Doktorsavhandling vid Umeå universitet
ISBN nr: 978-91-7459-579-6

Institutionen för kultur- och medievetenskaper
Umeå universitet, SE-901 87 Umeå

REDIGERING OCH SKULD

Ett kognitivt perspektiv på redigeringens funktioner i ansvarsutkrävande tv-reportage

Piotr Urniaz

Akademisk avhandling

som med vederbörligt tillstånd av Rektorsämbetet vid Umeå universitet för avläggande av filosofie doktorsexamen framläggs till offentligt försvar i Hörsal F, Humanisthuset, fredagen den 5 april 2013, kl. 13:00.

Fakultetsopponent:

Professor Göran Eriksson, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet.

Institutionen för kultur- och medievetenskaper
Umeå universitet
Umeå 2013

Piotr Urniaz, REDIGERING OCH SKULD, Ett kognitivt perspektiv på redigeringens funktioner i ansvarsutkrävande tv-reportage [Editing and Guilt - A cognitive perspective on editing in investigative TV-reporting] Swedish text with a summary in English. Department of Culture and Media Studies. Umeå University, Sweden. Umeå, 2013, monograph, 230 pages.

Abstract: During the past decade, media researchers have intensified the study of media scandals and the role of journalism as an institution that holds social actors responsible for malfeasance and wrongdoings. On a micro level of analysis, the main attention has been directed towards the journalistic interview and its use to promote the impression of guilt and journalistic neutrality. However, such studies have not been able to address the editing dimension of TV journalism that transforms conversation to another type of communicative practice – that of communication through *TV-flows* composed of speech sequences, pictures, and sounds.

This doctoral thesis develops a theoretical framework for analysis of the functions of editing in the process of guilt attribution by journalistic TV-flows – e.g. investigative TV reporting. The purpose is also to contribute to an understanding of the relationship between the communicative competences of viewers and the contextualization of speech acts through the composition of TV-flows.

The developed perspective consists of three parts: 1) A division of viewers' reception of TV-flows in two types of interpersonal relations (to a speaker and to the composer) that involves six levels of cognitive activities. This division is based on the Habermasian notion of communicative rationality; 2) An intent-model, that lists communicative intentions expressed by the composer when speech sequences are merged and pictures are inserted; 3) A guilt-model, that encompasses guilt as a mental structure of ontologically separated elements (e.g. deed, intention, norm) and the associative relations that the viewer uses to create a meaningful whole – a fabula of guilt.

The conveyed analysis of three cases of investigative reporting illustrates how the developed framework can be applied in the study of guilt attribution. The analyses also describe several compositional strategies by which the viewer is encouraged to make certain meaning, evaluate, and judge. The strategies concern the following areas: promotion of certain understanding of speech, promotion of certain evaluation of the validity claims, and promotion of certain understanding of the speaker's intentions. Also strategies of positioning of the reporter in constructed discourses, that enhance the impression of her performances and argumentation, are explored. Furthermore, the composer's strategies for masking intentions to interfere with the speech acts, by increasing intent ambiguity, are described.

The guilt-model is used to understand the workings of the TV-flow on an overreaching level of meaning (the fabula level). Here, the analysis explains the interplay between portrayed intentions and acts, and the different ways in which condemning norms can be activated and highlighted. Furthermore, the model explores the possible employment of categorization in the process of guilt attribution (e.g. when properties of an individual are transferred to a group).

In sum, this thesis contributes to a new way of understanding the reception of current affairs programs and TV journalism, as relation building between composer and viewer, by means of contextualization of speech acts. Such a framework explains how the composer expresses communicative intentions and makes validity claims without his or her own verbal means. This is also a critical perspective that relates certain practices of composition with hindering of viewers' evaluation of intents and manipulation of viewers' use of communicative competences.

Keywords: TV journalism, attribution of guilt, mental models, Jürgen Habermas, Formal Pragmatics, visual communication, communicative ethics, media literacy, cognition, the viewer, investigative journalism, media accountability, political scandals, critical realism, documentary film.

Language: Swedish **ISBN:** 978-91-7459-579-6 **Number of Pages:** 230

Redigering och skuld

Ett kognitivt perspektiv på redigeringens funktioner i ansvarsutkrävande tv-reportage

Piotr Urniaz

Institutionen för
kultur- och medievetenskaper
Umeå 2013

Doktorsavhandling vid Umeå universitet 2013.

Distribution: Institutionen för kultur- och medievetenskaper,
Umeå universitet 901 87 Umeå
Telefon: 090-7865000

Copyright © Piotr Urniaz
ISBN: 978-91-7459-579-6
Tryck: Print & Media, Umeå

Förord

Min käre bihandledare Anders Sigrell sade vid ett tillfälle att en avhandling i genomsnitt läses av 2,5 personer, författaren och opponenten inräknade. Detta är förmodligen en överdrift (eller underdrift) men man kan nog fastslå att avhandlingsskrivande är en mycket speciell process. Det tar flera år och fortfarande är det inte avtrycket på papper som är det viktigaste.

Författaren står i enorm tacksamhetsskuld till sina tre handledare Kristina Wallander, Stefan Sjöström och Anders Sigrell. Tack Kristina för ditt stöd, din gästfrihet och uppmuntran. Tack Stefan för ditt tålamod, ditt engagemang och din petighet. Jag tror jag börjar förstå innebörden av ”hög face value”. Tack Anders för alla kaffeträffar (ofta utan kaffe) och att du har kortat mina genomsnittliga meningar från 6 till 3 rader. Tack för engagerade diskussioner och dina pikar.

Jag vill tacka alla som har läst utkast i olika stadier av författarens utveckling, inte minst Billy Ehn, Kristina Lundgren, Annika Egan Sjölander, Eric Carlsson, Britta Lundgren och Göran Eriksson. Tack till mina doktorandkollegor för kommentarer och trevliga stunder: Eric Carlsson, Jesper Enbom, Erik Lindenius och Mathias Sylvan. Jag vill också rikta ett särskilt tack till Simon Lindgren för kommentarer i slutskedet av arbetet. Tack Gösta Hallonsten, Douglas Speicher och Pernilla Hallonsten Halling för korrektur. Ni har alla hjälpt mig, ansvaret för de brister som kvarstår är mitt eget.

En avhandling är inte enbart en akademisk text, det är också en familjeangelägenhet. Tack Alexander, Stefan och Waldek för ert tålamod med mig. Nu bestämmer ni vad tata gör på helgerna – i samråd med mamma!

Anna, jag lovar att det även i fortsättningen blir spännande. Vad du betytt för författaren vet du redan. Jag ska göra mitt bästa att påminna dig ofta.

Lund, mars 2013, Piotr Urniaz

Till minne av min morfar Stanisław Wereszczyński

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kapitel 1. Ett nytt perspektiv på skuldattribuering - 1 -
Problembakgrund och syfte - 1 -
Kognitiv interaktion som studieobjekt - 8 -
Två typer av åskådarrelationer - 11 -
Skuld som ett övergripande tema - 13 -
Analytiska frågeställningar - 14 -
Avhandlingens disposition - 15 -

Kapitel 2. Metateoretiska antaganden och metod - 17 -
Den kritiska realismen - 17 -
Ontologiskt djup - 19 -
Analytikerns dubbla roll - 21 -
Verklighetens stratifiering - 22 -
Öppna villkor och abstraktion - 24 -
Teoriers generalitet och giltighet - 26 -
Teoretiska utgångspunkter för metodvalet - 28 -
Forskningsprocess, reportagematerial och analys - 30 -
Sammanfattning - 37 -

Kapitel 3. Kontextens kognitiva dynamik - 39 -
Begreppet mentala modeller - 40 -
Ett omedvetet medvetande? - 41 -
Mentala modeller som kontext - 42 -
Kontextuell uppmuntran, ”framing” och ”priming” - 43 -
Mentala modellers interna dynamik - 44 -
Associationstyperna - 45 -
Samstämmighet och kontrast - 51 -
Sammanfattning - 52 -

Kapitel 4. Reception av talare och kompositör - 54 -
Formalpragmatiken: en översikt - 54 -
Kompositören - 58 -
Dialogiskt tänkande och attribuering - 60 -
Sex nivåer av reception av journalistiska tv-flöden - 61 -
Sammanfattning - 65 -

Kapitel 5. Kompositörens uppfattade avsikter - 67 -
Sammanfogande och infogande som kommunikativa handlingar - 68 -
Bilder som kommunikativa uttryck - 69 -
Infogningsavsikterna - 72 -
Sammanfogningsavsikterna - 75 -
Avsiktsmodellen - 76 -
Slowmotion och ljudsatta bilder - 81 -
Avsiktsambivalens - 82 -
Kapitelsammanfattning - 83 -

Kapitel 6. En skuldmodell - 85 -
Huvudkedjan - 86 -
Kategorinavet - 89 -
Aktivering av normer - 91 -
Kapitelsammanfattning - 95 -

Kapitel 7. Talakten i reportagets kontext - 97 -
7. 1 Talförståelsenivån - 97 -
7. 2 Talvärderingsnivån - 109 -
7.3 Talavsiktsnivån - 117 -
7.4 Sammanfattning och slutsatser - 122 -

Kapitel 8. Komposition som skydd mot negativ värdering - 127 -
8.1 Förstärkning av avsiktsambivalens - 127 -
8.2 Positionering av talaren i ett samtal - 137 -
9.3 Dialogisering - 141 -
8.4 Bilddrivet tal - 147 -
8.5 Sammanfattning och slutsatser - 151 -

Kapitel 9. Tre fabulor om skuld - 155 -
9.1 Huvudkedjan - 155 -
9.2 Kategorinavet - 163 -
9.3 Definierande omständigheter - 170 -
9.4 Sammanfattning och slutsatser - 176 -

Kapitel 10. Skuldattribuering och kommunikativa relationer - 180 -
Reception som relation eller encoding/decoding
– en jämförelse mellan två perspektiv - 181 -
Komposition som påverkan, skydd och manipulation - 188 -
Skuldattribueringens kognitiva mekanismer - 199 -
Summary - 205 -

Kapitel 1.

Ett nytt perspektiv på skuldattribuering

Problembakgrund och syfte

Att attribuera skuld till en person, att uppmuntra en negativ upplevelse av personens handlingar, avsikter eller karaktärsegenskaper, är något helt centralt för journalistikens ansvarsutkrävande. Intrycket av skuld behövs för att motivera intresset, exponeringen av personen och det offentliga ifrågasättandet. Denna avhandling intresserar sig för hur tv-journalistiken etablerar skuldupplevelser genom att ställa samman intervjuer, talsekvenser och bilder.

Journalistiken saknar visserligen formellt mandat att anklaga och utkräva ansvar, men mediedrev och medieskandaler demonstrerar att den i praktiken gör just detta.[1] Såväl politiker som exempelvis företagsledare och tjänstemän kan bli föremål för en granskning som bär med sig en offentlig exponering av normöverträdelser. Mats

[1] En mycket grundläggande princip i politisk filosofi är att folket/medborgarna håller den legitima rätten att kontrollera den politiska makten (jfr t.ex. Przeworski m.fl. 1999; Held 1995). Under senare delen av 1900-talet har journalistiken, enligt exempelvis Djerf Pierre och Weibull (2001), allt tydligare tagit på sig rollen som ombud för folket/medborgarna och företrädare för deras rätt att granska politiker (se också Ekström och Nohrstedt 1996; Ekström 2006; Ekström 2006b).

Ekström understryker journalistikens framskjutna maktposition och menar att det journalistiska ansvarsutkrävandet idag är samhällets mest avgörande form för politiskt ansvarsutkrävande (Ekström 2006a; se också Ekström och Johansson 2008; J. B. Thompson 2000). En besläktad slutsats är att journalistiken ständigt flyttar gränserna för vem som kan tillskrivas skuld i offentligheten och på vilka grunder ansvar kan utkrävas (Ekström 2006a). Genom reportaget *"Så styr Christer Björkman festivalen"* (Uppdrag Granskning 07.03.2012) har t.ex. även musiktävlingar inkluderats i ett område av journalistisk granskning.

Det är självfallet viktigt att journalister gör sitt jobb, bidrar till att föra upp viktiga överträdelser i rampljuset och skapar medialt tryck på olika typer av makthavare. Om journalistiken ska tjäna denna uppgift väl, är det samtidigt viktigt att den också själv är föremål för ansvarsutkrävande. Forskningen har en viktig roll i att stimulera publiken till att förhålla sig kritiskt. Den bör också inspirera debatt om dessa frågor och journalistiken själv till kollegial kritik.

Medieforskare har under det senaste decenniet intensifierat sitt intresse för journalistiskt ansvarsutkrävande. På ett mer övergripande plan har man bland annat belyst vissa förändringstrender i sättet att bevaka politik och utkräva ansvar. Ekström, Johansson och Larsson (2006) observerar att bevakningen av lokalpolitik i allt större grad är beroende av mediernas egen logik och prioritering snarare än den kommunala verksamhetens logik. Detta innebär bl.a. att lokalpolitiken beskrivs med fokus på konflikt och enskilda politikers agerande och att problemorienteringen är allt tydligare i beskrivningen.

Forskningen om politiska medieskandaler – där ansvarsutkrävandet är en central del – har bidragit med att identifiera olika typer av normkonflikter. Hit hör ”privat-moraliska skandaler”, ”finansiella skandaler”, ”maktskandaler” (J. B. Thompson 2000; jfr Tumber 2004) och ”pratskandaler” (Ekström och Johansson 2008). Allern m.fl. (2012) har också kartlagt fördelningen av olika typer av rapporterade normöverträdelser över tid i Skandinavien. Här kan forskarna bland

annat se vissa kulturella skillnader med avseende på mediernas rapportering om politikernas ”personal behaviour”. I Finland tycks exempelvis otrohet och alkoholrelaterade överträdelser vara mycket mer intressant skandalstoff än i Danmark, Sverige, och i synnerhet Norge. Medieforskare har också belyst dynamiken i vissa större medieskandaler (Pollack 2009; Hammarlin och Jarlbro 2012), samt hur en intensiv och negativ mediebevakning påverkar de inblandade. Johansson (2006) intervjuar exempelvis politikerna i *”Kyliga vindar i stugvärmen”* (Uppdrag Granskning 10.09.2002), det så kallade valstugereportaget, angående konsekvenserna av programmet för deras politiska organisationer och deras liv. Johansson finner bland annat att känslan av stress, rädsla och obehag var mycket långvarig och kunde tillta efter att den omedelbara lusten att försvara sig hade avtagit (se också Pihlblad 2010). Forskarna har också intresserat sig för hur kvinnor ursäktar sig då de anklagas (Strand Hornnes 2012; se också Bromander 2012). Enligt Strand Hornnes är kvinnors försvarsposition annorlunda än männens eftersom de förväntas vara mer benägna att känna skuld och be om ursäkt. Kvinnor kan genom dessa förväntningar vara i en mer utsatt position än män när de inte väljer ånger som försvarsstrategi.

Med avseende på näranalysen av journalistikens strategier vid ansvarsutkrävande har medieforskningen främst inriktat sig på den journalistiska intervjun. Konstruktionen av skuldupplevelsen har då varit belyst indirekt, genom reporterns strategier av utfrågning. Man har bland annat analyserat hur intervjupersoner kan pressas till ofördelaktiga svar eller svarsvägran (t.ex. Clayman och Heritage 2002; Clayman 1988; Femo Nielsen 2001; Nylund 2000), eller hur självmotsägelser kan läggas upp (se t.ex. Ekström och Eriksson 1998). Man har också belyst hur dramatiska konfrontationer mellan reporter och intervjuperson kan iscensättas genom att reportern håller inne med komprometterande material – exempelvis någonting filmat med dold kamera (Economou och Svensson Limsjö 2006; Andén-Papadopoulos 2003).

Den journalistiska intervjuns särskilda ställning i forskningen om ansvarsutkrävande har sin grund i att den är fundamental för journalistikens möjlighet att utkräva ansvar. Intervjun ger tillgång till egen information och grundlägger därmed oberoendet av andra institutioners beskrivningar av verkligheten (Høyer & Nonseid 2005; jfr Schudson 1995). I intervjun ser forskarna också en viktig demonstrativ funktion. Frågorna, deras sammansättning, samt tilltalet, kan signalera journalistens avsikter och legitimera verksamheten inför publiken (Heritage och Greatbach 1991; Ekström 2006b; 1996; se också Djerf Pierre och Weibull 2001:170-174).

Redigering av intervjuer – exempelvis i granskande tv-reportage – förändrar dock den analytiska situationen. Intervjuns kontext kan här vara upplöst och studiet av journalistikens strategier saknar då sin tidigare givna förankring. Det journalistiken gör för att utkräva ansvar kan då inte längre förklaras enbart med referens till reporterns agerande och tal. Ett *tv-flöde* av talsekvenser och infogade bilder, med egen intern logik, är nu analysföremålet. I denna situation framstår själva skuldupplevelsen och dess kognitiva dynamik som en ny möjlig förhållningspunkt för analysen. En sådan studie har då sina närmaste paralleller i filmanalysen snarare än samtalsanalysen. Det är den lösningen som söks i denna avhandling.

En annan viktig konsekvens av redigering är att den ”transformerar” intervjun till en ny kommunikativ händelse (Nylund 2006:208). Intervjun finns kvar, i botten, som en informationsinsamling, och bitvis i tv-flödet, men journalistiken kommunicerar nu även genom själva *kompositionen* av tv-flödet – genom att sammanföra tal och bilder.

Journalistikforskningen har, sporadiskt[2], närmat sig redigering i tv-journalistik, och då för att undersöka hur den upprätthåller roller och relationer som är knutna till reportern, publiken och den intervjuade (Eriksson 2006b; Nylund 2003; 2006) Journalistikforskningen har dock,

[2] T.ex. Michael Krona menar att analyser av tv-journalistikens ”audiovisuella attribut i kombination med språkliga strategier” är sällsynta i journalistikforskningen (Krona 2009:47; se också Eriksson 2006b; Nylund 2006).

enligt mina efterforskningar, inte beskrivit hur redigering i sig kan fungera som ett sätt att etablera en relation mellan publiken och journalistiken.

Komponerade tv-flöden utvecklar journalistikens relation till publiken på bekostnad av reporterns synlighet. Redigering gör reportern mindre närvarande – kanske därför också dold för åskådarens kritik – och ersätter hans/hennes framträdande med klipp, sammanfogningar och infogningar av bilder och talsekvenser. Detta ”tysta” relationsbyggande ställer nya krav på forskningen om den ska kunna analysera hur journalistiken legitimerar sin verksamhet och etablerar sin relation till publiken. Här behövs ett förhållningssätt till redigeringens kommunikativa handlingar och det är nödvändigt att ta hänsyn till både förmedlingen av budskap och journalistiska avsikter.

Komponerade tv-flöden, liksom intervjuer, kan också ses som ett strategiskt medel för att maskera vissa avsikter (jfr Clayman 1992; Clayman och Heritage 2002). Den granskande tv-journalistiken är till exempel ute efter en stark upplevelse av skuld och indignation – den har därför kallats för ”the journalism of outrage” (Protess m.fl. 1991:v) – likväl är det en speciell form av anklagande verksamhet där ”uppenbar” orättvisa pekas ut utan moralpredikan. Enligt Ettama och Glasser (1998) vill inte granskarna betrakta sig som de som anklagar och fördömer, utan snarare som att de lägger fram en sanning som fördömer av egen kraft. Självfallet vill journalister inte heller framstå som att de manipulerar denna sanning, genom att exempelvis ensidigt motarbeta vissa talare och gynna andra. Därför uppstår ett behov hos kompositören att maskera uppmuntran till en upplevelse av skuld som finns i tv-flödet. Detta har sällan uppmärksammats i journalistikforskningen.

I avhandlingen studerar jag journalistiska tv-flöden i tre syften:

> 1) Att utveckla ett teoretiskt perspektiv på åskådarens relationsbyggande till talare och kompositör, och hur kompositörens avsikter uttrycks och uppfattas
>
> 2) Att utveckla en modell för hur skuldattribuering samspelar med åskådarens kognitiva mekanismer
>
> 3) Att tillämpa perspektivet på granskande tv-journalistik och därigenom utveckla kunskap om skuldattribuering och relationsbyggande genom tv-flöden.

Genom uppfyllande av dessa syften hoppas jag kunna bidra med redskap för studiet av redigerade former av tv-journalistik och ansvarsutkrävande. Den här utvecklade teorin kan kanske också bidra med nya infallsvinklar till en övergripande diskussion om hur tv-journalistiken grundar sin makt, och hur åskådarens kognitiva bearbetning av informationen kan påverkas och manipuleras genom redigering.

Perspektivet består av tre teoretiska modeller: 1) En modell som delar in reception av journalistiska tv-flöden i sex nivåer av förståelse och värdering som kompositionen kan försöka påverka; 2) En avsiktsmodell som begreppsliggör hur sammanfogning av talsekvenser och infogning av bilder uppmuntrar värdering av talakter och samtidigt kan signalera kompositörens avsikter för åskådaren; 3) En modell över skuldupplevelsens kognitiva dynamik.

Nivåindelningens uppgift är att på teoretisk väg, genom tillämpning av Jürgen Habermas teori om kommunikativ rationalitet, definiera vissa centrala aspekter av åskådarens bearbetning av tv-flödets information. Inom denna ram kan målet för, och funktionen hos, olika kontextualiseringsstrategier sökas. Avsiktsmodellen förklarar, i sin tur, hur komposition kan uppfattas signalera avsikter och hur den kan uttrycka giltighetsanspråk. På så sätt beskrivs hur kompositionen etablerar en relation till åskådaren. Här skapas också en utgångspunkt

för studiet av hur denna relation kan skyddas och stärkas. Slutligen beskriver skuldmodellen vad skuldupplevelsen består av, och hur åskådaren kognitivt konstruerar skuldtemats element, samt hur normkonflikter kan accentueras.

Granskande tv-journalistik är en form av journalistik som har gjort ansvarsutkrävande och upplevelse av skuld till ett centralt kännetecken för sina program. Ekström och Eriksson (1998) har exempelvis observerat att produktionsarbetet med programserien Striptease innehöll ett element av rolltilldelning enligt på förhand uppgjorda mallar. ”Reportagen byggs upp kring roller och karaktärer som iscensätts för att på bästa sätt passa in i berättelserna. De skyldiga och ansvariga, och ibland även de drabbade, är centrala roller i Striptease” (ibid.153) Andén-Papadopoulos (2003) menar i sin analys av *”Kyliga vindar i stugvärmen”* (Uppdrag Granskning 10.09.2002) att journalister och politiker tilldelas roller som definieras i det framställda samspelet. Journalisten spelar sanningssökare och moralens gränsvakt, medan politikern ljuger, hycklar och döljer sanningen.

Tre granskande tv-reportage har i avhandlingen valts som exemplifiering och analysföremål för att utveckla kunskap om skuldattribuerande kommunikation genom tv-flöden. I de tre reportagen är redigeringen central för att etablera upplevelsen av skuld och sätta enskilda uttalanden i en kontext som gynnar en sådan upplevelse.

De analyser som företas i avhandlingen är i första hand menade att exemplifiera de antaganden som uttrycks i avhandlingens modeller. Icke desto mindre identifierar analyserna olika strategier för kompositionell uppmuntran. Exempelvis identifieras vissa möjligheter att uppmuntra en speciell förståelse och värdering av intervjupersonerna, samt strategier som skyddar reportern och kompositören mot åskådarens kritik.

Avhandlingens metod och material kommer att beskrivas ingående i nästa kapitel, redan nu kan det dock understrykas att detta arbete inte beskriver granskande tv-journalistik som genre. Det som beskrivs är istället vissa av de *möjligheter* som finns inneboende i komposition av tv-flöden som kommunikationsform. Vidare används teoretiska antaganden om skuldupplevelsen för att synliggöra olika funktioner i skuldattribuerande kommunikation.

Denna studie av skuldattribuering kan i sig uppfattas som en anklagelseakt. Det är därför viktigt att understryka att kritiken inte är riktad mot journalister och deras ansvarsutkrävande. Den är riktad mot användningen av komposition – reflekterat eller oreflekterat – på ett sätt som har negativa konsekvenser för åskådarens möjlighet att utkräva ansvar från avsändaren och som inte bidrar till en rättvis prövning av skuldfrågor. Det är angeläget att slå vakt om publikens begränsade möjlighet till värdering av skildringen och ansvarsutkrävandet, inte minst som ett led i en långsiktig legitimering av den journalistiska granskningen (jfr t.ex. Kovach och Rosenstiel 2001).

I återstoden av detta kapitel ska jag skissera konturerna till det perspektiv som utvecklas i kommande kapitel samt peka mot de teoretiska element som perspektivet förenar. Mot bakgrund av detta kommer jag i slutet av kapitlet att precisera syftena genom att formulera frågeställningar som belyses genom perspektivet.

Kognitiv interaktion som studieobjekt

När en tv-intervju ska analyseras kan analytikern stödja sina slutsatser på intervjuarens handlande och intervjupersonens reaktioner. Intervjun sker självfallet för åskådarens skull och det är åskådarens förståelseprocesser och värdering som yttersta är målet för journalistens handlande. Detta förändrar dock inte den analytiska situationen, fortfarande kan analytikern förhålla sig till det synliga samspelet mellan intervjuaren och intervjupersonen utan att publikens

kognitiva domän behöver beröras speciellt starkt (se t.ex. Clayman och Heritage 2002).[3]

I förhållande till sammanhållna intervjuer utgör komponerade tv-flöden ett annorlunda studieobjekt. Det som studeras är inte längre en utväxling av talakter utan mer monologliknande talsekvenser sammanförda med andra talsekvenser och bilder. Analytikern måste här söka att relatera det som sker på skärmen mer direkt till åskådarens kognitiva bearbetning; Effekterna av kompositionen är introspekterbara snarare än inspekterbara. Analysen riktar sig alltså mot reception snarare än samtalsinteraktion.

Steget från att diskutera samtalsinteraktioner till att explicit förhålla sig till åskådarens kognitiva interaktion med tv tycks ha varit svårare för journalistik- och medieforskningen än för filmforskningen och mer estetiskt inriktade analystraditioner. Enligt Birgitta Höijer har det funnits en rädsla för en ”individualism, mentalism, psykologism – allt som inte passar in i dagens ortodoxi där vi ju helst ska betona det kollektiva, det sociala, det kulturella, det kontextuella och det situationella” (Höijer 2000:43; se också Axelson 2008). Trots denna tendens har vissa tv- och journalistikforskare identifierat ett behov av en teoretisering av ”the dynamics of the mind” för att bättre förstå hur publiken uppfattar tv-budskap (Eriksson 2006c; Höijer 2000; jfr Corner 2000; 2002). De i avhandlingen utvecklade modellerna kan förstås som en utveckling av begreppsramar för förståelse och analys av receptionens kognitiva dynamik i förhållande till tv-flöden.

Teoretiseringen av åskådarens kognitiva bearbetning av tv-flöden byggs här med utgångspunkt i begreppet ”mentala modeller” (Johnson-Laird 1983) och Teun van Dijks (1997) applicering av det på kontext. Van Dijk menar att en kontext, relevant för en given kommunikativ

[3] Clayman och Heritage menar att konversationsanalytikern förhåller sig till intervjupersoners förståelse och bedömning av situationen under intervjun - alltså intervjupersonens kognitiva domän - genom att observera svarsturer: ”… each utterance displays that speaker’s analysis and understanding of what preceded it. The sequential organization of interaction thus provides a kind of “running index” (Heritage 1988) of the interactant’s own understandings of one another’s conduct, and this can in turn serve as an important resource for the professional analyst” (2002:19f).

situation, kan förstås som en uppsättning av mentala modeller som ständigt omarbetas under det kommunikativa utbytet. Reception ses då som en kontinuerlig kognitiv bearbetning av tv-flödets information på flera nivåer i förhållande till den aktiverade mentala kontexten (jfr van Dijk 1997; 2006). Psykologins begrepp kommer också att användas för att synliggöra olika associations- och projektionsfenomen genom vilka åskådaren fyller ut och förbinder de informationselement som tv-flödet tillhandahåller.

Termen *poetik*[4] infångar kanske bäst karaktären av det intresse för reception som denna avhandling representerar. Filmanalytikern David Bordwell använder termen som benämning på studiet av framställningsformens konstruktionsprinciper och deras kognitiva effekter.

> ”Any inquiry into the fundamental principles by which artifacts in any representational medium are constructed, and the effects that flow from those principles, can fall within the domain of poetics” (Bordwell 2008:12)

Denna avhandling kan betraktas som ett bidrag till en ”tv-journalistikens poetik” där styrning av meningsskapande och uppmuntran av tillit är central, respektive en ”skuldattribueringens poetik”, där den centrala frågan är hur upplevelsen av skuld kan aktiveras och förstärkas.

Poetiken står för en annan inriktning mot kognition och massmedier – främst praktiserad inom filmanalysen – än vad som har kommit till uttryck i de sociokognitiva perspektiven på mediekonsumtion (jfr Höijer 1989; 1998a; 1998b; 2000; 2007; Olausson 2005; Axelson 2008). Med utgångspunkt i de sociokognitiva perspektiven har forskarna intresserat sig för hur individers privata och kulturellt strukturerade kognitiva resurser samverkar i förhållande till medietexter. Betoningen i de sociokognitiva perspektiven ligger alltså på mottagarens faktiska

[4] Termen poetik brukar beteckna läran om hur diktverk är eller bör vara utformade (jfr Ljung och Mortensen 1988). Bordwell (2008) tillämpar termen bredare på studier av relationen mellan form och mening generellt.

tolkning i olika situationer snarare än på, som i denna avhandling, principerna för uppmuntran av särskilda effekter och tolkningar.

Jag vill också understryka att relationen mellan komposition och reception här studeras med hjälp av exempel på tv-flöden och genom begrepp som samriktar analytikerns och läsarens uppmärksamhet. Reception studeras här således inte inom ramen för publikstudier (se kap 2 för vidare metoddiskussion). [5]

Två typer av åskådarrelationer

Åskådaren tycks inte behöva träning för att förstå medierade studiodebatter, intervjuer, eller tv-reportage (jfr t.ex. Messaris 1994; se också Plantinga 1997). Detta kan enligt Stig Hjarvard förklaras med att medierad kommunikation ”simulerar” andra former av kommunikation och att vissa aspekter av kommunikativa kompetenser som utvecklas tidigt vid ansikte-mot-ansikte-interaktioner återanvänds då vi exempelvis tittar på tv (Hjarvard 2002:232).[6]

En innebörd av simuleringsteorin är att forskningen om medierad kommunikation i sin perspektivutveckling kan luta sig mot etablerade teorier om grundläggande kommunikativa kompetenser (jfr Hjarvard 2002; se också Ekström 1996). Jürgen Habermas kommunikationsteori formalpragmatiken (Habermas 1998/1976; 1998/1981; 1998/1986; McCarthy 1984) kommer vara ett riktmärke för avhandlingens perspektiv och vägleda antaganden om vad åskådaren söker i tv-flödets information. Formalpragmatiken kommer att fungera som en

[5] En vanlig definition av begreppet reception är att det är ”den meningsproduktion som äger rum i mötet mellan ett visst slags text och publiker”(Höijer 1994:101; Eriksson 1999). Begreppet används då ofta i ett sammanhang av publikundersökningar. Begreppet reception används i avhandlingen utan denna metodologiska koppling. Reception står här för mötet mellan form och kognition som ger formen mening.

[6] Simuleringsteorin tar sin utgångspunkt i en förståelse av medier som en förlängning eller utökning – en extension – av människans biologiska, kognitiva samt sociala kapaciteter. Utgångspunkten liknar således McLuhans teoretiserande av medier som ”Extensions of Man” (McLuhan 1964/2001; se också E. T. Hall 1969). Hjarvard intresserar sig dock för en mikronivå av samspelet mellan människa och medier och lägger fokus på kognitiva mekanismer som tillåter att människan kan använda medier och skapa nya kommunikationsmönster. För McLuhans del handlar det snarare om att relatera effekten av denna förmåga till förändringar av samhällsstrukturer och förändringar i former för sociala interaktioner.

utgångspunkt för en indelning av reception i nivåer av förståelse och värdering.

I denna inledande översikt räcker det kanske att säga att formalpragmatiken gör gällande att en talare som är involverad i samförståndsinriktad kommunikation söker förståelse för det han/hon säger samt acceptans för sina giltighetsanspråk. Talaren signalerar samtidigt en inställning till den pågående kommunikationen, att han/hon är beredd att ompröva sin världsbild, redovisa hur den är grundad, och att han/hon är intresserad av att samarbeta om en bättre förståelse. Habermas menar alltså att en ändamålsenlig[7] kommunikation om världens beskaffenhet sker inom ramen för ett relationsbyggande mellan kommunikationsparterna.

Habermas förståelse av kommunikationens dubbla struktur, alltså som något som etablerar en semantisk mening och samtidigt signalerar kommunikativa avsikter, kommer här att appliceras på reception av tv-flöden. Reception kommer då att betraktas som något som utspelar sig på parallella nivåer av förståelse och värdering i förhållande till två typer av avsändare – talarna och kompositören av tv-flödet. För att beskriva hur kompositören etablerar sin relation till åskådaren kommer avhandlingen att föreslå en *avsiktsmodell* (kap. 5) som benämner olika kommunikativa avsikter som kan uttryckas genom kompositionshandlingarna, dvs. genom sammanfogning av sekvenser och infogning av bilder.

Formalpragmatiken är inte endast en teori som beskriver samförståndsinriktad kommunikation, den utgör även en grund för en kommunikativ etik och ett kritiskt förhållningssätt till kommunikation som missbrukar de relationer som etableras genom samförståndsinriktad kommunikation. Formalpragmatiken har därför

[7] Ett sökande av en överenskommelse om världen som är acceptabel för kommunikationsparterna uttrycker en kommunikativ form av rationalitet. Detta kommunikativa handlande och samarbete genom språket skiljer sig från en användning av språket endast för egen vinning utan hänsyn till egen övertygelse och samtalspartens acceptans av uttryckta beskrivningar. Enligt Habermas utgör sökandet av ömsesidig överenskommelse en ursprunglig form av rationalitet vid språkanvändning medan instrumentell form av rationalitet utgör en parasitering på detta (jfr Habermas 1998/1981).

föreslagits som en möjlig utgångspunkt för ett kritiskt förhållningssätt till journalistikens praktiker av informationsinsamling och kunskapsproduktion (se Ekström 1996; se också Ekström 2002; och Ekström och Nohrstedt 1996). Avhandlingen bidrar till ett sådant perspektiv genom att relatera redigering till konsekvenserna för åskådarens förståelse och värdering av talakter (strategier av påverkan), samt konsekvenserna för åskådarens möjlighet att värdera kompositörens handlande (strategier av skydd). Det perspektiv som utvecklas här möjliggör alltså att redigering kan relateras till formalpragmatikens syn på kommunikativ etik.

Skuld som ett övergripande tema

Ett journalistiskt tv-flöde etablerar inte enbart relationer mellan åskådaren, talarna och kompositören, det etablerar också föreställningar om skildrade skeenden och omständigheter. Receptionen etablerar alltså ett mentalt innehåll, en struktur av mentala modeller i åskådarens medvetande – *en fabula*[8].

Varje tv-flöde där ansvar utkrävs etablerar självfallet unika fabulor med sina teman och aktörer, ett antagande är här dock att skuld kan förstås som ett metatema som återkommande uttrycks av olika fabulor. I kapitel 6 kommer en skuldmodell utvecklas för att begreppsliggöra detta metatema som en kognitiv dynamik av associationer, projektioner och kontraster mellan vissa element. På så sätt konceptualiseras det kognitiva målet för olika skuldattribueringsstrategier. Skuldmodellen kommer att användas för att identifiera strategier som på olika sätt engagerar den i modellen beskrivna dynamiken (se kap. 9).

[8] Jag lånar här Victor Shklovskyis term (jfr Stam m.fl. 1992) i en betydelse snarlik den som gjorts populär inom filmstudiet av David Bordwell: ”Presented with two narrative events, we look for casual or spatial or temporal links. The imaginary construct we create, progressively and retroactively, was termed by Formalists the fabula” (Bordwell 1985:49). Till skillnad från Bordwells definition kommer relationer inom fabulor om skuld sökas även utmed andra principer än kausalitet, rum och tid (se kapitel 3 och 6).

Analytiska frågeställningar

Mot bakgrund av det ovan skisserade kan avhandlingens två teoriutvecklande syften kompletteras med frågeställningar som tydliggör perspektivets användningsområde. Avhandlingens första syfte är alltså *att utveckla ett teoretiskt perspektiv på åskådarens relationsbyggande till talare och kompositör, och hur kompositörens avsikter uttrycks och uppfattas*. Ett sådant perspektiv söker att belysa följande frågor:

> Hur kan tv-flödets komposition påverka uppfattningen av talarens budskap?
>
> Hur kan tv-flödets komposition påverka värderingen av talarens giltighetsanspråk och avsikter?
>
> Hur kan kompositören kommunicera och maskera avsikter?
>
> Vilka strategiska fördelar kan vinnas genom redigeringens simulering av samtal?

För att ge perspektivet en speciell inriktning mot skuldattribuering är avhandlingens andra syfte *att utveckla en modell för hur skuldattribuering samspelar med åskådarens kognitiva mekanismer*. Skuldmodellen konceptualiserar mekanismer av association och ifyllnad som engageras vid konstruktionen av skuldtemats element. Den belyser följande frågor:

> Hur kan kognitiva mekanismer av association och projektion användas för att skapa en upplevelse av konflikt mellan aktiverade normer och handlingar, respektive normer och motiv?
>
> Hur kan normer som främjar skuldupplevelsen aktualiseras genom framställning?
>
> Vilken roll kan kategorisering spela i skapandet av skuldupplevelsen?

Vilka olika typer av skuld kan attribueras till aktörer?

Avhandlingens analyser av tre granskande tv-reportage kan betraktas som ett sätt att pröva det teoretiska perspektiv som utvecklas i analytiskt arbete och påbörja en beskrivning av den strategiska användningen av redigering i processen av ansvarutkrävande.

Avhandlingens disposition

I Kapitel 2 positioneras detta arbete inom den kritiska realismens syn på vetenskapens möjligeter att beskriva verkligheten, samt teorins roll i denna process. Här redogörs också för principerna för den analys som används, samt vilka anspråk som knyts till analysens resultat. De analyserade granskande tv-reportagen presenteras avslutningsvis.

Kapitel 3 ger perspektivet dess inriktning mot kognition genom begreppen mentala modeller och mental modellering. Kapitlet förser också perspektivet med begrepp som benämner olika aspekter av association samt projektion som relaterar informationselementen inom mentala modeller. Dessa begrepp kommer också till användning vid utvecklingen av avsiktsmodellen (kap. 5) och skuldmodellen (kap. 6).

I Kapitel 4 presenters formalpragmatiken. Denna teori ligger sedan till grund för att dela in reception av journalistiska tv-flöden i sammanlagt sex nivåer fördelade på två typer av relationer (relationen till tv-flödets talare och tv-flödets kompositör). Begreppet kompositör definieras också närmare. Kapitel 3 och 4 kan betraktas som en bas i perspektivet – en grundläggande förståelse av komposition som ett kommunikativt handlande genom redigering i förhållande till åskådaren. De modeller som utvecklas i de två påföljande kapitlen bygger på denna bas.

I Kapitel 5 utvecklas en avsiktsmodell som kategoriserar olika avsikter som kan komma till uttryck genom sammanfogning av tal och infogning av bilder. Avsiktsmodellen identifierar också mer och mindre legitima avsikter utifrån formalpragmatikens syn på samförståndsinriktad kommunikation.

I Kapitel 6 utvecklas skuldmodellen. Denna modell representerar upplevelse av skuld som en arkitektur av element och relationer som olika skuldattribuerande tv-flöden aktiverar och fyller med innehåll.

Kapitlen 7, 8 och 9 utgör avhandlingens analysdel. Kapitel 7 behandlar åskådarens relation till talaren och påverkan av denna relation genom den etablerade kontexten. Här identifieras flera strategier för uppmuntran till särskild förståelse av talet, samt för gynnande och missgynnande av talarens giltighetsanspråk. Vidare relateras tv-flödet till en etablering av föreställningar om talarens kognitiva domän. Kapitel 8 behandlar åskådarens värdering av kompositörens avsikter och kompositörens strategier för att undgå negativ värdering. I kapitel 9 analyseras de tre granskande tv-reportagen med utgångspunkt i skuldmodellen. Analyserna illustrerar hur tv-flöden engagerar den i skuldmodellen begreppsliggjorda dynamiken.

I kapitel 10 sammanfattas perspektivets bidrag till förståelsen av kompositionens strategiska användning i processen av kommunikation och skuldattribuering. Kapitlet innehåller också reflektioner angående kompositionens kommunikationsetiska konsekvenser som synliggörs genom perspektivet.

Kapitel 2.

Metateoretiska antaganden och metod

Vetenskap handlar om teoriutveckling och beskrivning av verkligheten. Relationen mellan teori, empiri och verklighet, är dock inte given. Begrepp som metod och generell kunskap saknar en standardinnebörd. Jag väljer därför att förklara de allra mest grundläggande antagandena – avhandlingens metateori – om vad teori är, och hur den kan förklara verkligheten. I relation till denna grund kommer avhandlingens metod och karaktären av producerad kunskap att förklaras.

Den kritiska realismen

Den kritiska realismen utgör avhandlingens metateori, dvs. de grundläggande antagandena om hur världen är beskaffad, samt antaganden om vetenskapens mål och möjligheter. Jag utgår här från en tolkning och en metodologisk applicering av realistisk vetenskapsteori som förknippas med Roy Bhaskar (1978; 1989; 1998), och som i svensk kontext har utvecklats främst av Bert Danermark, Mats Ekström, Liselotte Jakobsen och Jan Ch. Karlsson (Danermark

m.fl. 2003).[9] Även Jürgen Habermas (1976/1998; se också McCarthy 1984) analytiska strategier och epistemologiska antaganden bär grundläggande likheter med den kritiska realismen och inspirerar denna studie.

Utifrån en kritisk realistisk ståndpunkt är verkligheten vetenskapens *intransitiva objekt*, något som bara kan ”nås” genom beskrivning, teorier, och begrepp. De senare utgör vetenskapens *transitiva objekt*. Enkelt uttryck: det existerar en verklighet oberoende av våra teorier, men det är endast genom teorier och begrepp som verkligheten kan förstås. Olika teorier kan sätta oss i positioner där olika aspekter av verkligheten hamnar i fokus (jfr Collier 1994:51; Danermark m.fl. 2003: 50ff).

Insikten om att vetenskapen arbetar med en annan form av objekt (de transitiva) än vad den försöker beskriva (det intransitiva), samt det faktum att den studerade verkligheten inte kan göras oberoende av de teorier som används för att beskriva den, är det som skiljer kritisk realism från naiv realism eller objektivism. Den kritiska realismen tar alltså avstånd från föreställningen att man kan få en korrekt och objektiv bild av verkligheten. Enligt Danermark m.fl. (2003: 340) skiljer sig den kritiska realismen också från förhållningsätt som överbetonar den transitiva sidan och argumenterar för att det inte är meningsfullt att hävda att en utsaga om verkligheten är mer sanningslik än en annan utsaga, eftersom all kunskap är socialt betingad (vissa former av konstruktivism och extrem relativism).

Så länge man utgår från att det existerar en verklighet oberoende av vår kunskap om den, följer det också att kunskapen alltid är mer eller mindre ”sanningslik”, dvs. lik denna verklighet (Johansson 1984). Man kan då också säga att alla teorier är fällbara och öppna för kritik och

[9] Bl.a. Andrew Sayer (1992), Andrew Collier (1994) och Derek Layder (1993; 1998) har gett viktiga bidrag till uttolkningen av den kritiska realismen och dess applicering som metodologisk metateori.

korrigering, men alla teorier är inte lika fällbara (Danermark m.fl. 2003:54). Därutöver är det meningsfullt att diskutera hur vissa teorier är bättre än andra på att synliggöra olika aspekter av verkligheten.

Vetenskapen har utifrån en kritisk realistisk ståndpunkt ett mål att försöka erbjuda alternativ till vardagskunskap – ”common sense”. Detta sker genom utvecklingen av teorier och begrepp (jfr Danermark m.fl. 1997:176). Viss forskning inom exempelvis retorik, lingvistik och semiotik, kan i sina analyser förhålla sig till de kognitiva och kommunikativa kompetenserna som används under processen av kommunikation. I dessa situationer erbjuder forskningen inte endast ett alternativ till ”common sense”, utan också en form av översättning av en form av kunskap (kompetens) till en annan form (teoretisk beskrivning). Man kan kanske därför säga att discipliner som retorik, lingvistik och semiotik illustrerar ännu en uppgift för vetenskapens teoretisering, en form av översättning av ”know how” till ”knowing that” (jfr Habermas 1976/1998:33; Ryle 1949). I denna avhandling utvecklas teorier om hur tv-flöden engagerar åskådarens kognitiva och kommunikativa kompetenser.

Den teoretiska kunskapen om kompetenser kan hjälpa oss att åstadkomma något annat än vad kompetenser åstadkommer i sig själva. Teorierna kan exempelvis uppmärksamma oss på vissa fällor som tillämpningen av intuitiva kompetenser skapar, och rusta oss mot manipulationsförsök. Teorier kan alltså ingå i en kritik av vissa kommunikativa praktiker – “significant aesthetic, ethical, and semiotic habits” – och kanske till och med bidra till att på sikt förändra vissa av dem (Bergman 2008:150; se också Russill 2006; 2007).

Ontologiskt djup

Ett grundläggande antagande om verkligheten är att saker och ting inte sker slumpmässigt, utan att det, bakom det som kan erfaras, existerar mekanismer som genererar händelser och skeenden. Den verklighet som vetenskapen utvecklar teorier om är alltså inte platt,

utan har ett ontologiskt djup – den är differentierad i domäner. Inom kritisk realism talar man om tre domäner rörande detta djup: det empiriska, det faktiska, och verklighetens domän (Danermark m.fl. 2003:46ff).

> Den empiriska domänen utgörs av det vi erfar direkt eller indirekt. Den är åtskild från det faktiskas domän, i vilken händelser utspelas oavsett om vi erfar dem eller ej. Det som sker i världen är inte det samma som det som observeras. Men denna domän är i sin tur åtskild från verklighetens domän; i denna finns även det som förmår producera händelser i världen, det vill säga det som med en metafor kan kallas mekanismer (Danermark m.fl. 2003:47f).

Händelserna inträffar alltså i den faktiska domänen, oavsett om vi blir varse det eller ej. När händelser blir föremål för vårt intresse utgör de erfarenheter i den empiriska domänen. ”Den empirirska domänen, som i vetenskapliga sammanhang innehåller våra ’data’ eller ’fakta’, är alltid teoriimpregnerad. Alla våra data tillkommer i anslutning till någon teori och vi erfar i vår forskning därmed inte händelserna på något direkt sätt” (ibid. 48). Målet för vetenskapen är att ”utreda och identifiera sammanhang respektive icke sammanhang mellan det vi erfar, det som faktiskt händer och de underliggande mekanismer som producerar händelserna i världen” (ibid.).

Det som utreds i denna avhandling är den kognitiva relations-, associations- och projektionsstruktur som är aktiv vid upplevelsen av att någon är skyldig. Frågor som belyses är: Vilka kognitiva mekanismer är i spel när vi tillskriver skuld? Hur skiljer de sig från varandra? Vilka strategiska innebörder kan de anta? Samtidigt är målet för avhandlingen också en beskrivning av kompositionens kontextualiserande funktioner. Hur kan tv-flöden uppmuntra olika typer av meningsskapande och värderingspositioner genom kontextualisering av talet? Vilka olika funktioner kan kontextualiseringen anta vid påverkan av åskådarens förståelse och värdering? Vilka är de underliggande mekanismerna i kontextuell

påverkan? Det är dessa aspekter av verkligheten som denna avhandling söker att beskriva.

Den empiriska domänen utgörs av erfarandet av händelser på tv-skärmen samt deras kognitiva effekter. Reception utgör således ett studieområde där den empiriska domänen består av två typer av erfarenheter. Dels handlar det om observerbara och hörbara händelser, det som sker på tv-skärmen i termer av bildväxlingar och komposition av tal, ljud och bild, och dels effekterna av detta på ett subjektivt plan. Med avseende på det senare kan man säga att studiet av reception är en form av *dubbel hermeneutik* (jfr Danermark 2003:65)*;* det åskådaren erfar till följd av tv-flödet – den första tolkningen – utgör underlag för analytikerns tolkning – den andra tolkningen.

Analytikerns dubbla roll

Den dubbla hermeneutiken är något som generellt kan sägas skilja studiet av naturen från studiet av människan. ”Där studiet av naturens objekt endast innefattar en enkel hermeneutik inbegriper studiet av sociala objekt en dubbel hermeneutik: samhällsforskaren har att ’tolka andras tolkningar’ eftersom andras föreställningar och förståelse är en oskiljaktig del av studieobjektet.” (ibid.)

Medan dubbel hermeneutik ofta i samhällsvetenskapen förutsätter att analytikern tolkar andra personers förståelse av händelser, kan ett poetiskt receptionsprojekt innebära att åskådaren och analytikern utgör två roller utförda av samma person. Analytikern använder då sin egen reception av tv-flöden som underlag för det påföljande analytiska steget. Termen ”åskådaren” står då för den kognitiva och kommunikativa kompetens som måste till för att tv-flödet ska övergå från form till mening (jfr Bordwell 1985). Man kan jämföra begreppet åskådare med begreppet ”gynnad läsning” som också det ofta står för en grundläggande tolkning utförd av analytikern (jfr Morley 1992).

Analytikerns roll som åskådare rättfärdigas i ett vetenskapligt sammanhang genom att den begränsas till uttalanden om

meningseffekter som analytikern förväntar sig vara intersubjektiva och att detta kan kontinuerligt kontrolleras av läsaren av studien. Bevisstrategin i ett sådant projekt bygger alltså på ett sökande av intersubjektivitet med läsaren angående *både* analysens slutsatser och de upplevelsefenomen som analysen berör.

Verklighetens stratifiering

Vid sidan om uppdelningen i domäner hävdar kritiska realister att mekanismer uppträder i olika strata. Exakt vilka dessa strata är och hur de förhåller sig till varandra är föremål för diskussion (Danermark m.fl. 2003:338). För att exemplifiera stratatänkandet kan man referera till ett kemiskt, ett biologiskt, ett psykologiskt och ett socialt stratum. Stratifieringen förutsätter att mekanismer som finns hos underliggande strata återfinns i nästa stratum, men att varje stratum även innehåller nya mekanismer. Vissa mekanismer *emergerar* alltså inom sina strata (Eriksson 1999; jfr Collier 1994:45ff).

Begreppet emergens pekar på en egenskap hos verkligheten som har konsekvenser för vetenskapen. Betraktelsen av världen med fokus på underliggande strata kan säga något om mekanismer som tillskrivs mer överordnade strata. Men detta kan inte ersätta studier som har fokus på mer överordnade strata eftersom dessa har sina egna emergerande mekanismer. Vi kan exempelvis säga något om brottslighet genom att peka på kemiska substanser som utsöndras i hjärnan vid stress och hur dessa påverkar beslutsfattande. Däremot kan vi inte genom att peka på dessa mekanismer bortförklara den roll som social bakgrund har på benägenheten att begå vissa typer av brott. Sociala faktorer som exempelvis uppväxtmiljö, klasstillhörighet, etc. ligger på en annan nivå med egna emergerande krafter och mekanismer.

Utifrån en sådan förståelse av verkligheten är det viktigt att förutom teorier om enskilda mekanismer även utveckla kartor över forskningsområden som orienterar ansatserna i förhållande till

verklighetens stratifiering. Göran Eriksson (1999; se också Eriksson 2006c) utvecklar en sådan karta med avseende på receptionsforskning.[10] Den består av fyra nivåer: 1) *En övergripande samhällelig kontext*, där tv-tittande studeras i relation till varaktiga ideologier, värderingar, traditioner, lagstiftning, ekonomiska strukturer, och maktstrukturer; 2) *En mellanliggande social organisering*, där tv-tittande studeras som social aktivitet inom en gemenskap; 3) *Situationsbunden verksamhet* där intresset riktas mot meningsskapandet i förhållande till tv-innehåll; samt 4) *Självet*, en nivå där tv-tittande relateras till individens identitet och sociala erfarenheter. Denna studie försöker primärt belysa samspelet mellan tv-flöden och åskådarens kognitiva mekanismer under processer av skuldattribuering. Detta bör motsvara *situationsbunden verksamhet* på Erikssons karta.

Emergensargumentet innebär att förståelsen av det journalistiska ansvarsutkrävandet inte bör reduceras till de här studerade kognitiva mekanismerna inom ett lägre stratum. Det journalistiska ansvarsutkrävandet sker under vissa speciella ideologiska och ekonomiska villkor som tillhör det högsta stratum av sociala mekanismer, dvs. det Eriksson (1999) kallar för *en övergripande samhällelig kontext*.

Detta argument måste dock sättas i relation till ett annat: Institutioner kännetecknas av en räckvidd mellan olika nivåer i samhället. Studierna av ansvarsutkrävande bör således adressera olika strata för att komplettera varandra.

> Utmärkande för institutioner är att de finns på olika nivåer i samhället. Eller annorlunda uttryckt, institutioner har olika räckvidd (från mikro till makro). Intervjun är en institutionaliserad interaktionsform på mikronivå, som ingår i institutionaliserade verksamheter på andra nivåer (Ekström 2006a:212).

[10] Erikssons karta över nivåer av mekanismer relaterade till tv-tittande byggs med utgångspunkt i Layders (1993) karta över sociala mekanismer.

Analyser av de ekonomiska och ideologiska villkoren för tv-journalistikens ansvarsutkrävande, bör följaktligen kompletteras med analyser av institutionens verksamhet på en mikronivå. Denna avhandling bidrar till att utöka förståelsen av journalistikens verksamhet på mikronivå till att omfatta journalistiska tv-flöden och deras komposition. En förståelse av hur tv-journalistiken kan uppmuntra upplevelsen av skuld, eller hur den uppmuntrar åskådarens tillit genom tv-flöden, är utan tvekan en nödvändig ingrediens i en mer fullständig förståelse av tv- journalistikens ansvarsutkrävande.

Öppna villkor och abstraktion

Socialvetenskaperna och psykologin arbetar i förhållande till studieobjekt som inte fullt ut går att kontrollera och vars olika aspekter är svåra att isolera på ett sätt som i naturvetenskapens experiment. Studier sker under öppna villkor. De studerade mekanismerna samverkar hela tiden med andra mekanismer och det är nödvändigt att ta hänsyn till att en mekanism ibland är aktiv, ibland vilande, och att det ibland kan finnas motverkande mekanismer som gör att vi inte får någon empirisk manifestation av en verksam mekanism (Danermark m.fl. 2003:111ff).

Trots dessa hinder är ett syfte med tolkande ansatser som tar sin utgångspunkt i kritisk realism att försöka förklara och beskriva *tendenser* i samverkande mekanismer som genererar och möjliggör händelser, samt att beskriva hur olika företeelser skiljer sig från varandra (jfr Danermark m.fl. 2003:345f).

Hur kan de öppna villkoren hanteras? Hur kan man peka ut och beskriva mekanismer i en komplex social och psykologisk verklighet då man inte kan åstadkomma experimentella förhållanden där bestämda mekanismer kontrolleras? Den kritiska realismens svar på dessa frågor är att isolering av mekanismer måste ske genom tankeoperationer och nyckeln till detta är processer av *begreppslig abstraktion*. Med

abstraktion avses då inte en abstraktion som står i motsatsförhållande till konkretisering. Inte heller handlar det om abstraktion i den mening som kommer till uttryck då man placerar det konkreta i verkligheten och det abstrakta i tanken. Abstraktion förstås här som något som inte täcker över tillvarons komplexitet utan hjälper att hantera den.

> Ett abstrakt begrepp, eller en abstraktion, är något som uppstår när vi – förvisso i tanken – skiljer ut, eller isolerar *en* viss aspekt av ett konkret objekt eller fenomen, och det vi abstraherar från är alla de många andra aspekter konkreta fenomen har. Abstraktionen är nödvändig, därför att det faktiskas domän, händelserna i världen, utgör en sådan oerhört mångskiftande och heterogen dimension av verkligheten (Danermark m.fl. 2003:79).

Abstraktionens uppgift är att särskilja det konstitutiva i ett fenomen från det mer tillfälliga, alltså att begreppsliggöra objektets eller fenomenets nödvändiga egenskaper som särskiljer det från andra fenomen och objekt (Danermark m.fl. 2003:80).

Textuell uppmuntran i granskande tv-reportage kan ha olika tematiskt innehåll och bestå av särskilda talakter, bilder, och deras inbördes sammanställning. Genom tankeoperationer (främst retroduktion (se nedan)), och begreppsbildning, går det dock att urskilja vissa återkommande egenskaper i produktionen av innebörder. Det som abstraheras bort är då främst tematiken för olika tv-flöden så att tematiskt oberoende aspekter av skuldattribuering ska kunna framträda och benämnas. Det är genom denna process som ny kunskap produceras här.

Till de centrala slutledningarna nödvändiga för begreppslig abstraktion hör *abduktion* och *retroduktion*. Abduktion står för en tankeverksamhet som förflyttar fenomen/objekt från en teoretisk kontext till en annan och möjliggör därmed nytolkning eller synliggörande av andra egenskaper hos de studerade fenomenen än vad vedertagna perspektiv

tillåter.[11] Abduktionen är främst viktig vid utvecklandet av teoretiska utgångspunkter och konstruktion av ett perspektiv som kan generera nya infallsvinklar som i sin tur kan leda till ny begreppslig abstraktion. En central abduktion i denna studies perspektivutveckling är placeringen av tv-flödens komposition i en kontext av formalpragmatiken som är utvecklad i förhållande till språkhandlingar.

Retroduktion avser i sin tur kärnslutledningen vid produktionen av abstraktioner som utskiljer det konstitutiva i ett fenomen. Det är genom denna tankeoperation som vi söker svar på frågor som: Vad gör X möjligt? Eller, vilka interna relationer är det som gör X till vad det är? Retroduktion är en transfaktisk argumentation dvs. en argumentation som pekar mot det ontologiska djupet, förbi det empiriska och istället mot mekanismer som producerar det som erfars. En för denna studie central retroduktion vägleds av frågan: Hur bör normer, handlingar och avsikter vara relaterade för att skuld ska kunna påvisas utan explicit tematisering av normer och den subjektiva domänen? Denna fråga är utgångspunkten för utvecklande av skuldmodellen.

Teoriers generalitet och giltighet

Denna studie producerar inte en teori som kan knytas till den form av generalitet som förknippas med överföring av empiriska observationer på en större grupp av händelser eller fenomen. Generalitet handlar här inte om empirisk extrapolering och induktiv slutledning av flera observationer till den allmängiltiga slutsatsen om en större population.

En teori kan dock också vara generaliserbar genom att den beskriver konstituerande egenskaper för ett fenomen/objekt, dvs. de egenskaper som utgör villkoren för att något – en social relation, en handling, en institution, eller samhällstruktur – skall vara vad det är och inte något

[11] Abduktion kan ha innebörden av en slutledning med en bestämd logisk form jämförbar med induktion och deduktion. Det kan också ses som en grundläggande aspekt av all varseblivning. Samtidigt har begreppet använts i betydelsen redeskription (nybeskrivning) eller rekontextualisering (Danermark m.fl. 2003:181). Dessa olika innebörder av begreppet behöver inte motsäga varandra men lägger tyngdpunkten på olika aspekter av vetenskapliga slutledningar och tankeoperationer.

kvalitativt annorlunda (Danermark m.fl. 2003:166). Denna form av generell kunskap utvinns genom transfaktisk argumentation och retroduktiva slutledningar. Vi rör oss då från den empiriska ytan till strukturernas och mekanismernas domän – med utgångspunkt i det konkreta söker vi abstrahera och renodla det som i grunden är konstituerande för det som beskrivs.

Dessa två former av generalitet kan också förhållas till två typer av allmänbegrepp som tillämpas då vi vill referera till allmänna eller universella egenskaper, snarare än till något partikulärt eller enskilt. En grupp av allmänbegrepp är *empiriska kategorier*, en annan utgörs av *abstrakta begrepp*. Empiriska kategorier sammanfattar en större population av enskilda företeelser. ”Kvinnor” syftar exempelvis på en empirisk kategori av människor. ”Granskande tv- reportage” referera till en speciell grupp av texter. Abstrakta begrepp är i sin tur allmänbegrepp i en annan betydelse. ”De identifierar något som är universellt i mening konstituerande.” (Danermark m.fl. 2003:168) Hit hör exempelvis begrepp som alienation, habitus, eller reflexiv identitet. Dessa begrepp refererar till något som har definierats och klargjorts genom processer av retroduktion och beskriver det som inte kan avläsas från den empiriska domänen utan något som är underliggande denna domän.

De generaliserande anspråken i denna avhandling är knutna till den generalitet som har att göra med retroduktion och abstrakta begrepp. Avhandlingen har alltså inga generaliserande anspråk i förhållande till ”granskande tv-reportage” (en empirisk kategori) utan försöker istället beskriva mer eller mindre universella strukturer som exemplifieras/illustreras genom interaktion med granskande tv-reportage och analytiska utpekanden. Det som avhandlingen gör anspråk på att uttala sig om är bl.a. ”skuldattribuering”, ”kontextualiserng”, och ”kommunikativ kompetens”.

Att här tala om den producerade utsagans reliabilitet – mätningens noggrannhet – är inte meningsfullt. Icke desto mindre kan man diskutera en prövning och värdering av de begrepp och teorier som

utvecklas på ett annat sätt. I en bredare kontext handlar det då om det vetenskapliga samtalet där teorier värderas för sådant som sin förklaringskraft, förmåga att begreppsliggöra mekanismer, integrera centrala begrepp från andra teorier, i vilken mån de är nyskapande, eller inte, samt deras logiska konsistens.

> Om vi vill uttrycka ny kunskap eller tilldela ny mening till företeelser och fenomen i tillvaron, tvingas vi söka *intersubjektiv bekräftelse* för detta. Vi måste ha andra människors – våra medsubjekts – godkännande och medgivande om vi ska vara framgångsrika i ett sådant företag. Ett bra exempel här är just det vetenskapliga samhället (Danermark m.fl. 2003:60).

På ett mer lokalt plan – den relation som upprättas mellan mig och läsaren av denna avhandling – prövas min teoretisering fortlöpande intersubjektivt. Framgången eller misslyckandet bygger då i mångt och mycket på om jag lyckas skapa en delad subjektivitet genom mina exempel, perspektivutveckling, och begreppsbildning. Den bygger dessutom på om de beskrivna fenomenen genererar en ny förståelse och om den upplevs vara av betydelse.

Teoretiska utgångspunkter för metodvalet

Inom den kvalitativa receptionsforskningen har textanalytiska metoder kritiserats för att de försöker låsa receptionen till antaganden konstruerade med utgångspunkt i tv-texten istället för att söka förståelse i konkreta åskådningssituationer med riktiga åskådare (se t.ex. Höijer 1989; Axelson 2008). Hagen observerar att begreppet receptionsanalys och publikstudie har fått en närmast liktydlig innebörd (Hagen 1998). Mot bakgrund av detta behöver det exempelbaserade tillvägagångssättet[12] motiveras. Huvudargumentet är

[12] På ett annat ställe (Urniaz 2012) har jag kallat denna metod, där samspelet mellan form och åskådarens kognitiva processer belyses genom exempel, för ”åskådningsanalys”. Jag avstår från att införa denna term i avhandlingens kontext och refererar till metoden genom de mer vedertagna termerna ”exemplifiering” och ”textanalys”.

att fler teoretiska utgångspunkter är nödvändiga för att belysa receptionens olika aspekter, samt att metoden måste väljas i relation till en konkret aspekt av studieobjektet som blir synliggjord av teorin.

Att applicera formalpragmatiken på reception innebär ett skifte av fokus från publikens koder och tolkningar – något som kännetecknar kvalitativa studier av reception i spåren av Stuart Halls encoding/decoding modell (Hall 1973/1999) – till relationsbyggande genom kommunikation. Ansatsen som utvecklas här söker att belysa det som gör audiovisuell kommunikation möjlig och samtidigt manipulerbar (åskådarens kognitiva och kommunikativa kompetenser i samspel med tv-flödets form), snarare än det som gör att kommunikationen kan väcka olika reaktioner och tolkningar (olika kulturella koder hos publiker). De studerade kompetenserna måste antas i stor grad vara delade i kommunicerande gemenskaper (jfr Habermas 1981/1998; McCarthy 1984) och därför möjliga att diskutera i anslutning till exempel. Granskande tv-journalistik kan samtidigt betraktas som en bred form av kommunikation som i hög grad söker att strukturera meningsskapande mot vissa kommunikativa mål.

Encoding/decoding-perspektivet gör gällande att tv-textens gynnade mening inte behöver vara utslagsgivande för hur tv-texten kommer att avkodas. Inte heller i denna studie betraktas tv-flödets speciella uppmuntran som något determinerande för faktiska receptionssituationer. Analytikern och läsaren av analysen kan genom gemensam begreppslig abstraktion ”se” aspekter av tv-flödets uppmuntran utan att de för den skull behöver vara utslagsgivande i en annan kontext där andra mekanismer samverkar. Analysen har således inte som mål att fastställa om en särskild åskådare, i en särskild situation, faktiskt väljer att acceptera tv-flödets uppmuntran. Icke desto mindre kan analysen identifiera mekanismer och förklara vissa aspekter av faktisk åskådningssituation.

Den här använda metodologin kan i framtida undersökningar kompletteras med exempelvis experiment och publikundersökningar. Syftet skulle då vara att sätta de här studerade mekanismerna och

kompositionella strategierna i relation till åskådarnas olika sociala bakgrunder och olika receptionssituationer.

Forskningsprocess, reportagematerial och analys

Forskningsprocessen i detta avhandlingsarbete har bestått av två övergripande faser: Modellutveckling och analyser. Jag ska nu beskriva dessa och de vägval som har gjorts, samt diskutera urval och egenskaper hos de reportage som analyserats.

Modellutvecklingen

Utvecklingen av teoretiska modeller är erkänt svår att beskriva och dela upp i etapper (jfr t.ex. Holme och Solvang 1997). Jag ska ändå försöka ge några inblickar i denna process eftersom den är central för denna avhandling.

Min utgångspunkt för modellutvecklingen var att jag i journalistikforskningen inte riktigt kunde finna förklaringar avseende relationen mellan tv-journalistik och kognition. Lite hårddraget framstod journalistikforskningen för mig som en teaterkritik som stannar vid att beskriva scenen, aktörerna och rekvisita, utan att på djupet beröra hur dessa element inverkar på åskådarens upplevelse av pjäsen. Utan förankring i kognitionen uppfattade jag också studiet av redigerade former av tv-journalistik som svårt. Kognitionen skulle kunna utgöra den hållpunkt som saknades när redigeringen hade ”klippt sönder” det sammanhang av verbal interaktion som journalistikforskarna brukar hålla fast vid. När det strategiska spelet mellan reporter och intervjuperson inte längre är fullt synligt kan beskrivningen av vad journalistiken gör, och vilken funktion det har, relateras till åskådarens kognitiva bearbetning.

Översiktligt har modellutvecklingen bestått av litteraturstudier, screening av tv-reportage, samt olika försök att beskriva receptionens strukturer och mekanismer. Denna process avslutades med att jag såg

en möjlighet i att kombinera tre modeller som tillsammans skulle kunna ge en sammanhängande förståelse av centrala aspekter av receptionens dynamik i relation till journalistisk skuldattribuering genom tv-flöden.

För att ge mer substans till beskrivningen av denna process kan några misslyckanden och avgörande slutsatser nämnas. I ett tidigt skede av arbetet försökte jag förstå redigering som en aspekt av tv-reportagets form – en uppsättning av grepp med konsekvenser för åskådarens kognition. Avsändaren var inte synlig. Detta visade sig vara otillfredsställande eftersom ett sådant perspektiv har svårt att omfatta hur redigering används för att vinna åskådarens tillit. Teorier från forskning om dokumentärfilm visade då på en möjlighet att se framställningsformen som ett uttryck för avsändarens avsikter och ett sätt att etablera relationer (t.ex. Eitzen 2005; Ponech 1997; Plantinga 1997). Filmfilosofernas antaganden låg dock på en mycket övergripande nivå och jag kunde inte använda dem i analyser av enskilda kompositionshandlingar. Jag beslöt mig därför för att själv utveckla en modell över hur sammanfogning av tal och infogning av bilder uttrycker avsikter och hur den kan användas för att söka åskådarens tillit.

Parallellt med detta försökte jag också sammanföra antaganden om komposition som kommunikationsform med etablerade teorier om relationsbyggande genom kommunikation. Valet föll på Habermas formalpragmatik (1976; 1981; 1986), som hade föreslagits av Mats Ekström (1996), som en övergripande ram för journalistikkritik. Formalpragmatiken pekar på att de talande uttrycker avsikter gentemot ett gemensamt kommunikativt projekt av sanningssökande. Min idé var att även kompositionen kunde uttrycka avsikter av liknande typ. Sammanfogning och infogning av material kunde då förstås som grunden för åskådarens och kompositörens relationsbyggande – kompositörsrelationen.

Genom att föra in ett begrepp om en aktiv kompositör blev det möjligt att förstå hur tv-reportage etablerar ett ”större”, eller ”annorlunda”

innehåll än det som uttrycks genom det inkluderade talet. Kompositörsrelationen kan också ses som ytterligare en kanal för att förmedla journalistikens ideologi. Inom denna kanal kan kompositören underbygga föreställningar om tv-journalistiken som en sanningssökande institution som reser och backar giltighetsanspråk (jfr Ekström 1996).

Om reception av journalistiska tv-flöden förstods som kommunikation inom ramen för två typer av relationer (till kompositören och till de enskilda talarna) kunde man också precisera olika nivåer av åskådarens kognitiva bearbetning av tv-flödet. Två relationstyper blev på så sätt sex nivåer (tre för respektive relationstyp) av förståelse och värdering (dess begrepp utvecklas i kapitel 4). Modellen kunde därefter användas för att synliggöra möjligheterna för hur kompositionen påverkar på dessa nivåer.

Med hjälp av de två utvecklade modellerna (nivåindelningen och avsiktsmodellen) blev det möjligt att säga något om relationen mellan redigering och reception. Det som saknades var dock en närmare beskrivning av det skuldtema som etableras genom ansvarsutkrävande tv-flöden. Därför utvecklades en särskild skuldmodell. Denna kom att belysa hur kognitionen relaterar mellan normer, handlingar och avsikter.

Reportagematerialet

Den empiriska hållpunkten som formade mina erfarenheter av ansvarsutkrävande tv-flöden bestod till en början av ett hundratal granskande tv-reportage som beställdes från ”Statens ljud- och bildarkiv”. Vid tiden för beställningen hade jag avsikten att jämföra olika historiska tidpunkter i svensk tv-journalistik. Denna avsikt blev sedan inte förverkligad. Efter att alla reportagen hade screenats påbörjades en bortsorteringsprocess som till slut resulterade i att tre reportage valdes som speciellt viktiga i relation till avhandlingens nuvarande syfte.

I ett tidigt skede användes reportagen för att testa idéer under utvecklingen av modellerna. Senare kom de att bli material för de mer systematiska analyser som redovisas i kapitel 7-9. Dessa analyser tjänar dels till att illustrera och pröva relevansen av modellerna, dels till att dra vidare slutsatser om skuldattribueringens dynamik.

De tre reportagen valdes därför att skuldattribueringen i dem i hög grad tycktes beroende av kompositionen av tv-flödet, och i mindre grad av karaktären hos den rapporterade normöverträdelserna eller intervjutekniken. Mitt antagande var att en teoretisk apparat som förklarade redigeringens roll i dessa tre fall, samtidigt skulle vara kapabel att belysa mer universella aspekter av hur redigering kan fungera som en kommunikativ praktik för etableringen av skuldupplevelser.

Reportage 1: *"Tjejen som får sossarna att se rött"* (Kalla Fakta (KF) 2009) beskriver Mona Sahlin i rollen som partiledare och tänkbar statsminister. Mona Sahlin framställs sakna förmågan att utforma en socialdemokratisk politik och leda partiets förändring efter valförlusten 2006. Sahlin framställs också väcka agg hos socialdemokratiska gräsrötter genom beslutet om valsamarbete med Miljöpartiet. Reportaget ger även bilden av att Sahlin inte förankrar viktiga beslut, samt att hon har svårigheter med att sköta sin privata hushållning.

Reportage 2: *"Rökning"* (Striptease (ST) 1997) handlar om Svenska Tobaks AB och dess påstådda manipulation av nikotinhalten i cigaretter så att fler kan bli beroende av att röka. Reportaget gör gällande att tobaksbolaget väljer ut särskilt nikotinhaltiga delar av tobaksplantan för att öka konsumentens beroende av cigaretter. Man hävdar även att bolaget avsiktligt rekryterar barn som rökare genom att inrikta marknadsföring mot denna grupp. Reportagets två huvudpersoner är tobaksdirektören Bo Aulin som framställs förneka nikotinets beroendeframkallande verkan, samt mångårige rökaren Inge Hansson som är döende i strupcancer.

Reportage 3: ”*Ett ovärdigt boende”* (Uppdrag granskning (UG) 2008) handlar om några romska familjer från Rumänien, som bosatt sig på en camping i Askim. Reportaget skapar en bild av att romerna lider nöd och saknar medel för sitt uppehälle i Sverige. Ansvaret för deras situation tillskrivs socialtjänsten i Askim som framställs vara rasistisk när den inte ger romerna stöd.

Ett gemensamt drag som motiverade valet av just dessa tre reportage var att de till sin framställningsform bygger på komponerade tv-flöden snarare än sammanhållna intervjuer. Kompositionen är bärande i den meningskonstruktion som uppmuntras. Exempelvis säger inte reportern, eller reporterns vittnen, att socialtjänsten är rasistisk, ingen påstår att Mona Sahlin är inkompetent som partiledare, eller att tobaksdirektören Bo Aulin förnekar att nikotin är beroendeframkallande. Likväl är just uppmuntran av dessa antaganden, helt central för reportagens respektive skuldteman. Reportagen kompletterar också varandra genom variation i vilken ifyllnad av informationselement som krävs för att åskådaren ska etablera en fabula om skuld. Åskådaren av reportaget ”Rökning” behöver exempelvis konstruera tobaksbolagets handlingar utifrån antaganden om företagets behov, medan åskådaren av ”Ett ovärdigt boende” behöver konstruera föreställningar om underliggande drivkrafter (rasism) för att uppfatta socialtjänstens skuld.

Ytterligare en viktig egenskap hos de tre reportagen som studieobjekt är att man utan svårighet kan argumentera för att kompositionen aktivt påverkar förståelsen och värderingen av talet, och att den på så sätt skapar giltighetsanspråk. I anslutning till dessa egenskaper kan man också säga att reportagen är intressanta ur ett kommunikationsetiskt perspektiv. De kan användas för att diskutera gränsdragningen mellan legitim uppmuntran av meningskonstruktion och manipulation.

Slutligen utgör de tre reportagen också exempel på hur en fördömande normativ kontext etableras. Kontrasten mellan gärningar och normer är inte uppenbara utan etableras aktivt i redigeringen. Socialtjänsten

gör exempelvis ingenting som strider mot det formella uppdrag den har. Mona Sahlins politiska satsning på frågor rörande könsdiskriminering, diskriminering på grund av sexuell läggning, etnicitet och miljö, kan knappast anses vara uppenbart graverande för henne som politiker. Inte ens tobaksbolagets marknadsföring av cigaretter är ett uppenbart normbrott då det finns en stark reglering på området och en medvetenhet hos rökarna om farorna. Materialet belyser med andra ord på ett tydligt sätt den diskursiva uppmuntran som kan vara verksam när en stark upplevelse av skuld uppstår.

Det bör åter understrykas att den kunskap som produceras genom avhandlingen inte avser den granskande tv-journalistiken som empirisk kategori – jag kan inte säga något om hur ofta de beskrivna strategierna återkommer i granskande tv-reportage, dvs. hur kännetecknande de är för denna genre. Det som diskuteras med hjälp av de tre reportagen är vissa av kompositionens möjligheter, samt vissa aspekter av åskådarens användning av sina kognitiva och kommunikativa kompetenser i förhållande till denna kommunikationsform.

Analyserna

Analysenheterna för analyserna i kapitel 7-9 utgörs av *sekvenser* som refereras genom stillbilder och citat. Indelningen följer inte någon på förhand uppgjord mall. En sekvens är istället den del av tv-flödet som i en särskild analytisk kontext kan synliggöra studerade mekanismer. Det analytiska intresset kan föranleda att samma delar av tv-flödet ingår i olika sekvenser. Referenser till olika delar av en sekvens kan ske genom indelningen av en sekvens i delar, exempelvis innehåller en sekvens där Mona Sahlins och Göran Greiders uttalanden sammanförs, en ”Sahlins talsekvens” och en ”Greiders talsekvens”.

Analysens grundstrategi är att rikta uppmärksamheten på någon aspekt av reception av reportagen. Detta sker genom urvalet av sekvenser, modellernas begrepp och min kommentar. Ett centralt tillvägagångssätt i analyserna är också rekontextualisering som

försöker visa olika element av tv-flödet utanför tv-flödets kontext eller i en annan tänkbar kontext.

Analyserna exemplifierar mekanismer som beskrivs av de utvecklade modellerna men leder också till en utveckling av begrepp bortom det. Främst handlar det då om benämningar av olika strategier som påverkar åskådarens uppfattning av kompositören, reportern eller skuldtemat. Denna begreppsutveckling utgår från perspektivets nivåindelning och förståelse av skuld men leder till nya beskrivningar som anger något annat än utgångsbeskrivningen.

Med avseende på dessa mer explorativa (i förhållande till modellerna) analyser är sökandet efter strategiers konstitutiva element huvuduppgiften. Frågor som ställs vid en sådan process är: Vad i redigeringen är avgörande för att en viss effekt ska kunna uppmuntras? Vilka kognitiva mekanismer sätts i spel för att en speciell förståelse av talarens giltighetsanspråk ska uppmuntras? På vilka olika sätt kan en diskursiv situation skapas genom redigering för att talaren ska framstå i en god dager? Hur formas den diskursiva situationen för att reportern ska slippa framstå på ofördelaktigt sätt (exempelvis göra konfrontativa påståenden)? På vilka olika sätt kan ett element av skuldupplevelse etableras?

Analyserna är inte indelade med utgångspunkt i forskningsprocessens kronologiska utveckling. Både de analyser som exemplifierar modellernas grundantaganden och de påföljande mer explorativa analyserna är istället redovisade utifrån tematiska områden. Temat för kapitel 7 är åskådarens relation till talarna och den komponerade kontextens inverkan på denna relation. Kapitel 8 omfattar olika aspekter av skydd mot åskådarens negativa värdering av reportern, kompositören och/eller vittnen. Kapitel 9 applicerar skuldmodellen för att belysa hur de tre analyserade reportagen etablerar övergripande upplevelser av skuld.

Materialet är litet men kan ändå anses fylla sin uppgift som exemplifiering av de strukturer som beskrivits i de utvecklade

modellerna. Med avseende på den del av analysen som överskrider det som beskrivs i modellerna hade ett större material kunnat ge en mer komplett beskrivning av de möjliga strategierna. Arbetet med teoretiska koncept utmed delvis nya vägar har dock varit tidskrävande och gav mig inte möjlighet till en sådan utökning inom de givna tidsramarna. Att många strategier av kompositionell påverkan kunnat identifieras i detta lilla material kan kanske tas till intäkt för att perspektivet är fruktbart.

Sammanfattning

Kapitlet presenterade avhandlingens metateoretiska antaganden som grundar sig på kritisk realism. En utgångspunkt för forskningen på kritisk realistisk grund är att händelser i världen innehåller underliggande mekanismer som inte kan erfaras direkt utan som nås genom tolkning av erfarenheter. Verkligheten antas alltså inte vara endimensionell och forskningens uppgift är att utveckla teorier som hjälper till att förstå underliggande samband, mekanismer, och vad som konstituerar företeelser. Forskare som utgår från kritisk realism betonar betydelsen av abduktionens och retroduktionens tankeoperationer. Abduktion syftar bl.a. på tankeoperationer genom vilka studieobjekten placeras i en ny teoretisk kontext som kan synliggöra nya mekanismer, medan retroduktion syftar på kärnslutledningen i abstraktionen genom vilken det konstitutiva i ett fenomen särskils från det tillfälliga.

I kapitlet har jag också redogjort för avhandlingens metod i vilken det utvecklade teoretiska perspektivet på reception som en flerdimensionell förståelse- och värderingsprocess kombineras med en textanalytisk metodologi.

I kapitlet redogjordes också för att studier av reception är präglade av en dubbel hermeneutik, dvs. att åskådarens tolkning av tv-flödet utgör utgångspunkten för vidare analys. Avhandlingens metod bygger på att analytikern även utför tolkningen i första ledet. Termen ”åskådaren”

står då för den kognitiva och kommunikativa kompetens som måste till för att tv-flödet ska övergå från form till mening. En sådan analysstrategi förutsätter att analytikern diskuterar intersubjektiva fenomen och att analysen fortlöpande kan kontrolleras av läsaren genom anförda exempel på tv-flöden.

Avhandlingens empiriska hållpunkt består av tre granskande tv-reportage: Reportage: *”Tjejen som får sossarna att se rött”* (Kalla Fakta 2009) som beskriver Mona Sahlins misslyckanden som partiledare; *”Rökning”* (Striptease 1997), där Svenska Tobaks AB anklagas bl.a. för att manipulera nikotinhalten i cigaretter, samt; *”Ett ovärdigt boende”* (Uppdrag granskning 2008) där socialtjänsten framställs som diskriminerande mot romer.

Avhandlingen har inga generaliserande anspråk i förhållande till granskande tv-reportage som journalistisk genre. Avhandlingens giltighetsanspråk är istället knutna till den generalitet som har att göra med retroduktion och abstrakta begrepp. Analysen försöker då beskriva mer eller mindre universella strukturer i receptionen som kan exemplifieras/illustreras genom granskande tv-reportage. Det som avhandlingen gör anspråk på att uttala sig om är framför allt skuldattribuering, kontextualisering och åskådarens kommunikativa kompetenser under reception.

De utvecklade begreppen och teorierna värderas inom ramen för det vetenskapliga samtalet, för sin förklaringskraft, förmågan att begreppsliggöra mekanismer, integrera centrala begrepp från andra teorier, sin logiska konsistens, samt i vilken mån de är nyskapande, eller inte. På ett mer lokalt plan testas avhandlingens teoretisering fortlöpande intersubjektivt av läsaren.

Kapitel 3.

Kontextens kognitiva dynamik

Ord som ”ram”, ”schema”, ”nätverk” och ”modell” ingår i våra beskrivningar av tänkandet. Referenserna är metaforiska, de pekar mot något synligt för att beskriva en kognitiv verksamhet som inte kan ses. I denna avhandling används *modellen* som en central metafor för meningskapande. Följande egenskaper är värdefulla i liknelsen: En modell består av element och relationer, och förenklar det som den refererar till. Modeller är inte definitiva utan kan förändras, de kan också skapas med olika detaljrikedom så att komplexiteten kan anpassas till olika behov.

Kapitlet har två syften. Att utveckla avhandlingens perspektiv på kontext som mentala modeller, samt begreppsliggöra hur mentala modeller organiserar information. Med avseende på det senare kommer jag att definiera fyra former av association, samt ytterligare två besläktade fenomen – kontrast och samstämmighet. Begreppen utgör en utgångspunkt för perspektivets förhållningssätt till kontextualisering och är byggstenar för avsiktsmodellen och skuldmodellen som utvecklas i kapitel 5 och 6.

Begreppet mentala modeller

Forskningen har gjort referenser till mentala modeller för att kunna förklara vissa aspekter av texttillägnelse och memorering — exempelvis att personer som återberättar texter ofta kastar om informationen och fyller ut berättelsen med sina förkunskaper. Morrow (1994) menar att läsaren memorerar de modeller som texten etablerar, samt den struktur på information som sådana modeller anger, snarare än själva texten och dess struktur (se också Bower och Morrow 1990; Morrow m.fl. 1989).

Mentala modeller kan också förklara vissa aspekter av språkanvändning. Uttryck saknar ofta en given standardinnebörd och kräver då att språkanvändaren relaterar uttrycket till olika aspekter av den omgivande kommunikativa situationen – något som han/hon måste skapa sig modeller av (jfr van Dijk 1997). Människor är också oftast kapabla att använda språket kontrafaktiskt, exempelvis då de ironiserar, genomskådar lögner, trugar eller prutar. Detta är interaktionsbeteenden som kräver en speciell bearbetning av det explicit uttryckta i förhållande till mentala modeller av den andre kommunikationspartens avsikter, känslor och kunskap. Man talar då om så kallade ”theories of mind” (t.ex. Baron-Cohen 1991; Bruner 1981; Leslie 1991). I detta arbete kommer denna form av modeller att kallas för modeller av *det inre landskapet*.

Begreppet mentala modeller har förekommit i diskussioner om mer temporära aspekter av meningsskapande i korttidsminnet (t.ex. Morrow 1994; Johnson-Laird 1983), respektive mer beständiga aspekter av kunskapsstrukturering i långtidsminnet (t.ex. Shore 1998). Det är den mer temporära aspekten – aktivering av nu-relevanta mentala representationer av tv-flödes information under processen av reception – som denna avhandling inriktar sig på.

Ett omedvetet medvetande?

Modelleringsprocesser sker oftast utan aktiv medveten styrning och är för det mesta oreflekterade. De kan dock ibland bli förda till medvetande. Exempelvis då läsaren ställs inför okända ord, komplex syntax eller semantiska inkoherenser (se t.ex. van Dijk och Kintch 1983; Davies och Humphries 1993). Som en metodologisk riktlinje menar många forskare att det är meningsfullt att introspektera medvetandet för att utvinna kunskap om de processer som pågår där. Introspektionens räckvidd är då naturligtvis begränsad men ger ändå tillgång till viktig information om meningsskapandets dynamik (se t.ex. van Dijk 1997; Goldman 2004; Locke 2009: se också kapitel 2).

Det finns en pedagogisk svårighet med att förklara mentala modellers beskaffenhet. De betraktas som nödvändiga för att etablera ett medvetande om omgivningen men utan att för den skull alltid vara medvetandegjorda (jfr van Dijk 1997). Kan det finnas ett omedvetet medvetande? Inte om vi med medvetet menar ett fokuserat, försett med begrepp och verbaliserat tillstånd av kognitiv och emotionell verksamhet. Då är de kognitiva och emotionella processerna antingen medvetna eller omedvetna och någon plats för ett omedvetet medvetet finns inte. En sådan kategorisk förståelse av medvetande tvingar språkliga och begreppsliga ramar på medvetandet och jämställer det i princip med ett så kallat 'think-aloud-protocol[13] '. Av erfarenhet vet vi dock att medvetandet i vissa avseenden är mer diffust och att vi endast i efterhand kan försöka ge en förklaring till dess sätt att verka.

Forskningen om kognitiv bearbetning av intryck påvisar att medvetandet innehåller ett element av prioritering och tycks regleras av strategier för hushållning med resurser (jfr t.ex. Mayer 1992; van Dijk och Kintch 1983). Kognitivt fokus är resurskrävande och skapande av nödvändiga mentala modeller tycks ske som förgrunds- och bakgrundsprocesser med olikartad tilldelning av fokus. Förgrund och

[13] 'Think-aloud-protocol' är en metod introducerad av Clayton Lewis (1982) för användbarhetsstudier av maskin – människa interaktion på IBM. Metoden baserar sig på Ericsson och Simons (1980; 1987; 1993) protokollanalys av verbala rapporter om subjektiva upplevelser (jfr Hannu och Pallab 2000).

bakgrund kan skifta plats om den inledningsvis mindre fokuserade aspekten av perceptuella intryck skulle visa sig vara viktig vid fortsatt interaktion med omgivningen (se t.ex. Mayer 1992; se också nedan). Om man tar hänsyn till sådana strategier kan medvetandet sägas bestå av en potential till fokuserat medvetandegörande, och introspektion är då ett viljestyrt framtvingande av känslighet för kognitiva processer.

Det bör understrykas att introspektion av kognitiva processer här betraktas som en aktivitet som är underkastad teoretiska begreppsramar. Utgångspunkten är här att, under analyser av relationen mellan ”texten” och ”medvetandet”, har vi att göra med teoretiska modeller över mentala modeller och deras dynamik.

Mentala modeller som kontext

Enligt van Dijk (1997; 2006) behöver människor skapa sig mentala modeller för att kunna etablera relationer mellan informationselement i den perceptuellt tillhandahållna informationen.[14] [15] Informationselementen måste sättas i ett gemensamt sammanhang och ofta fyllas ut med förkunskaper för att bli meningsfulla inbördes. En bildsekvens föreställande tobak och en talsekvens där en person säger: ”jag rökte fram till 1988 då jag blev opererad för strupcancer”, behöver exempelvis kompletteras med förkunskaper om att tobak ingår i cigaretter och att rökning är cancerframkallande, för att bli meningsfulla inbördes.[16]

Förståelsen av meningsskapande som en form av modelleringsprocess har konsekvenser för hur kontext och kontextuell påverkan på

[14] van Dijk utvecklar sin teori om mentala modeller i samarbete med Walter Kintsch (van Dijk och Kintsch 1983) och med influenser från bl.a. Johnson-Laird (1983). Andra exempel på hur begreppet mentala modeller appliceras på meningsskapande i förhållande till texter är van Oostendorp och Zwaan (1994), och Garnham (1987).

[15] I sin teori om kontext som mentala modeller använder van Dijk begreppet kontextmodeller (1997; 2006). Jag väljer att referera till dessa mentala fenomen som ”kontext”, och till deras egenskaper som ”modeller”.

[16] van Dijk anknöt till behovet av utfyllnad vid meningsskapande redan i sitt arbete med textuella makrostrukturer (t.ex. van Dijk 1976; 1977). Han menade då att textuell koherens mellan meningar måste sökas i referentiella relationer mellan fakta eller ”saker” i möjliga världar. Senare ersatte han världsmetaforen med modellmetaforen och inspirerades av psykologins dynamiska syn på mentala strukturer som någonting som ständigt genomgår förändring (van Dijk 2004).

meningsskapande kommer att uppfattas. Enligt van Dijk kan kontext endast inverka på meningsproduktion om den är representerad i de kommunicerandes tankar, alltså endast då kontext betraktas som ett kontinuerligt anpassningsbart system av mentala modeller som ansvarar för olika aspekter av mötet mellan perceptuella intryck (text), den uppfattade situationen, förkunskaperna, och rådande regler (1997; 2006, se också Hagen 1998). Kontext utgörs alltså av de vid ett givet tillfälle aktiverade, nu-relevanta, mentala modellerna som ombesörjer olika aspekter av personens orientering i förhållande till perceptuella intryck och deras informationsinnehåll.

Denna förståelse av kontext innebär tre saker med avseende på reception av tv-flöden: 1) Åskådaren filtrerar den tillgängliga informationen genom redan etablerade mentala modeller (kontext). De redan etablerade mentala modellerna uppmuntrar alltså till att en viss information representeras i nya mentala modeller. 2) Aktiverade mentala modeller anger vilken information som åskådaren söker, dvs. vilka områden av intryck som ska bearbetas och vad som ska utvinnas. 3) Mötet mellan mental kontext och tv-flödets information sker på flera parallella nivåer.

Kontextuell uppmuntran, ”framing” och ”priming”

Kontextens verkan under reception kan studeras i anslutning till begreppen ”framing” och ”priming”.[17] Enligt Scheufele och Tewksbury (2007, se också Price och Tewksbury 1997) är framing och priming två teoretiskt åtskilda fenomen under receptionsprocessen. Priming handlar om förbättrad *åtkomst* [accessibility] till vissa kunskapsstrukturer genom intensiv exponering för ett särskilt

[17] Begreppen priming och framing har använts inom en rad forskningsfält som medie- och kommunikatinsvetenskap, ekonomi, psykologi, och sociologi. Begreppen har dock används på delvis olika sätt. Man har bl.a. använt dem som underkategorier till paraplybegreppet agenda setting (jfr McCombs 2004). Goffman, som introducerar framing begreppet inom sociologin, refererar till ”primary frames” (1974:24). Inom statsvetenskapen har priming betecknat något mer avgränsat: ”förändring i standarder som människor använder i politiska beslutsprocesser” (jfr Iyengar och Kinder 1987:63). En komplikation i fastställandet av begreppens innebörd är att de refererar till mekanismer på olika nivåer av kommunikativa händelser, samt till olika sidor av sändar-mottagar-processen (jfr Scheufele och Tewksbury 2007).

innehåll. Framing handlar i sin tur om styrning av hur kunskaper *appliceras* [applicability]. Skillnaden mellan priming och framing ligger alltså mellan att få någon att tänka *om* något (genom intensiv exponering), och å andra sidan, att styra *hur* någon ska tänka på detta något. Genom priming kan man få någon att känna sig törstig (genom intensiv exponering för vissa budskap), genom framing kan man få personer att relatera törstsläckning till en särskild läskedryck eller relatera drickande av läsk till nya sammanhang (t.ex. läsk som fin måltidsdryck).

I praktiken kan framing och priming vara svåra att åtskilja i experimentell forskning eller under receptionsanalys. Enligt Price och Tewksbury (1997) påverkar de varandra på ett komplext sätt.

Det perspektiv som utvecklas i avhandlingen kommer att belysa vissa aspekter av tv-flödets framing och/eller priming av åskådarens reception. Tv-flödet uppmuntrar en speciell uppsättning av mentala modeller som påverkar den fortsatta utvecklingen av mening under åskådningen. Analysen förhåller sig dock till tv-flödets komposition som en form av *uppmuntran* av kognitiva effekter som inte behöver vara utslagsgivande på den faktiska receptionen i olika sammanhang. Intresset riktas mot vad avsändaren gör för att försöka uppnå något, snarare än på hur åskådaren faktiskt påverkas (hänsyn tas här till att andra faktorer kan motverka den eftersökta effekten). Denna uppmuntran studeras här också på flera teoretiskt identifierade nivåer av förståelse och värdering, vilket innebär att analysen försöker belysa något mer differentierat än en samlad effekt av priming och /eller framing.

Mentala modellers interna dynamik

Perspektivet utvecklas nu med ett begreppsliggörande av mycket basala fenomen i meningsskapandet genom vilka relevant (aktiverad) kunskap struktureras i mentala modeller. Jag gör här inte anspråk på att försöka förklara hjärnans neurologiska funktioner utan söker att

knyta namn till några introspekterbara och analyserbara kognitiva fenomen. Fyra grundläggande associationstyper kommer att urskiljas: skriptassociationer, ramassociationer, kategoriassociationer, samt metaforassociationer. Dessutom kommer de besläktade fenomenen kontrast och samstämmighet att definieras.

De sex begreppen synliggör hur kontextens information och ny information i tv-flödet blir meningsfulla inbördes. Begreppen används också i avsiktsmodellen och skuldmodellen.

Associationstyperna

Skapande av associationer är en grundläggande kognitiv aktivitet som ger sammanhang åt uppfattade informationselement. Association sätter informationselementen i strukturer av informationselement och gör dem meningsfulla. Information som associeras och inordnas i mentala modeller ligger dock inte tillgänglig utan måste utvinnas ur komplexa situationer och objekt. Informationen är också oftast ofullständig. Ett antagande är här därför att association inbegriper *projektion* av lagrade förkunskaper så att ofullständig information kan fyllas ut, samt *reduktion* av egenskaper i uppfattade företeelser för att associationer ska genomföras. Projektion och reduktion är exempelvis närvarande då en person upptäcker en fläck på ett klädesplagg och försöker associera den till en tänkbar orsak. En sådan operation förutsätter en användning av lagrade kunskaper angående klädesplaggets användning och olika typer av händelser som kan orsaka fläckar. När personen har gjort ett antagande om fläckens orsak är detta frukten av projektion. För att genomföra sådan association och använda förkunskaperna krävs dock även en mer eller mindre kreativ reduktion av informationen. Exempelvis behöver personen reducera att tidigare erfarenheter av fläckar hörde samman med särskilda klädesplagg för att kunna använda dessa förkunskaper på nya företeelser.

Association delas här in i fyra olika typer efter det sätt som projektion och reduktion är verksamma i dem. En sådan indelning har som syfte att förfina begreppet association och knyta det till olika innebörder av samverkan mellan återanvändning och nyskapande av kunskapsstrukturer.

Skriptassociationer och ramassociationer

Skriptassociation, respektive ramassociation refererar till associationer där återanvändning av förkunskaper och projektion är central. Benämningarna hämtas från Schank och Abelsons (1977) skriptteori, respektive Minskys (1975) ramteori. Teorierna är signifikativa för 70-talets syn på meningsskapande som något strukturerat genom de relationer som man förväntade sig vara lagrade i långtidsminnet. Sådant synsätt kan förklara meningskapande i förhållande till välkända, hemtama, situationer där objekt och händelser uppträder på ett återkommande sätt. Exempelvis förklarar teorierna att även fragmentariska informationselement räcker för att modeller av en helhet ska skapas genom projektion av de saknade delarna.

Begreppen står för två alternativa sätt att se på förkunskapers struktur men de kan också betraktas som uttryck för två komplementära associationsprinciper (jfr Eysenck och Keane 2010). Skript syftar på mer dynamiska relationer eller samband. Ett element är bundet till ett annat eftersom vi förväntar oss att det förra utlöser det senare. Förkunskaperna om dessa relationer kan få människor att göra projektioner angående framtida utfall av något, respektive projektioner av det som har föranlett den innevarande situationen. Ramar syftar istället på mer statiska förväntningar. Förkunskaperna förser personen med antaganden om rumslig kontinuitet, eller en kontinuitet i en intern organisation av något. Föreställningen om exempelvis en byggnad, skapar förväntningar på vissa fasta element (dörrar, fönster, golv). Förutom dessa finns det också plats för fler element som kan fyllas på olika sätt och ändå vara sammanbundna

genom förväntningen (olika byggnadsmaterial, olika typer av användning av byggnaden, etc.).

Teorier om kognitiva skript och ramar har kritiserats för att vara oprecisa angående vad ett skript eller en ram egentligen innehåller och under exakt vilka villkor dessa aktiveras (se Harley 2008:384). Det är samtidigt svårt att bortse från deras roll i begreppsliggörandet av mentala representationer och olika former av kognitiva processer. Olika experiment, liksom erfarenheter från vardagslivet, visar på dessa teoriers förklaringskraft (se Marsh 2007 för en översikt). I denna avhandlings kontext står skript och ramar för två principer för strukturering av kunskap i långtidsminnet som kan aktiveras under reception och associera tv-flödets element i mer temporära mentala modeller. Sådan association kräver oftast projektion av informationselement som inte redovisas genom tv-flödet.

Kategoriassociationer

Kategoriassociation står här för den associationsrörelse som sammanbinder det enskilda med en kategori. Medlemmen av kategorin associeras vid kategorins egenskaper, och omvänt, kan kategorin associeras vid medlemmens egenskaper. Kategoriassociation är en mer kreativ form av association än ram- och skriptassociation, den förutsätter en betydlig reduktion av de associerade elementens särskiljande egenskaper. Begreppet knyts här till psykologins kritik av en tidigare överbetoning av fasta strukturer i minnet. Denna kritik gjorde gällande att elementen i tanken är till stor del kontextberoende och instabila (jfr Barsalou 1989:65; se också McCloskey och Glucksberg 1978).

Barsalou pekar exempelvis på att samma föremål kan sammanslås med olika uppsättningar av föremål beroende på den givna situationen. Vid en flytt, är exempelvis ett piano inte alltid ett musikinstrument (kategoriseras inte tillsammans med lätta flöjtar), utan tillhör oftare kategorin otympliga föremål (stora soffor och bokskåp). Kategorier inom vilka objekt placeras behöver enligt Barsalou inte vara

väletablerade i långtidsminnet utan kan tillverkas efter behov – ”on-the-fly”. Kategorier fungerar då som en meningsfull sammanslagning av disparata saker eller företeelser som behöver hanteras vid ett givet tillfälle. Exempelvis ”saker som säljs på vårt loppis” (Barsalou 1983).

I samma anda menar Nosofskey (1991) och Kruschke (1992) att ”principen om det bästa exemplet” ger en bättre förståelse av hur kategorier skapas än olika ansatser som knyter kategorisering till stabila förkunskaper. Meningsskapande behöver enligt dessa forskare inte nödvändigtvis utgå från någon långvarig kulturell eller erfarenhetsmässig föreställning. Association av information kan istället utgå från gemensamma attribut eller egenskaper som hämtas från ett givet bästa exempel.

En sådan sammanslagning av element i kategorier bygger enligt Eysenck och Keane på en subjektivt uppfattad ”naturlig koherens” i observerade sammanställningar av element vid ett givet tillfälle (2005:295). Sammanslagning av element till större kategorier, är då ett uttryck för en minnesekonomi som tycks kännetecknа människans interaktion med sin omvärld (Eysenck och Keane ibid.). När en person handlar mjölk, kommer han/hon med allra största sannolikhet inte att lägga märke till att affären har slut på gräddfil. Detta även om information om affärens kyldisk redan är perceptuellt bearbetad då personen plockat sin mjölk. De flesta av oss skulle dock lägga märke till en handske som någon glömt i denna kyldisk. Fil, grädde, gräddfil och mjölk, har en större naturlig koherens än handsken i ett givet sammanhang. Personer som går förbi en kyldisk reducerar en del av den tillgängliga informationen och tänker i mer övergripande termer.

Kognitionsforskarna är tämligen överens om att det mänskliga minnet och dess kognitiva processer balanserar mellan informationsrikhet (mjölk är inte gräddfil) och en reduktion av information som möjliggör sammanslagning av element till generella kategorier (saker som hör hemma i en kyldisk). Reduktion av informationselement och formandet av mentala representationer för sammanslagna element är en nyckelstrategi i den mänskliga strukturеringen av kunskap, och ger

upphov till en upplevelse av naturlig koherens (jfr Eysenck och Keane 2005).

För denna studie är den viktiga implikationen av detta, att mentala modeller byggs och struktureras också genom naturlig koherens. I många människors vardag skapas det kontinuerligt mentala modeller som under vissa omständigheter jämställer vissa objekt och fenomen som i andra sammanhang är mer distinkt separerade. Sammanslagningar av företeelser kan innebära att olika personer, organisationer, grupper av aktörer, och objekt, kan slås samman inom övergripande kategorier. Detta fenomen av hopklumpning kan innebära att en särskild person kan vara egenskapsgivare åt en kategori, och omvänt, kan kategorin tilldela egenskaper som inte nödvändigtvis är kännetecknande för en enskild person.

Metaforassociationer

Ramen som strukturerar en företeelse i minnet, exempelvis associationen av ett djur med vissa egenskaper och habitat, utgör inte en gräns för meningsfulla associationer som kan upprättas inom mentala modeller. Egenskaperna som vanligtvis återfinns inom en ram kan bli meningsfulla ihop med andra företeelser som vanligtvis förekommer i andra ramar. Egenskaperna hos exempelvis en flodhäst kan vara meningsfulla vid beskrivningen av en nordbo av stor kroppsvikt. Mentala modeller kan alltså också innehålla associationer av informationselement som vanligtvis hålls åtskilda.

Denna iakttagelse ligger till grund för Gorge Lakoff och Mark Johnsons arbete om konceptuella metaforer – ”*MetaphorsWe Live By*” (1980). Enlig Lakoff och Johnson är *partiell likhet* mellan företeelser nyckeln, inte bara för skapandet av språkliga metaforer, utan även för människans utveckling av förståelse. Man kanske kan säga att genom metaforer löser människan ”omöjliga” problem i associationen av informationselement. Hon reducerar egenskaper tills de betraktade företeelserna kan uppfattas som meningsfulla inbördes. Denna genom

reduktion uppnådda meningsfullhet ger då det gamla sammanhanget en ny innebörd eller ett nytt tillämpningsområde.

I receptionen av tv-reportage kan metaforiska relationer vara nödvändiga för att göra vissa bilder meningsfulla i förhållande till tal och etablerad kontext. Bilder av blixtar och dunder kan exempelvis, i ett särskilt sammanhang, stå för ett laddat känslotillstånd snarare än ett väderfenomen.

Det är också denna aspekt av tänkandets kreativa och reducerande dynamik som inspirerar Hjarvard (2002) till att tala om partiell simulering med avseende på utveckling av nya kommunikationsformer. Människan tycks ha en förmåga att använda en kompetens att kommunicera till att kommunicera på ett nytt sätt. Genom det metaforiska tänkandet kan exempelvis sammanställda redigerade talsekvenser förstås *liksom* en dialog mellan två personer.

***

Distinktionerna mellan associationerna sker här utifrån psykologins olika, ibland konkurerande, antaganden om minnet och meningsskapandet. Sammanställningen av dessa teorier i denna form är ett uttryck för ett perspektivistiskt tillvägagångssätt som förutsätter att flera teorier kan behövas för att infånga samspelande mekanismer. Begrepp med snarlik betydelse kan också hämtas från exempelvis retoriken[18] eller bildsemiotiken[19]. Kombinationen av textanalys med psykologiska teorier har dock hittills varit utgångspunkten för den, i min förståelse, tydligast uttalade synen på kontext som något som existerar i mottagarens tanke (jfr van Dijk 1997; 2006; 2009; Bordwell 1985; Bordwell och Thompson 2008). En sådan syn på kontext betraktas här som viktig för en analys av journalistiska tv-flöden där intervjuers fysiska situation är upplöst.

[18] Det som här diskuteras under benämning kategoriassociationer har inom retoriken diskuterats i anslutning till begreppet synekdoke (se t.ex. Sigrell 2012).
[19] Inom bildsemiotiken har de associationer som här omtalas som skript- och ramrelationer beskrivits av t.ex. Anders Marner (1999; Se också Sonesson 1992) i anslutning till begreppet indexikalitet (den sekundära relationen som följer på teckenrelationen och som förbinder det avbildade rummet och det referentiella rummet).

Samstämmighet och kontrast

Förutom de fyra associationstyperna som sammanbinder information inom mentala modeller, tillhör även begreppen *samstämmighet* och *kontrast* perspektivets beskrivning av den kognitiva dynamiken. Dessa begrepp syftar inte så mycket på skillnaderna i de kognitivt skapade sambanden, utan på själva upplevelsen av att ett samband har skapats – en tillfredställelse över informationens samband – respektive en upplevelse av en kommunikativt meningsfull brist på samband.

Samstämmighet uppstår exempelvis då olika källor tillhandahåller informationselement som kan inordnas i samma mentala modell. Journalister söker denna form av upplevelse under processen av verifikation genom att relatera uttalanden från olika källor (jfr Etema och Glasser 1998:142f). Samstämmighet kan också vara av strategisk betydelse för den som vill vinna publikens gillande för ett av flera alternativa sätt att uppfatta världen. En större samstämmighet för ett av de redovisade alternativen, dvs. att flera vittnen i framställningen anknyter till dess element, uppmuntrar publikens acceptans av just detta alternativ.

När olika informationselement, eller aktiverade mentala modeller, inte upplevs som samstämmiga, men trots allt meningsfulla, uppstår kontrast. Kontrast är en kommunikativt meningsfull motsats till samstämmighet. Man skulle kunna kalla kontrast för en relation som inte är en association.

I ett sammanhang av ansvarsutkrävande är kontrasten kommunikativt viktig då åskådaren ställs inför motsägande vittnesmål och därigenom uppmuntras till att välja sida i en konflikt. I centrum för skuldattribuering står också kontraster mellan aktiverade normer och skildrade handlingar. Ett kontrasterande av mentala modeller, etablerade av talarna, är också ett sätt för kompositören att uttrycka sin egen världsbild i förhållande till talakterna (se avsiktsmodellen).

Sammanfattning

I detta kapitel har avhandlingens perspektiv utvecklats med grundläggande antaganden angående meningsskapande och kontext. Reception ses som här som en process av kontinuerligt relaterande och ifyllande av tv-flödets informationselement och inordnade av dessa i mentala modeller. Redan etablerade mentala modeller antas fungera som kontext och inverka på fortsatt reception och skapande av nya mentala modeller. Vilka områden av mening denna process kan tänkas omfatta i förhållande till journalistiska tv-flöden kommer att identifieras på teoretisk väg med utgångspunkt i formalpragmatiken i nästa kapitel.

I kapitlet redogjordes också för fyra typer av associationer som kan upprättas mellan informationselement i mentala modeller, samt fenomen av samstämmighet och kontrast. En sammanfattande översikt av dessa begrepp ser ut på följande sätt.

> **Skriptassociation**: Två element kan associeras genom förväntningar på kausalitet mellan dessa element. Ett element kan också användas för att projicera det som orsakar det, alternativt projicera det som kan förväntas ske till följd av det.
>
> **Ramassociation:** Olika element associeras genom förväntningar på närhet och del-helhet. Även här kan ett förekommande element projicera ett som inte förekommer men som kan förväntas.
>
> **Kategoriassociation:** Olika element knyts till samma kategori. Egenskaper tillskrivna ett element kan då överföras på ett annat eller hela kategorin. En kategori kan också tilldela egenskaper till sina enskilda medlemmar.
>
> **Metaforassociation:** Elementen kan också relateras genom partiell likhet. Detta innebär ett skapande av association

genom en process av reduktion av merparten av egenskaper i de relaterade företeelserna.

Samstämmighet: Informationselement etablerade genom flera subjekt upplevs tillhöra samma mentala modell.

Kontrast: Även upplevelse av brist på samband betraktas här som en relationstyp. Inte minst kommer detta till uttryck vid prövningen av olika versioner av berättelser eller när etablerade normer kontrasterar handlingar.

Så begreppsliggjord kognitiv dynamik kommer ligga att till grund för utvecklingen av perspektivets teoretiska modeller: skuldmodellen (kap. 5) och avsiktsmodellen (kap.6).

Kapitel 4.

Reception av talare och kompositör

Reception beskrevs i förra kapitlet som en kognitiv modelleringsprocess på flera nivåer. I det följande ska dessa nivåer inringas med utgångspunkt i Jürgen Habermas teori om kommunikativ rationalitet – formalpragmatiken (Habermas 1976; 1981; 1986; McCarthy 1984). Formalpragmatiken kommer här att användas som en utgångspunkt för att identifiera i vilka syften åskådaren bearbetar tv-flödets information och den etablerade kontexten. Detta perspektiv formar också en utgångspunkt för en senare diskussion om kompositionens kommunikationsetiska konsekvenser (kap. 10).

Formalpragmatiken: en översikt

Liksom många andra 1900-talsfilosofer ser Habermas att den filosofiska metafysiken med ett platonskt filosofiideal – där filosofiska frågor är vagt relaterade till livets konkreta problem – har nått vägs ände. Habermas antar istället ett samhällsfilosofiskt perspektiv som försöker förklara människors vardagliga och politiska handlande (jfr Jonsson 2009:18). I sitt arbete tillämpar Habermas ”transcendental

reflektion" eller "rationell rekonstruktion" (jfr McCarthy 1984:272) för att beskriva de underliggande strukturer som styr social interaktion.

Formalpragmatiken är en grundläggande teori i Habermas filosofiska arbete, den återger teoretiskt vad språkanvändare gör och behärskar när de interagerar med varandra. Det är alltså en teoretisk rekonstruktion av en grundläggande mänsklig kompetens och tillämpning av rationalitet under samtal (jfr McCarthy 1984:272f).

Habermas menar att det som sker under ett samförståndsinriktat samtal är ett uttryck för en kommunikativ form av rationalitet. Sökande av överrenskommelse utgör då ramen för vad som är en rationell användning av språket. En sådan rationalitet kan kontrasteras med en instrumentell form av rationalitet där det som sägs och signaleras är strategiskt – framgången är här inte beroende av den andra partens medvetna erkännande av ståndpunktens riktighet. Habermas menar vidare att en användning av språket på ett sätt som är förenligt med kommunikativ rationalitet är den ursprungliga formen, och att instrumentella former av språkanvändning utgör en parasitering på den ursprungliga formen. Enligt David M. Rasmussen (1990) är Habermas val av den kommunikativa rationaliteten som utgångspunkt svår att grunda i observationer av samtal och bör snarare betraktas som ett postulat eller axiom som utgör en plattform för ett filosofiskt livsverk.

> "Certainly, it is striking how effectively this thesis works within the later theoretical development of Habermas's work. If it could be said that every great philosophy is based on a single simple (but not simplistic) idea, this would be it. The theory of modernity, the theory of evolution, the discourse ethics, the theory of the origin and development of language, the concepts of politics and law – all can be systematically derived from this fundamental thesis." (Rasmussen 1990:28)

Habermas, som i Rasmussens ögon saknar stöd för sina antaganden om den kommunikativa rationaliteten, tycks nu kunna finna det åtminstone delvis i nyare forskning om människans artspecifika förmågor. Michael Tomasello och hans forskargrupp (Tomasello m.fl. 2005) menar att gemensam intentionalitet [shared intentionality] är själva grunden för utveckling av språket och andra aspekter av kulturell kognition[20]. Enligt Tomasello m.fl. är människans högt utvecklade symboliska interaktion avhängig hennes högt utvecklade förmåga och motivation att dela emotionella och kognitiva tillstånd. Förmågan och motivationen att konkurrera inbördes, något som människan delar med många andra arter och som ger uttryck för instrumentell rationalitet, saknar samma potential för att grunda olika aspekter av kulturell kognition (jfr Tomasello m.fl. 2005:687, se också Tomasello & Rakoczy 2003).[21]

Habermas utvecklar formalpragmatiken med utgångspunkt i Austins (1976) och Searles (1979) talhandligsteorier. Ett yttrande är i Austins förståelse något som innehåller en lokutionär (semantisk) komponent och en illokutionär (pragmatisk) komponent som uttrycker vad talaren vill uppnå med uttalandet. Austins initiala slutsats är att vi gör något genom att tala. Habermas menar i sin tur att vi genom talakter även gör klart vad vi gör/vill, och dessutom att vi inte kan uppnå det vi gör/vill utan att samarbeta med samtalsparten. Vi kan i Habermas förståelse inte hävda att vi har nått framgång med våra talhandlingar utan lyssnarens acceptans av det som vi hävdar om världen (giltighetsanspråket). De kommunicerande ingår enligt Habermas en relation baserad på en gemensam förståelse av språkanvändningens mål och en signalering av detta genom språkhandlingar – kommunikationshandlingar signalerar avsikter och en vilja till

[20] Med kulturell kognition [skills of cultural cognition] menar Tomasello m.fl. (2005:676f) de typer av kognitiva och sociala aktiviteter som möjliggör unika mänskliga företag. Exempelvis användning av lingvistiska och matematiska symboler, skapande av föremål och teknologier som ackumulerar modifikationer över generationer, samt skapande av sociala praktiker och institutioner.

[21] Tomasello m.fl. (2005) kritiseras bl.a. av Boesch (2005) för att ha fastslagit delad intentionalitet som en exklusiv mänsklig egenskap utan hänsyn till forskning som påvisar liknande fenomen hos schimpanser. Relationen mellan utveckling av språk och delad intentionalitet bör enligt andra (t.ex. Bickerton 2007 och Fernyhough 2005) uppfattas som en interrelaterad utveckling, snarare än att man fastslår den ena vara orsaken till den andra.

underkastelse under projektet av gemensamt sökande av underbyggt samförstånd.

En talare som ingår i en samförståndsinriktad kommunikation förväntar sig att blir förstådd, dvs. att de uttryckta giltighetsanspråken uppfattas korrekt. Därefter menar Habermas att talaren förväntar sig att få tre typer av giltighetsanspråk prövade och accepterade: a) sanningsanspråket, b) anspråket på normativ riktighet, samt c) anspråket på sannfärdighet. Dessa förväntningar kan leda till ett kommunikativt utbyte där giltighetsanspråken förtydligas eller där nya mer acceptabla giltighetsanspråk föreslås och prövas. Vid avsaknad av några ytterligare kulturella eller sociala normer räcker denna kommunikationens universella infrastruktur som en grund för interpersonell relation.

Habermas menar vidare att giltighetsanspråken korresponderar med världens tre ontologiska domäner (jfr McCarthy 1984:286ff). Sanningsanspråket reses för att beskriva en objektiv domän där händelser äger rum och där tingen befinner sig, riktighetsanspråket reses för att återge en domän av sociala normer som de talande delar, sannfärdighetsanspråket reses i sin tur för att beskriva en subjektiv domän åtkomlig endast för subjektet självt.

Habermas ontologiska antaganden och deras universalism har ifrågasatts. Exempelvis menar Thompson (1982) att Habermas inte ger övertygande grunder till varför just distinktionen mellan dessa tre domäner ska betraktas som universella komponenter i kommunikationen. Enligt Thompson kan en liknande ”universalitet” tillskrivas andra distinktioner (Exempelvis Wittgensteins distinktion mellan vad som kan och inte kan sägas, eller modallogikens distinktion mellan vad som är och vad som kunde vara fallet). Vidare är Thompson kritisk till att språkets huvudsakliga pragmatiska funktion skulle vara att etablera dessa tre domäner. Han sympatiserar med idén att språket används för att relatera olika världar, men menar att språket också används på mer kreativa och fantasifulla sätt. Med referenser till

Ricoeur menar Thompson att språket också är ett medium för att utöka och splittra de olika världarna.

Oavsett om man ser Habermas antaganden som universella, eller ej, kan hans distinktioner användas som analytiska verktyg. Valet av just dessa distinktioner är inte speciellt svårt att försvara när skuldtillskrivning är föremålet för intresse. Utan tvekan kan relationen mellan avsikter och karaktärsegenskaper (den subjektiva domänen), bevis (den objektiva domänen), samt sociala normer, utgöra ett fruktbart nav i ett perspektiv på skuldtillskrivning. Uppdelningen av världen i dessa domäner kan samtidigt vara utgångspunkten för en analys av hur tv-journalistiken skapar en anklagande och normativt laddad åskådningsupplevelse och ändå lyckas behålla en distanserad och faktacentrerad egen hållning.

Habermas indelning av världen i tre ontologiska domäner utgör utgångspunkten för skuldmodellen i kapitel 6. Hans förståelse av kommunikationens pragmatiska dimension – att lyssnaren förutom att förstå även värderar det förstådda och talarens avsikter – kommer i sin tur att användas som utgångspunkt för att dela in reception i nivåer (se nedan).

Kompositören

Åskådaren kan inte tillskriva tv-flödets övergripande mening till någon enskild framträdande reporter eller röst. Även dessa talare ingår i en framställning som någon annan komponerar. I litteraturforskningen har termen ”den underförstådde författaren” [the implied author] (se t.ex. Chatman 1990:74ff; Booth 1961:71) stått för den avsändaragent som uppfattas styra andras framträdanden i texten. Raman Selden menar att ”The sense of coherence or overall point of view we establish is not communicated directly to us by a narrative voice but is implied by a whole host of indirect signs. We call this coherence the ’implied author’ (Selden 1989:65).

När det gäller tv-produktioner betraktar Bo G. Jansson (2002:44) den underförstådde författaren som ett kollektiv involverat i en produktion. ”… vid betraktandet av en spelfilm eller ett berättande tv-program föreställer vi oss, skapar vi i våra medvetanden idén om, att berättelsen i fråga har något slags bestämd intention eller ett bestämt budskap. Denna idé om en bestämd skapare är den underförstådde författaren ’the implied author”’. Vidare menar Jansson att ”denna idé är alls ingen ren fiktion. Det är inte alls så att vi bara fantiserar när vi förnimmer att den spelfilm eller det berättande tv-program vi ser har något slags budskap, förmedlar vissa värderingar eller företräder en viss ideologi” (ibid.).

Med avseende på journalistiska tv-flöden och skuldattribuering kan det vara meningsfullt att se kollektiviseringen av avsändaren än bredare; kompositören kan förknippas med en institution i samhället. En sådan bred kollektivisering kan motiveras av att olika journalister återkommande uttrycker samma kommunikativa avsikter och samma ideologi av sanningssökande och opartiskhet. Upplevelsen av ett kollektiv skapas också av att olika journalister och team återkommande utkräver ansvar från andra aktörer (jfr t.ex. Ekström 2006a; 2006b). Även tendensen att journalister omtalar sin verksamhet i förhållande till en snarlik idé om ett journalistiskt uppdrag i de utsattas tjänst (jfr t.ex. Johansson 2006), samt tendensen att låta intervjuaren försvinna ur bild och endast kvarstå som en röst, kan bidra till en sådan kollektivisering (Eriksson 2006b).

För analysens skull är inte det exakta fastställandet av det kollektiv som omfattas av begreppet kompositör avgörande. Det viktiga är att åskådaren inte kan attribuera hela den uppmuntrade meningen till den i tv-flödet framträdande reportern, och att kompositionen, vid sidan om talet, också är ett sätt att etablera en relation – kompositörsrelationen. Man kan alltså säga att både reportrarnas framträdanden och kompositörens sammanfogningar och infogningar av material skapar åskådarens förståelse av avsändaren som team/redaktion, samt i förlängningen som den ansvarsutkrävande tv-journalistiken.

Kompositören kan definieras som *åskådarens partner i den kommunikativa relation som upprättas genom komposition*. Hur talaren framstår i tv-flödet är avhängigt av de positioner som skapas genom kompositionen. Samtidigt är gynnande och missgynnande av talaren föremål för åskådarens granskning och kan undergräva kompositörsrelationen. En separation mellan reporter och kompositör är således analytiskt viktig om man ska kunna avtäcka mediets betydelse i den journalistiska kommunikationen, ge en mer komplett bild av hur tv-journalistiken signalerar sina avsikter och sin ideologi, samt hur den skyddar sig mot åskådarens kritik.

Dialogiskt tänkande och attribuering

Enligt exempelvis Fernyhough (2004; 2005) är tänkandet dialogiskt. Vi kan föreställa oss världen på olika sätt, både på ett sätt som vi själva tror på, och på ett annat sätt som tillhör en annan persons världsbild. Vi kan alltså representera världen i form av olika mentala modeller som relateras inbördes. Utan att göra distinktionen mellan det egna sättet att uppfatta världen och en annan persons sätt att uppfatta världen, skulle vi sakna motivationen att söka samförstånd. Vi skulle inte förstå att vi är oense och behöver kommunicera. Dialogiskt tänkande är också nödvändigt för att verifiera olika versioner av skeenden. Vi behöver attribuera samma modeller av världen till åtminstone två olika personer för att uppleva samstämmighet.

Innebörden av att se meningsskapande som något dialogiskt är bl.a. att en persons mentala representationer av världen inte nödvändigtvis är personens privata utan att de ibland *attribueras* ett annat subjekt. Ett sådant fenomen av distansering från egna mentala modeller – förmågan att tänka om något som om man var någon annan – är också förutsättningen för allt tal om intersubjektivitet där vi ju antar att tankegodset inte endast är vårt eget.

Attribuering gör sig inte endast gällande då olika versioner av faktiska förhållanden i världen representeras i mentala modeller, utan även då

personer skaffar sig föreställningar om andras inre landskap. Åskådaren, liksom lyssnaren, skaffar sig dessa modeller av talarens känslor, avsikter och karaktärsegenskaper utifrån framträdandet (sättet att följa interaktionens förväntningar, intensitet i talet, minspel, kroppsställning, etc.) för att förstå innebörden av olika uttalanden.

Man kan då återigen ställa sig följande fråga om kompositörens status som kommunicerande agent: Kan ett team eller en institution ha ett inre landskap? Ett tänkbart svar är nej, eftersom det saknas en kognitiv enhet i en kropp till vilken ”theories of mind” kan attribueras. Erfarenheten visar oss dock att denna typ av argument är lite värda när vi förhåller dem till hur människor i praktiken förstår världen och agentskap. Kollektivisering och kategorisering av personer – försäkringskassan, regeringen, journalistiken, forskningen, etc. – är många gånger problematiskt, och ibland manipulativt, men det är en viktig, och verklig, strategi i vår hantering av världens komplexitet. Mitt svar på frågan ovan är därför: Ja, kompositören tilldelas ett inre landskap.

Grunden för åskådarens skapande av kompositörens inre landskap är det agentskap som kommer till uttryck genom kompositionshandlingarna och de avsikter som det signalerar. Infogande och sammanfogande av talsekvenser, bilder och ljud, kommer längre fram att diskuteras som både påverkan på talarens framträdanden och som just ledtrådar till kompositörens avsikter (se kapitel 5).

Sex nivåer av reception av journalistiska tv-flöden

Åskådarens interaktion med talarna på tv är annorlunda än då personer interagerar ansikte mot ansikte. Åskådaren har en form av permanent lyssnarroll och kan inte själv påverka talarnas kommunikationsinsatser. Vad kan då Habermas teori om konsensusinriktat samarbete säga om reception? Min utgångspunkt är att den kompetens som används under samtalsinteraktioner

återanvänds i andra situationer och att åskådning av exempelvis intervjuer inte bygger på helt andra uppsättningar av kompetenser än äkta samtalsinteraktion. Det handlar snarare om en anpassning eller evolution från denna grundläggande kompetens (jfr Hjarvard 2002; se också kapitel 1, sida11).

Formalpragmatikens bidrag till förståelse av reception av argumenterande tv-genrer kan vara ett synliggörande av kommunikationens illokutionära komponent. Reception förstås då som en etablering av relationer som påminner om dem som upprättas genom samtalsinteraktioner. Utifrån ett sådant pragmatiskt perspektiv söker åskådaren inte endast att förstå, utan även att värdera det förstådda, samt att värdera talarens avsikter. Detta innebär att talet bearbetas kognitivt i åtminstone tre syften, och att åskådaren använder den tillhandahållna kontexten på åtminstone tre sätt i förhållande till talakten. Tre analytiska nivåer av kontextuell uppmuntran gör sig då meningsfulla: En 1) *talförståelsenivå* där komposition av kontext relateras till en uppmuntran av särskild förståelse av talets semantiska innehåll, en 2) *talvärderingsnivå* där komposition av kontexten relateras till en uppmuntran av en särskild värdering av det förstådda, samt en 3) *talavsiktsnivå* där kontexten relateras till en uppmuntran av en särskild föreställning om talarens subjektiva domän och hans/hennes kommunikativa avsikter.

Åskådaren söker inte endast att förstå och värdera talare utan skapar sig också en övergripande mental modell, en fabula, av det skildrade som inte kan attribueras talarna utan snarare en kompositör. Om en pragmatisk förståelse appliceras på åskådarens relation till kompositören kan följande tre nivåer urskiljas. På en 4) *fabulanivå* skapar åskådaren sig en övergripande mental modell av den skildrade situationen som relaterar underordnade mentala modeller etablerade av olika talakter, bilder och deras komposition; på en 5) *fabulavärderingsnivå* värderar åskådaren fabulan i förhållande till internaliserade privata föreställningar om världen och förhållanden i samhället. Förutom detta kan åskådaren försöka värdera

kompositörens kommunikativa handlande som kommer till uttryck genom sammanfogning av andras talakter och infogning av bilder. Detta utgör en 6) *kompositionsavsiktsnivå*.

Reportaget *"Rökning"* (1997.02.12) ur SVT:s reportageserie "Striptease" (1991-2000) innehåller en sekvens som kan hjälpa mig att förtydliga vad som avses med dessa sex nivåer. Inger Wahlberg (forskningsledare på Svenska Tobaksbolaget) menar i en av intervjuerna att en person som röker gör ett personligt ställningstagande: "Jag tycker att börja röka är ett personligt ställningstagande, som var och en får göra. Vi arbetar på att hela tiden förbättra produkter, komma fram med nya typer av produkter som kan vara intressanta för den som har valt att röka." Uppfattande av innebörden att rökning utgör rökarens fria val kan här sägas ligga på en (1) talförståelsesnivå.

Figur 4.1 (bildcitat ur "Rökning" ST 1997.02.12)

1 2 3 4

Ljud från laboratoriemaskin (bild 1). Reporter: "(bild 1 och 2) Skulle du rekommendera någon att börja röka? Inger Wahlberg: "(bild 2) Jag tycker att börja röka är ett personligt ställningstagande, som var och en får göra. Vi arbetar på att hela tiden förbättra produkter, komma fram med nya typer av produkter som kan vara intressanta för den som har (bild 3) valt att röka."

Wahlberg pratar stundtals över bilder som föreställer substanser som blandas i laboratoriekärl. Bilderna tematiserar rökningens kemiska sida och rökarens beroende av substanser i röken, och kan därför sägas missgynna en positiv värdering av Wahlbergs giltighetsanspråk. En sådan iakttagelse pekar mot kontextens betydelse på (2) talvärderingsnivån (Bildinfogningen skulle potentiellt kunna tolkas som en illustration till talet om att förbättra produkter. En sådan tolkning är dock inte uppmuntrad av reportagets övergripande kontext där frågan om det kemiska beroendet är central.).

Mot bakgrund av reportagets tidigare utveckling där man bl.a. etablerade vad tobaksbolagen vill och är kapabla till (exempelvis att man har förnekat nikotinets beroendeframkallade verkan och avsiktligt rekryterat barn) uppmuntras åskådaren till att uppfatta Wahlberg som en person som säger något som hon inte själv tror på. En sådan koppling av kontexten till hennes tal utgör en analys av (3) talavsiktsnivån.

Reportagets övergripande mening, i det här fallet att Svenska Tobaks AB manipulerar nikotinhalten i cigaretter och försöker rekrytera barn, är beroende av enskilda uttalanden och deras värdering. När denna övergripande mening relateras till hur den har blivit etablerad och genom vilka principer detta skedde, kan man säga att det är en analys som befinner sig på (4) en fabulanivå. Fabulan kan krediteras kompositören dvs. betraktas som kompositörens förslag till att uppfatta världen.

Värderingen av kompositörens förslag ligger på (5) fabulavärderingsnivå. Till skillnad från de andra nivåerna är det på denna nivå svårt att relatera den kognitiva verksamheten till tv-flödets information och komposition. Det handlar här inte längre om hur tv-flödets komposition uppmuntrar något, utan snarare endast om vad åskådaren för in i värderingen. Denna nivå faller därför utanför ramen för vad som är meningsfullt att studera med referenser till tv-flödets sätt att strukturera information och i relation till begreppet åskådare. Fabulavärderingsnivån bör istället studeras med hjälp av intervjuer med personer som kan redogöra för exempelvis sina invändningar mot den uppmuntrade fabulan utifrån sina erfarenheter och kulturella resurser.

Om åskådaren aktiverar en känslighet för framställningsformen kan infogande av bilder på kemikalier i sekvensen ovan göras meningsfullt som att avsändaren motarbetar talaren. Kompositören kan alltså attribueras en avsikt med bildinfogningen. En analys som kopplar kontextuell påverkan till avläsning av kompositörens avsikter, och

eventuella försök att dölja dem, ligger på (6) en kompositionsavsiktsnivå.

På ett liknande sätt som begreppet ”gynnad läsning” (Hall 1973/1999) inte stänger texten kring den mening som analytikern kopplar till textens strukturering, betraktas inte uppmuntran till speciell förståelse och värdering på de olika nivåerna som något determinerande för reception av ett specifikt reportage i ett särskilt sammanhang. Mekanismerna som beskrivs på de olika nivåerna måste antas samverka med en mängd olika andra mekanismer. Uttalanden om tv-flödets faktiska verkan måste därför hållas tillbaka.

Sammanfattning

Med utgångspunkt i formalpragmatiken (Habermas 1976; 1981; 1986), och begreppet attribution, har jag i detta kapitel utvecklat det synsätt på reception som i förra kapitlet konceptualiserades i anslutning till begreppet mentala modeller. Reception av journalistiska tv-flöden har här fått innebörden av två typer av interpersonella relationer påverkade av tv-flödets komposition: Åskådarens relation till reportagets talare, respektive reportagets kompositör.

Åskådarens relation till olika talare

Talförståelsenivå: åskådaren etablerar en förståelse av världen attribuerad talaren. Tv-flödets kontext kan uppmuntra en speciell förståelse av talaren.

Talvärderingsnivå: åskådaren värderar talarens förslag till förståelse av världen. Tv-flödets kontext kan gynna eller motarbeta förslaget.

Talavsiktsnivå: åskådaren konstruerar en förståelse av talarens avsikter. Tv-flödets kontext kan gynna eller motarbeta uppfattningen av det inre landskapet och där inneboende avsikter.

Åskådarens relation till kompositören

Fabulanivå: Åskådaren etablerar en övergripande mening – mental modell – baserad på strukturen av kontextuellt gynnande och missgynnande av talet. Denna mening attribueras kompositören. Med avseende på granskande tv-reportage antar jag att sådan mening har en skuldtematik och innehåller en kärna av återkommande element och deras relationer (se kapitel 6).

Fabulavärderingsnivå: Det som värderas här är fabulan, alltså den övergripande mentala modell som åskådaren konstruerar genom att följa mönstret av tv-flödets kontextualisering. Värderingen på denna nivå har lite att göra med tv-flödets struktur utan är snarare beroende av åskådarens internaliserade erfarenheter och normer. Det är därför inte meningsfullt att studera denna nivå genom analys av tv-flödet. Istället kan publikundersökningar tillämpas.

Kompositionsavsiktsnivå: På denna nivå relateras tv-flödets komposition till försöken att påverka förståelse och värdering. Kompositören attribueras avsikter i enlighet med uppfattade försök till kontextuell påverkan.

De här upprättade distinktionerna formar utgångspunkt för ytterligare fördjupning. Med avseende på fabulanivån kommer kapitel 6 ge ett förslag till en modell över fabulor om skuld – en skuldmodell. I kapitel 5 utvecklas ett förslag till beskrivning av de kommunikativa avsikterna som kan komma till uttryck genom sammanfogning och infogning av tv-flödets element. Benämningen av olika kommunikativa avsikter möjliggör en analys av bl.a. hur kompositören kan skydda sig mot att bli attribuerad med vissa avsikter.

Kapitel 5.

Kompositörens uppfattade avsikter

Åskådarens upplevelse av ett tv-program som sakligt, vinklat eller tendentiöst, har berörts av flera filmteoretiker. Man har bl.a. menat att åskådaren utkräver ansvar från avsändaren för framställningen i enlighet med ett dokumentärt kontrakt som etableras med utgångspunkt i avsändarens avsikter (Bondebjerg 1994; jfr Carroll 1996). Många filmteoretiker (t.ex. Plantinga 1997; Ponech 1997; Carroll 2003; Eitzen 2005) menar också att det som kännetecknar nonfiction inte är dess innehåll eller stilistiska egenskaper utan just avsändarens avsikter att förse publiken med en speciell sanningssökande redogörelse av verklighetens beskaffenhet. I mina ögon saknar vi dock ännu ett teoretiserande som på en mikronivå kan förklara hur ”honesty and serious intent of the filmmakers” (2005:193) signaleras genom redigering. Hur uttrycks avsikterna? Vilka avsikter kan uttryckas? Hur värderas de uppfattade avsikterna?

Kapitlet kommer att identifiera olika avsikter som kan utläsas ur kompositionen och relatera dem till en övergripande avsikt av diskursivt sanningssökande som här antas vara inneboende i

samförståndsinriktad kommunikation (jfr Habermas 1976/1998). Ett grundläggande antagande är då att journalistiska tv-framställningar är en form av samförståndsinriktad diskurs som just söker att kommunicera en sådan överordnad avsikt (jfr Ekström 1996; se också Kovach och Rosenstiel 2001).

Avsiktsmodellen ligger till grund för vissa av analyserna i kapitel 7 och 8. Tillsammans belyser kapitlen följande frågor: Hur påverkas talakter genom tv-flödets kontext och hur konstrueras fabulan? Vilka typer av avsikter kommer till uttryck genom sammanfogningar av tal och infogningar av bilder? Hur värderas de i en kontext av sanningssökande? Hur kan komposition försvåra en negativ värdering, eller gynna en positiv värdering av kompositören? I en förlängning belyses här vissa aspekter av hur tv-journalistiken etablerar sina giltighetsanspråk, söker publikens tillit, samt hur den kommunicerar en ideologi av sanningssökande och opartiskhet som legitimerar dess verksamhet.

Sammanfogande och infogande som kommunikativa handlingar

Journalistiska tv-flöden består till övervägande del av sammanförda intervjusekvenser, inlästa talsekvenser, samt bilder som kompletterar bilder på talarna. Sammanfogningar av talsekvenser och infogningar av bilder betraktas här som de två grundläggande kommunikationshandlingarna som leder åskådaren till att skapa sig en föreställning om kompositörens förståelse av världen (fabulanivån) och en föreställning om kompositörens inställning till projektet att grunda denna förståelse (kompositionsavsiktsnivån).

Sammanfogningar bygger på kontinuitet i tv-flödet: ett element som etablerar ett meningsinnehåll avlöser ett annat. Sammanfogningarna kan vara meningsfulla som upprättande av relationer mellan två talhandlingar, eller som en mer global strukturering av tv-flödets

tematiska innehåll och en etablering av tv-flödets rytm och estetiska kvaliteter.

Infogningar står istället för en parallell presentation av verbal och visuell information i tv-flödet. Lejonparten av infogningar uppstår genom att bilder, insamlade i ett annat sammanhang, förs över underliggande talsekvenser.

Bilder som kommunikativa uttryck

Talsekvenserna har redan en avsändare när kompositören sammanfogar dem med varandra, ofta i form av en intervjuperson eller en reporter. De infogade bilderna saknar motsvarande avsändare. Ett antagande är här därför att det är kompositören som blir krediterad de innebörder som skapas när bilder infogas. Vid bildinfogningar får således kompositören en tydligare roll som en som har åsikter är vid sammanfogning av uttalanden där kompositören har rollen av en moderator av andras samtal. Bildinfogande utgör utifrån ett sådant synsätt ett större ”hot” mot upplevelsen av kompositören som opartisk och distanserad. Ett sådant konstaterande måste dock vägas mot att bilder har en speciell informationsstruktur och att de inte kan uttrycka åsikter på samma sätt som språket.

I det närmaste ska jag kort redogöra för förutsättningarna för att göra bildinformation meningsfull. Med utgångspunkt i detta kommer åtta infogningsavsikter att urskiljas.

Kontextens förankring av bildens innehåll

Bilden är i jämförelse med talet svårtolkad och kan sällan ensam uttrycka tydliga giltighetsanspråk (jfr t.ex. Ellis 2002; Plantinga 1997; Corner 1995). Bildsemiotikern Göran Sonesson (t.ex. 2010) menar att bildkommunikationens problem består i att bilder bär på ett överflöd av information och att bilder har svårt att särskilja det som de talar om

från vad de säger om det.[22] Enskilda bilder kommunicerar dock oftast inte i ett tomrum utan i en kontext etablerad av andra element (Ellis 2002; Plantinga 1997; Novitz 1977; Gombrich 1972; Barthes 1964/1977). Detta innebär med avseende på bildanvändning inom tv-flöden att andra element har en viktig kontextualiserande funktion och kan hjälpa till att rikta fokus mot de visuella informationselement som för tillfället är viktiga eller meningsfulla.

Utifrån avhandlingens syn på kontext innebär detta att den infogade bilden blir meningsfull i relation till mentala modeller aktiverade under pågående reception. För att benämna olika typer av avsikter som kan uppfattas och attribueras kompositören behöver man inringa hur bildinformationen kan förankras i olika aspekter av etablerad kontext.

Utan tvekan utgör *talets tema* en sådan kontextuell förankring genom vilken bildinformationen kan bli meningsull. Bilder kan relateras till intervjuarens, intervjupersonens eller narratorns tal, och etablera mentala modeller som antingen kontrasterar giltighetsanspråket eller är samstämmiga med det. På så sätt söker kompositionen att styra värderingen av giltighetsanspråket (talvärderingsnivå)[23] och skapar fabulan.

Bilder som infogas i anslutning till talet kan också förankras i föreställningar om *talaren* snarare än talets tema. Bilder görs då meningsfulla som information om talarens inre landskap och avsikter.

En tredje kontextuell förankring är *fabulans globala teman*. Bilden är då inte direkt relaterad till den närmaste talsekvensen eller talaren, utan till de fabulaelement som utvecklades tidigare under receptionen.

[22] Sonesson påpekar att bilder har vissa möjligheter att avgränsa och peka ut vad de handlar om. Hit hör olika aspekter av skärpeskillnader, komposition, färgskillnader, kontrast, etc. Sonesson pekar också på att bildens innehållsplan kan få åskådaren att upptäcka brott mot förväntningar på livsvärldens förväntade organisation. Bilder kan då vara retoriska/kommunikativa exempelvis genom att skapa möten mellan föremål som inte vanligen förekommer tillsammans.

[23] I diskussionen av åskådarens upplevelse av kompositörens avsikter begränsar jag mig till enbart deras uppfattade betydelse för talvärderingsnivån. Jag utesluter här inte att åskådaren kan attribuera kompositören manipulation av den semantiska innebörden (talförståelsenivån). Åskådarens eventuella upptäckt av sådant påverkansförsök förefaller dock bygga på en ingående granskning av en bredare kontext för det aktuella talet och/eller kunskap om talsekvensen som hämtas utanför tv-flödet. Sådan granskning hamnar utanför ramen för avsiktsmodellen.

Infogade bilder kan dessutom förankras i mentala modeller av platsen för samtalet – exempelvis lokalen där mötet mellan reporter och intervjuperson äger rum. I vissa situationer kan infogade bilder också uppfattas som information om processen av informationssökande, exempelvis intervjuarens väg till ett möte med intervjupersonen. Inte minst i granskande tv-reportage har man kunnat se detta element av ”story of getting the story” (jfr Campbell 1991). Med ett samlingsnamn kallar jag sådan förankring för *temats infrastruktur*.

En uppdelning av mental kontext i förankringsområden är ett första steg mot att identifiera avsikter som kan uppfattas i anslutning till bildinfogningar. Det andra steget är att dela in kompositörens bildanvändning i olika grader av direkthet. Denna indelning är väsentlig med avseende på bilder som förankras i talets tema.

Bilders olika grader av direkthet

Liksom seendet självt, står den fotografiska bilden i en speciell relation till det konkreta och i tid och rum avgränsade. Fotografiet kan i grunden inte låta bli att visa det lokala och det konkreta. Bildanvändning görs förvisso meningsfull på andra sätt också men detta kräver att åskådaren associerar bildinnehållet vid något annat än vad bilderna faktiskt föreställer. John Corner gör följande reflektion med avseende på detta:

> ”Images *do* work to ´show´ what is being described, but this function is less frequently performed than more indirect ones, where what is shown is an imaging of something associated (or *to be* associated) with what is being said. Since part of most news reports includes speech about *abstractions* (opinions, consequences, implications) and images are necessarily of the *physical world*, whatever their abstract connotative force, some degree of indirectness in speech-image relations is inevitable.” (Corner 1995:63).

I kapitel 3 beskrev jag fyra typer associationer som kan upprättas mellan element i mentala modeller. Dessa fyra begrepp kan nu vägleda förståelsen av associativa band mellan det avbildade och det avsedda. Två av associationstyperna, skriptassociation och ramassociation, innebär ofta projektion och utfyllnad av element, men kräver inte någon omfattande reduktion av egenskaper när relationer upprättas. De andra två, kategoriassociation, och i synnerhet metaforassociation, förutsätter en sådan reduktion i mycket större grad (se kapitel 3 sida 46-51).

Att urskilja olika grader av direkthet i bildanvändningen är väsentligt i diskussionen om kommunikativa avsikter och deras värdering. Bildinfogningar är, beroende på de upprättade associationerna, antingen argumentationens ”hårdaste” eller mest vanskliga medel.

Infogningsavsikterna

Det som här kallas för ett *bevisande*, respektive *motbevisande*, utläses då bilder är förankrade i talets tema som en tematisering av någon begränsad aspekt av den objektiva domänen. Det handlar antingen om en direkt avbildning av det som sägs eller relationer baserade på endast skript- och ramassociationer. En bevisning sker exempelvis då bilder från en övervakningskamera på ett inbrott förhålls till beskrivningen av just detta inbrott. Relationen är här helt direkt. Ett motbevisande inträffar exempelvis då en fördelaktig beskrivning av en persons bostadsförhållanden bildsätts med bilder på personens bostad som föreställer ett förfallet och smutsigt ställe.

Avsikten av ett *illustrerande*, respektive *konkurrerande* avläses då mer direkta associationer mellan bildinnehållet och talet inte kan skapas. Detta uppstår då talaren tematiserar normer eller generella förhållanden i samhället – något som bilder inte kan förhålla sig till direkt. I förhållande till denna typ av giltighetsanspråk görs bilder meningsfulla genom kategori- och metaforassociation. Exempelvis kan bilder på rökande skolungdomar göras meningsfulla som ett

konkurrerande om de sätts i relation till en tobaksdirektörs påståenden om att tobak är en vuxenvara. Ungdomarna framträder här inte i egenskap av sig själva utan representerar en kategori som trots tobaksdirektörens försäkran tar till cigaretter. När personer på bilder förstås som grupper, exempelvis barn, patienter, arbetare eller medborgare, handlar det alltså om ett illustrerande/konkurrerande snarare än ett bevisande/motbevisande.

Illustrerande/konkurrerande inträffar också då bildinnehållet överförs till ett annat abstraktionsplan. En bild på ett industrikomplex kan exempelvis göras meningsfull som en bild för den ekonomiska utvecklingen i ett land, medan en bild på en soptipp kan göras meningsfull som en bild på välfärdstatens miljöproblem. Bildens innehåll görs då meningsfullt som en representant för en mer övergripande kategori av liknande företeelser.

Illustrerande/konkurrerande uppstår också då de i bilden förekommande föremålen, platserna, eller sammanställningen av dem, kan uppmärksammas för sin partiella likhet med en helt annan kategori av föremål eller företeelser genom metaforassociation. Dessa associationer uppträder exempelvis då en bild på ett SJ-tåg representerar en valkampanj.

Vi hamnar i ett gränsland mellan illustrerande och bevisande, respektive konkurrerande och motbevisande, då bildinformationen inte associeras genom kategori- eller metaforassociation, men kräver omfattande projektion utmed förkunskapernas ramar eller skript. Exempelvis är bilder på det bärgade bogvisiret från färjan Estonia meningsfulla för talet om Estoniakatastrofens förlopp.[24] I en sådan situation ser vi ett bogvisir från ett förlist fartyg och detta bogvisir är centralt för förloppet av katastrofen. Relationen av bilder på bogvisiret till katastrofförloppet kräver dock omfattande skript- och ramassociationer. Vi måste föreställa oss bogvisiret i en annan situation och måste projicera hur de skador som ses på det har

[24] (jfr ”Estonia och gravfriden" Uppdrag Granskning 15.10.2008)

uppkommit. Jag väljer att förhålla mig till dessa situationer av bildanvändning som uttryck för mindre direkt bevisning, respektive mindre direkt motbevisning.

Den situation där bilder förankras i föreställningar om talaren snare än hans/hennes giltighetsanspråk kallas här för *prisande*, respektive *kritiserande*. Dessa avsikter kan exempelvis uppfattas i samband med infogande av bilder på kroppsställning och ansiktsuttryck, eller ägodelar och platser som är starkt associerade med talaren.

Då infogade bilder inte förankras i en närliggande talakt utan i redan etablerade övriga tematiska element i fabulan, uttrycks ett *globaliserande*. Ett globaliserande uppstår ofta vid taltystnad i samband med temabyten. Ett globaliserande kan bl.a. bidra till att teckna ett inre landskap för fabulans aktörer och då utgöra en form av prisande eller kritiserande av dessa aktörer. Exempelvis innehåller *"Tjejen som får sossarna att se rött"* (KF 2009) en bildsekvens föreställande Mona Sahlin som har problem att komma in i sin bil när hon söker skydd från fotografer. I handen håller hon en rosa shoppingkasse. Denna sekvens kan inte relateras till de närliggande talakterna som ett bevisande, motbevisande, illustrerande eller kritiserande. Bilderna är snarare meningsfulla eftersom de föreställer Sahlin i ett reportage om Sahlin – ett globaliserande. De kan associeras i förhållande till den övergripande fabulan som ett uttryck för att Sahlin inte klarar av den situation som hon ställs inför som partiledare.

Bildinfogningar vars syfte främst tycks vara en orientering av åskådaren angående miljön för intervjuer eller reporterns informationssökande kallas här för *infrastrukturgivande*. Denna förankring av bilderna är inte speciellt meningsfull att diskutera i termer av gynnande respektive missgynnande. Den som gynnas är i så fall åskådaren i sina försök att orientera sig i rummet. Ett missgynnande skulle här kunna få innebörden av en lekfull desorientering av den typ som är oftare förekommande i spelfilm (jfr Bordwell 1985).

Sammanfogningsavsikterna

Bilder fungerar visserligen sällan som direkt bevisning och motbevisning i journalistiska tv-flöden, men de har en potential att göra det i vissa situationer. Talsekvenser kan däremot aldrig fungera som sådana direkta referenser till verkligheten. Det är därför inte meningsfullt att diskutera sammanfogningsavsikterna genom de begrepp som tar hänsyn till denna möjlighet. Det som kännetecknar sammanfogningar av talsekvenser som ett medel för argumentation är istället deras simulering av den logik som kommer till uttryck under en diskussion, då personer prövar ståndpunkter, eller då en person utvecklar grunder för ett antagande. Redigeringens sammanföring av talakter anspelar då på det som McCarthy kallar för ”logic of truth” (1984:299).

Fyra sammanfogningar som starkt anspelar på denna logik kan urskiljas: *Förtydligande* signaleras då en talakt som följer en annan utgör en alternativ beskrivning av det tidigare uttryckta giltighetsanspråket; *stödjande* signaleras då en talakt tillför faktaförhållande eller omständigheter som är samstämmiga med det tidigare uttryckta giltighetsanspråket; *alternativgivande* signaleras då en påföljande talakt utgör ett alternativt giltighetsanspråk som är rimligt att pröva vid sidan av det tidigare föreslagna; *tillbakavisande* signaleras då en påföljande talakt kontrasterar tidigare anförda, stödjande, faktaförhållanden eller omständigheter.

I vissa situationer kan även aktionssekvens[25] relateras till föregående talakter på ett sätt som skapar ett stödjande, förtydligande, tillbakavisande eller alternativgivande.

Avsikten av förtydligande kan i princip endast uppfattas då talakter från samma person sammanfogas, alternativt då en persons uttalande sammanfogas med ett journalistiskt referat som kompletterar vad

[25] Begreppet aktionssekvens används för ett element av tv-flödet som etablerar mening genom att visa något, snarare än att berätta om det. Aktionssekvensen kan vara tyst eller innehålla tal. Talet fungerar i så fall i ett sammanhang av den filmade aktionen – exempelvis samtal mellan personer på ett möte – snarare än något som yttras för tv-publiken.

denna person har sagt. Uttalanden attribuerade olika personer som berör samma tema, på ett ickekontrasterande sätt, måste istället betraktas som en form av stödjande genom samstämmighet.

En påföljande talsekvens kan också förhålla sig till den föregående talaren, snarare än till vad denne sökte att etablera om världen. I dessa situationer uttrycker sammanfogningen, liksom vissa bildinfogningar, ett *prisande* eller ett *kritiserande*.

Den kompositionella logiken kan också anspela på basala förväntningar kring fråga-svar i samtal. En retorisk fråga eller ett kritiskt påstående kan sammanfogas med en talsekvens från ett vittne, en expert, eller förövare. Dessa sammanfogningar sänder då signalen att kompositören vill hjälpa att finna förståelse och pröva beskrivningar. Dessa sammanfogningsavsikter tilldelas här samlingsbenämningen *svarssökande.*

Sammanfogningar behöver ibland relateras till en övergripande avsikt att utveckla framställningen med andra teman. Sammanfogningen är då inte meningsfull i förhållande till det föregående talet utan som ett strukturerande av framställningen genom indelning i teman. Vissa sammanfogningar kan också göras meningsfulla som uttryck för estetiska ambitioner – skapande av mönster och rytm i framställningen. Med en samlingsbenämning refererar jag till dessa avsikter, utanför samtalslogiken, som ett *strukturerande*.[26]

Avsiktsmodellen

Följande modell innehåller de i detta kapitel identifierade kommunikativa avsikterna som åskådaren kan uppfatta genom sin analys av infogade bilder och sammanfogade talsekvenser.

[26] De strukturerande avsikterna kan jämföras med den formalistiska filmanalysens begrepp kompositionell respektive konstnärlig motivering som står för olika typer av upplevelse av rättfärdigad förekomst av ett element i ett verk (jfr Thompson K. 1988:15-20).

Infogningsavsikterna:

Bevisande respektive *motbevisande*
(bildinnehållet görs meningsfullt i förhållande till talets tema utan kategori- eller metaforassociation)

Illustrerande respektive *konkurrerand*e
(bildinnehållet görs meningsfullt i förhållande till talets tema genom kategori- eller metaforassociation)

Prisande respektive *kritiserande*
(bildinnehållet görs meningsfullt i förhållande till talaren)

Globaliserande
(bildinnehållet görs meningsfullt i förhållande till redan etablerade teman snarade än till närmaste talakt)

Infrastrukturgivande
(bildinnehållet anger platser för intervjuer eller orienterar åskådaren i hur information har sökts)

Sammanfogningsavsikterna:

Förtydligande
(Den påföljande talsekvensen utgör en alternativ beskrivning av samma giltighetsanspråk)

Stödjande
(Den påföljande talsekvensen uttrycker faktaförhållanden som är samstämmiga med giltighetsanspråket)

Alternativgivande
(Den påföljande talsekvensen uttrycker ett kontrasterande giltighetsanspråk)

Tillbakavisande
(Den påföljande talsekvensen uttrycker faktaförhållanden som kontrasterar giltighetsanspråket)

Prisande respektive *kritiserande*
(Den påföljande talsekvensen görs meningsfull som beskrivning av den föregående talaren)

Svarssökande
(Sammanföringen av sekvenserna görs meningsfull likt fråga och svar eller som ett påstående och dess bemötande)

Strukturerande
(Den påföljande sekvensen görs meningsfull som ett temabyte eller som en del i ett mönster som motiveras av kompositörens estetiska ambitioner)

De av avsikterna som förhåller sig till talet och talaren kan ställas samman på följande sätt för att visualisera kompositionens samlade möjligheter att gynna och missgynna talakter.

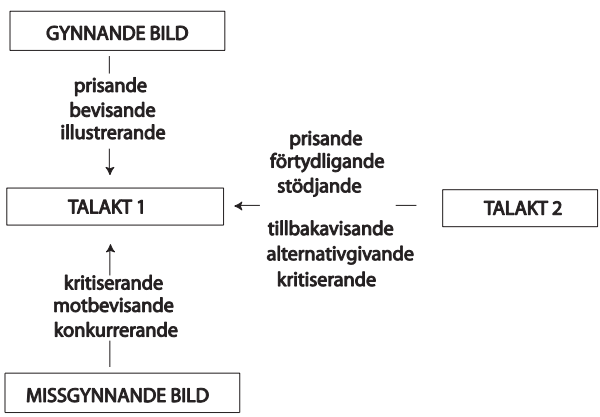

Figur 5.1. Figuren ställer samman kompositionens olika sätt att gynna och missgynna en talakt. Talakt 1 har här rollen av ett utspel eller en kontextuell förankring som gör innehållet i närliggande bilder och talakter meningsfulla som olika typer av försök till påverkan av värdering. Samtidigt är dessa försök till påverkan ett uttryck för kompositörens avsikter gentemot talets innehåll och talaren. Figuren inkluderar inte de av avsiktsmodellens avsikter som inte har sin kontextuella förankring i en talakt.

Genom att relatera de identifierade avsikterna till formalpragmatikens syn på kommunikationens pragmatiska dimension kan man försöka göra vissa antaganden om vilken grad av legitimitet som åskådaren kommer att tilldela de uppfattade avsikterna. Vilka avsikter har god chans att bli uppfattade som förenliga med sanningssökandet och prövandet av ståndpunkter? Vilka har mindre chans till detta?

Förtydligande, stödjande, alternativgivande, tillbakavisande, och svarssökande uttrycker en sanningssökande logik utan att kompositören behöver ta ansvar för det som sägs. Denna situation antas här vara särskilt gynnsam för kompositören. Kompositören kan visa en positiv inställning till projektet av sanningssökande, i en moderators roll, utan att själv vara den som gör giltighetsanspråk.

Sammanföringar av talsekvenser som simulerar en diskursiv logik antas, trots allt, ställa vissa krav. Redigering som uppenbart ”klipper sönder” ett sammanhang och misslyckas i sin rekontextualisering av den situation i vilken uttalanden fälldes är självfallet problematiska för kompositören. Klipp mitt i mening, eller efter att talaren har uppfattas vilja förtydliga sig, är exempel på denna typ av övertramp. Sådan redigering kan av åskådaren sammanbindas med avsikten att hindra talarna och i så fall uttrycks en instrumentell, snarare än en kommunikativ rationalitet (se sida 55; jfr Habermas 1981/1998).

Bland infogningsavsikterna sätter bevisandet kompositören i en mycket gynnsam position. Bilden tillför en ny information och uppfattas assistera ett giltighetsanspråk framfört av talaren.

Motbevisande saknar det assisterande förhållandet till talet, men kompositören kan stödja sig på den direkta relationen mellan det sedda och det avsedda. Kompositören står här alltså ensam med sitt bidrag till förståelse av världen men kontrasten av talakten tycks bygga på faktiska förhållanden i världen.

Illustrerande delar bevisandets assisterande egenskaper men kan inte hämta kraft från bildens förmåga att tematisera det konkreta/partikulära som i fallet med bevisande och motbevisande.

Man kanske kan säga att illustrerande inte tillför något nytt i sak, men att kompositören visar sig vara behjälplig genom att tillhandahålla bilder som, genom kategori- eller metaforassociation, är samstämmiga med talarens giltighetsanspråk.

Konkurrerande saknar liksom motbevisande prägeln av assistans. Dessutom är det ett missgynnande utan att bilder används som direkta referenser till avgränsade och konkreta företeelser i den objektiva domänen. Kompositören har här alltså en åsikt utan att kunna visa på faktiska förhållanden som skulle kunna inlösa den. Konkurrerande uppstår antingen då kompositören saknar material för att kunna göra direkta bildreferenser till det omtalade, eller då en direkt referens inte är möjlig (då normativa giltighetsanspråk och generella sanningsanspråk missgynnas). Konkurrerande antas, i egenskap av ett ickekonstruktivt bidrag till förståelsen av världen, utgöra en avsikt med mycket låg legitimitet i åskådarens ögon. Ett sådant konstaterande måste dock vägas mot att kompositörens konkurrerande kan motiveras genom att tv-flödet, på andra ställen, gör konkurrerandet rimligt.

Vid prisande respektive kritiserande uppfattas kompositören ta ställning till talaren. Sådant kan uppfattas av åskådaren som ett angrepp på meningsmotståndaren snarare än på den berörda frågan. Å andra sidan kan dessa infogningar uppfattas som en form av hjälp att skärskåda talarens avsikter/karaktärsegenskaper genom en koncentration av ledtrådar om det inre landskapet (bilder på gester, ansiktsuttryck, miljöer och föremål associerade med personen, eller beskrivningar av personen). Det är svårt att på förhand fastslå hur uppfattat prisande, respektive kritiserande kommer att bedömas av åskådaren. Möjligen kan värderingen av kompositörens förehavanden vara avhängig den roll som den kritiserade/prisade har tilldelats genom andra element i framställningen, exempelvis om det rör sig om ett offer eller en förövare.

Strukturerande och infrastrukturgivande betraktas här som uttryck för kompositörens ansvar för åskådarens receptionsupplevelse. Dessa

avsikter betraktas därför som neutrala med avseende på åskådarens värdering av kompositörens sanningssökande.

Globaliserande där bilder förhåller sig till något redan etablerat i tidigare sekvenser kan förstås som ett sätt att fylla ut pauser med bildmaterial och variera framställningen. Dessa bilder kan dock glida över i att kritisera eller prisa fabulans aktörer vilket kan vara potentiellt graverande för kompositören.

De ovan beskrivna värderingsprinciperna är relaterade till en mer omedelbar effekt av en enskild sammanfogning eller infogning. Jag tror dock att åskådarens värdering av kompositören även är beroende av mer övergripande mönster i kompositionen. Ett mönster av gynnande av en part i en konflikt, även med mycket legitima medel (bevisande, förtydligande, stödjande), kan då ha negativa konsekvenser för tilltron till avsändaren.

Jag gör här inte anspråk på en uttömmande beskrivning av värderingsmönstren. Begreppen och beskrivningen får snarare betraktas som ett preliminärt inringande av svårinfångade, kontextberoende principer. Beskrivningen är nödvändig även i sådan skissartad form för att analysen ska kunna närma sig en mer reflekterad förståelse av komposition som kommunikativt handlande.

Slowmotion och ljudsatta bilder

Förändringar av bildkvaliteten (slowmotion, svartvita bilder i en färgframställning, skärpeförlust, mixningseffekter) och musikunderlag, utgör vid sidan om sammanfogningar och infogningar en form av kommunikativa handlingar som kan attribueras kompositören. Enligt Torben Grodal (1997) påverkar bildkvalitetsförändring, och förändring av ljud, evalueringsmekanismer i hjärnan som hjälper människan att separera perceptuella intryck från minnen eller planer. Genom dessa medel kan framställningen skapa en upplevelse som har en ton av det subjektiva – till synes en insyn i någons idéer, minnen eller synfält.

Dessa grepp är inte reserverade för spelfilm utan kan förekomma i journalistiska tv-flöden. Onekligen har Plantinga (1997; se också Ponech 1997; Eitzen 2005) rätt när han menar att åskådarens klassificering av framställningen som en dokumentär inte är knuten till en förekomst, och frånvaro, av något enskilt stilistiskt grepp. Att säga detta är dock inte samma sak som att säga att manipulation av bildkvaliteten som skapar subjektiva effekter kan användas hur som helst utan att det dokumentära kontraktet sviks. Jag tror att det är rimligt att anta att denna typ av effekter har god chans att uppfattas som legitima när de gynnar en talakt som illustration, men sämre om de missgynnar talakten (konkurrerande, kritiserande), eller om effekterna förekommer utan relation till en talakt (globaliserande).

Avsiktsambivalens

Enligt Murray Smith (2000:158f) kan åskådarens tolkning av film ibland liknas vid en ”finna mening i molnformationer”-lek (se också Wollheim 1987). Åskådaren finner mening med det som visas men kan inte alltid vara säker att denna mening är avsedd. Åskådaren kan vara osäker på om kompositören verkligen kan tillskrivas ansvaret för det upplevda.

Åskådaren kan också vara ambivalent med avseende på vilka av alla tänkbara avsikter som kan attribueras kompositören. Åskådaren kan exempelvis inte alltid vara helt säker på om kompositören ska attribueras ett lokalitetsangivande eller ett prisande. Var panoreringen över advokat Silberskys rum i *”Rökning”* (ST 1997; se figur 8.8) ett lokalitetsangivande eller var det ett försök att vinna ett gillande för talaren genom att visa attributen för lärdom och flit (dignande bokhyllor, läslampa, pennställ, marmorstatyetter och honom själv försjunken i läsning)? Är bilder på kemikalier i samma reportage (se figur 7.8) ett lokalitetsangivande i intervjun med Inger Wahlberg eller är det ett konkurrerande av hennes påstående om rökarens fria vilja med anspelning på rökarens beroende av substanser i röken? Denna typ av avsiktsambivalens präglar, i större och mindre utsträckning,

reception på kompositionsavsiktsnivån. Avsiktsmodellen möjliggör en analys av kompositionens konsekvenser för avsiktstydligheten. När olika avsikter är namngivna kan man försöka studera hur olika kompositionsval påverkar åskådarens möjlighet till avläsning av avsikter och värdering av kompositörens kontextualisering av talet (se kapitel 8).

Kapitelsammanfattning

I detta kapitel har jag utvecklat en teoretisk modell över hur komposition kan göras meningsfull av åskådaren som uttryck för kompositörens avsikter. Begreppsliggörandet av avsikterna byggde på en indelning av komposition i infoganden av bilder och sammanfoganden av talsekvenser.

Infogningsavsikterna beskrevs utifrån antagandet att bilder utgör ett kommunikationsmedel med överflöd av information som avgränsas genom etablerad kontext. Åskådaren kan söka att förankra bildens innehåll i temat av närmaste talakt, mentala modeller av talaren, fabulans globala teman, och exempelvis samtalets lokalisering. Infogningsavsikterna förankrade i talet är också definierade genom graden av direkthet i relationen mellan talets och bildens mentala modeller. Sammantaget urskildes 8 infogningsavsikter: bevisande, motbevisande, illustrerande, konkurrerande, prisande, kritiserande, globaliserande, samt infrastrukturgivande.

Sammanfogningsavsikterna beskrevs utifrån antagandet att sammanföring av talsekvenser kan simulera olika aspekter av samtalets logik. Sammanfogningar av två talsekvenser kan då uttrycka den logik som kommer till uttryck när samtalspartners söker att utveckla en gemensam ståndpunkt. Ett förtydligande, ett stödjande, ett alternativgivande, och ett tillbakavisande, kan då uttryckas genom sammanfogning av två talsekvenser. Sammanfogningar kan också anspela på fråga-svar-relationen. Sammanställningen av påståenden och retoriska frågor med annat tal, uttrycker då kompositörens

svarssökande. Modellen tar också hänsyn till att sammanfogningar av sekvenser kan vara en mer global strukturering av tv-flödet snarare än simulering av samtal. Sammanfogningar tolkas då som avbrott i enskilda teman eller som en utveckling av framställningen.

De definierade avsikterna har också relaterats till formalpragmatikens antaganden om samförståndsinriktad kommunikation som ett diskursivt sanningssökande. Detta gav grund för att diskutera upplevelsen av legitimitet i relation till de enskilda avsikterna.

Kapitlet definierade också begreppet avsiktsambivalens som den osäkerhet som åskådaren känner när flera avsikter är tänkbara samtidigt. Avsiktsambivalens kännetecknar komposition som kommunikationsform, men kan förstärkas och då skydda kompositören mot en negativ värdering. I kapitel 8 kommer avsiktsmodellen användas för att relatera tv-flödens komposition till uppkommen avsiktsambivalens och dess strategiska betydelse.

Kapitel 6.

En skuldmodell

I kapitel 4 utvecklades ett synsätt som delar in reception i sex nivåer av kognitiva aktiviteter. Uppmärksamheten riktas nu mot fabulanivån. I detta kapitel utvecklas en modell som beskriver hur åskådaren samarbetar med tv-flödets information och på så sätt konstruerar elementen i en fabula om skuld. Skuldmodellen synliggör fabulan som ett associations- och ifyllnadssystem som kompositören kan använda för att aktivera normer och skapa normkonflikter.

Utgångspunkten för skuldmodellen är Habermas ontologiska indelning av verkligheten i en objektiv, en subjektiv, och en normativ domän. Fabulans element och deras relationer antas då representera en kognitiv sammanlänkning – genom association, ifyllnad och kontrast – av den ontologiskt splittrade verkligheten.

Kapitlet är indelat i tre avsnitt. Avsnitten ”Huvudkedjan” och ”Kategorinavet” redogör för två centrala associations- och projektionsrörelser som åskådaren antas använda för att konstruera en fabula som förbinder tv-flödets informationselement. I avsnitt ”Aktivering av normer” begreppsliggörs olika sätt att uppmuntra en kontrast mellan handlande, inre landskap och normer.

Huvudkedjan

Diskussionen angående mottagarens mentala representation av litterära texter eller film har ofta omfattat handling, rumslig och tidsmässig lokalisering, samt aktörers funktioner (jfr t.ex. Bordwell 1985; Burke 1945; Propp 1927/1968). En sådan teoretisering är dock inte helt tillfredställande med avseende på berättelser om skuld som inte nödvändigtvis 'utspelar sig' på handlingsplanet utan oftare berör aktörers inre egenskaper, kunskap, känslotillstånd och avsikter – det inre landskapet.

Enligt Jerome Bruner (1986; se också Greimas och Courté 1976) etableras just spelet mellan den objektiva och den subjektiva domänen av varje berättelse och utgör varje fabulas kärnelement. Det objektiva och det subjektiva kan utifrån hans reflektion förstås som två interrelaterade koherenssystem – mentala modeller[27] – som upprättas för att lyssnaren ska förstå berättelsens aktörer och tilldela innebörder åt deras uppträdande (I jämförelse med Habermas (1976) ontologiska uppdelning av världen i tre domäner saknas här en reserverad plats för sociala normer). Till den objektiva domänen hör olika aspekter av det som kan ses, platser, tingen, handlingarna och deras utgång. Till den subjektiva domänen hör de inre landskapens[28] emotionella tillstånd, karaktärsegenskaper, begär, kunskap och brist på den.

Avsikterna i de inre landskapen utgör en speciell ingrediens i den subjektiva domänen eftersom de är sammanbundna med den objektiva domänens genom mycket starka skript. Handlandet brukar uppfattas som något föranlett av avsikter. Kännedomen om en aktörs avsikter utgör ett underlag för antaganden om framtida handlingar. Omvänt, kan åskådare göra antaganden om avsikterna genom att observera personens handlande. Skript som sammanlänkar avsikter och handlingar relaterar således den subjektiva och den objektiva domänen.

[27] Bruner (1986) använder termen "possible worlds" och talar om skapande av världar.
[28] Verklighetens subjektiva domän representeras i modellen genom förövarens och offrets inre landskap.

En fabula om skuld relaterar inte endast en persons handlingar i den objektiva domänen till avsikter i den subjektiva domänen, den relaterar också ofta en förövare till ett offer. Relationen som löper mellan förövarens inre landskap och offrets inre landskap via den objektiva domänens handlingar och effekter, kallar jag för *huvudkedjan*. Huvudkedjan gör en persons handlingar meningsfulla som orsak till en annan persons belägenhet. Genom att relatera förövarens inre landskap till handlingarna kan åskådaren dessutom uppfatta ett handlande som överlagt, omedvetet, eller utfört i affekt.

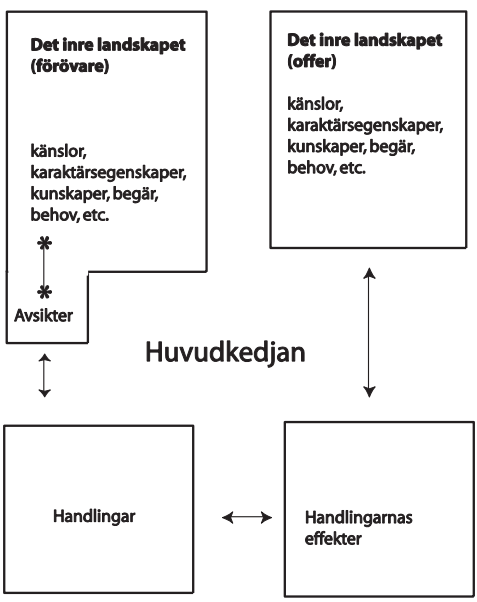

Figur 6.1 Huvudkedjan som ett associations- och projektionssystem som sammanbinder aktörens och offrets inre landskap. Skriptassociationer representeras av pilar, ramassociationer i det inre landskapet av sammanbundna stjärnor.

Huvudkedjans skriptassociationer (se sida 46; jfr Schank och Abelsons1977) bygger på kulturellt strukturerade förkunskaper som kan generera antaganden om olika saknade element i skuldattribueringen. Åskådaren kan alltså fylla i, eller projicera, handlingar baserat på information om förövarens avsikter, eller omvänt tillskriva förövaren avsikter genom skildrade händelser. Skildringen av

handlingars effekter kan i sin tur användas i projektionen av föreställningar om förövarens handlingar, respektive antaganden om offrets känslotillstånd (de dubbelriktade pilarna i figur 6.1 representerar dessa associationsrörelser)

De inre landskapen ingår i huvudkedjan men betraktas här även som ett fristående associations- och projektionssystem baserat på mer statiska ramassociationer (se sida 46; jfr Minsky 1975). Åskådarens föreställningar om en aktörs avsikter delar ramen med antaganden om aktörens kunskap, känslotillstånd och karaktärsegenskaper. Åskådaren kan genom dessa ramassociationer projicera avsikter som är plausibla vid sidan om andra uppfattade avsikter, kunskaper och känslotillstånd. Det är exempelvis plausibelt att en aktör med en uppfattad avsikt att göra något med negativa konsekvenser för någon annan, är antingen snäll och ovetande, eller elak och medveten. De inre landskapen utgör alltså komponenter i huvudkedjan men fungerar samtidigt som koherens- och implikationssystem i egen rätt.

Fastställandet av avsikter är självfallet helt centralt för att tillskriva handlingar innebörder. Beroende på den uppfattade avsikten kan samma handling tilldelas innebörden av mord eller olycksfall. I ordets mer stränga bemärkelse kan journalistiken sällan bevisa vilka de faktiska avsikterna är. Detta kräver en tillgång till personens beskrivning av egna avsikter och motiv, alternativt dokument som ger uttryck för detta. Framställningsstrategier där man bygger upp det inre landskapet för att göra en skuldtillskrivande avsikt plausibel, är därför ofta nödvändiga.

När filmskapare etablerar inre lanskap kan de bl.a. använda en så kallad ”inre röst” där åskådaren hör aktörens tankar. Spelfilmer kan också fritt iscensätta handlingar som starkt indikerar det inre landskapets natur. Sådana medel är sällan gångbara i tv-journalistik.[29] Tv- mediet kan dock användas för att leverera ledtrådar om det inre

[29] Ett exempel på ett journalistiskt tv-flöde som använder ”inre röst” är reportaget *”Mannen som dödade Sabina”* (*Dokument inifrån* 2004-12-01). En uppläsning av en läkarjournal där en patients tankar beskrivs sker här till bilder tagna med handhållen kamera på en persons vandring genom en stad.

landskapet genom mer ”vanlig” fotografering och inspelning. Hit räknar jag bilder av ansiktsuttryck, gester, sekvenser av svarsvägran, och andra kommunikativa beteenden. Dessa medel ger indicier på vad personen i fråga tänker, känner, eller avser, samt vilken typ av människa det handlar om (jfr t.ex. Tan 2005; Ellis 2002; Hjarvard 2002).

Man kan då också konstatera att det material som etablerar föreställningar om det inre landskapet sällan kommer från scener föreställande de handlingar som förövaren anklagas för. Kameran är sällan på plats vid dessa tillfällen. Bilder och sekvenser som etablerar förövarens inre landskap kommer oftare från sammanhang av intervjuer, eller arkivmaterial som är karaktärstecknande. Dessa sammanhang är rumsligt och tidsmässigt separerade från det som reportaget ”handlar om”, men tycks ändå kunna ge ledtrådar väsentliga för att uppfatta fabulans förövare och missgärning.

Kategorinavet

Den huvudkedja som introducerades ovan, konceptualiserar en central aspekt av åskådarens bearbetning av informationen genom ifyllnad och inordning av informationselementen i en kausalkedja som förbinder den ansvarige aktörens inre landskap med offrets inre landskap.

För en mer helhetlig förståelse av fabulor om skuld är dock huvudkedjan otillräcklig. Huvudkedjor etablerade av journalistiska tv-flöden relaterar ofta kategorier av personer som exempelvis pensionärer, anställda och patienter, eller abstrakta aktörer som företag och myndigheter. Fabulor tycks alltså ibland vara mentala representationer där det sker en inordning av enskilda personer inom överordnade kategorier. Jag kommer att referera till denna aspekt av fabulans associationer som *fabulans kategorinav*[30]. Om aktiviteten vid

[30] Bordwell och Thompson (2008:343) använder termen ”kategoriskt formsystem” för filmer vars scener är relaterade inbördes genom tillhörighet i samma väletablerade konceptuella kategorier. Som exempel på sådan kategorisk strukturering anger de ”Olympia” (Riefenstahl 1936). De olympiska spelen i Berlin utgör den konceptuella kategorin som gör olika scener meningsfulla inbördes. Begreppet kategorinav syftar till skillnad från detta på ett nyskapande av kategorier av aktörer.

konstruktionen av huvudkedjan kan betraktas som association och projektion med utgångspunkt i kulturellt strukturerade förkunskaper (se kapitel 3; jfr t.ex. Bordwell 1986), handlar åskådarens kognitiva bearbetning utmed kategorinavet om mer kreativ association av enskilda personer, grupper och konceptuella aktörer.

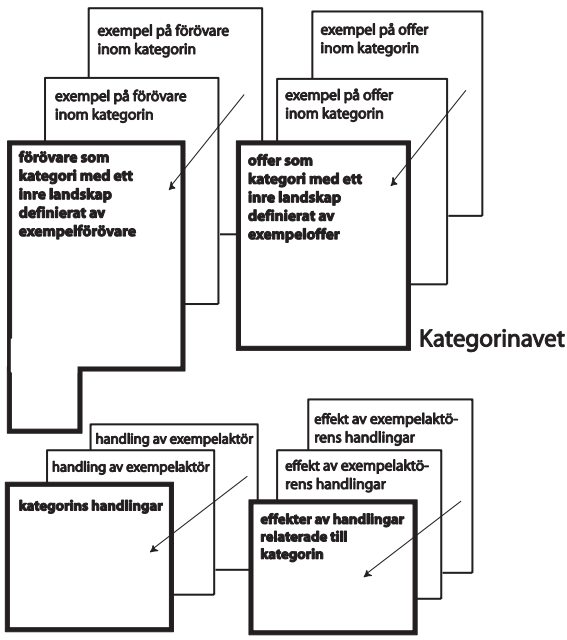

Figur 6.2: Fabulans kategorinav som associerar enskilda aktörer inom övergripande kategorier och som överför egenskaper mellan gruppen och enskilda.

Huvudkedjan och kategorinavet är interrelaterade och utveckling utmed kategorinavet kan vara en förutsättning för skapande av relationer utmed huvudkedjan. Vi kan exempelvis inte upprätta en direkt relation mellan Bo Aulin som är direktör på Tobaksbolaget i slutet av 90-talet och den cancersjuke Inge Hansson som debuterade som rökare i slutet av 50-talet (*”Rökning”* ST 1997). Denna relation kan endast upprättas mellan de överordnade kategorierna tobaksindustrin och de cancersjuka. Aulin och Hansson tillhör dessa som medlemmar i övergripande kategorier.

Kategoriassociation bygger på reduktion och överföring av egenskaper inom en kategori (se sida 47). Personer kan då vara egenskapsgivare vid etableringen av kategorier som inkluderar andra personer med andra egenskaper. En sådan hopklumpning kan naturligtvis vara av strategisk art för skuldtillskrivningen i tv-journalistiken – saken görs viktig genom gruppens storlek men skildringen av denna grupp kan vara baserad på extremfall. Ekströms och Erikssons studie av granskande journalisters arbete har illustrerat hur maximalt graverande omständigheter och tillspetsade uttalanden söks och väljs som representation åt grupper av offer (jfr Ekström och Eriksson 1998:49-54). Ettema och Glasser (1998) har genom intervjuer med granskande journalister identifierat ett liknande sökande efter ”nyckelfakta” för historier, dvs. vittnesbörder som kan skapa stor indignation och/eller medkänsla. Förberedelser av deltagare till studiodebatter uppvisar också att journalister sörjer för att de som för talan ger uttryck för de representerade gruppernas mest polariserande åsikter i en fråga (jfr Svensson 2001).

Aktivering av normer

Anklagande berättelser etablerar inte endast mentala modeller av den subjektiva och den objektiva domänen där förövaren och offret relateras, de etablerar också en känsla av indignation inför det uppfattade. Detta är något som här antas höra ihop med den tredje av verklighetens domäner, dvs. normerna (jfr Habermas 1976; se också White 1978; 1987; Mink 1978)

Ett sätt att förstå normer är att betrakta dem som en form av konnotation[31] som följer på etableringen av den objektiva och den subjektiva domänen. Normerna betraktas då som parallellt aktiverade skript och ramar som representerar personens internaliserade förväntningar på hur människor bör vara och hur de bör agera.

[31] Konnotation står här för en parallell etablering av en meningsaspekt vid etablering av en annan – en bibetydelse (jfr t.ex. Marner 1999)

Ordvalets betydelse för aktivering av normer har länge varit föremål för den retoriska analysen. Olika ord kan uppmuntra olika normkonnotationer vid referenser till samma aspekter av den objektiva och subjektiva domänen. Exempelvis står orden ”föryngringsyta” och ”kalhygge” för samma aspekt av skogsbruk men tenderar att konnotera olika normer (jfr Sigrell 2001:199f).[32] Orden ”ivrig” och ”otålig” utgör i sin tur utbytbara referenser till den subjektiva domänen, men har olika normkonnotationer. Narratologiska val, exempelvis valet av startpunkten för ett skeende – där förståelsen av orsakssamband skapas (White 1987) – är ett exempel på andra aspekter av framställningens uppmuntran till en speciell normkonnotation.

Normerna tycks också kunna bli adresserade mer direkt, utan relation till faktiska eller partikulära omständigheter i världen. Vid referenser till lagtexter eller föreskrifter används en hypotetisk värld bebodd av ”man” som i ”man bör inte”. Man kan förstå detta som att normerna konnoteras på en abstraktion av den objektiva och subjektiva domänen och att abstraktion låter normkonnotationen komma i förgrunden.

Självkontrastering och definierande omständigheter

Åskådaren kan bli hjälpt till att aktivera adekvata normer för upplevelsen av skuld. En etablering av huvudkedjan genom starka visuella och språkliga uttryck utgör då en typ av möjligheter för att åstadkomma detta. Framställning av gärningen, förövaren och offret, är då *självkontrasterande*; huvudkedjan etableras på ett sätt som konnoterar de normer som behövs för att kontrastera förövarens handlande. Att säga att ”någon tog sig friheten att dricka upp mjölken”, är att samtidigt aktivera föreställningen om att personen egentligen

[32] ”Föryngringsyta” är exempel på så kallad social eufemism som leder till en annan konnotation än vad som skulle varit fallet vid det gängse ordet ”kalhygge”. Den sociala eufemismen skapar inte sin effekt genom överflyttning av betydelse från ett annat område (föryngringsyta liksom kalhygge är främst associerade med skogsbruk.). Effekten uppstår istället genom att den alternativa benämningen av företeelsen uppfattas som det mest adekvata i detta sammanhang genom antagandet om meningsfullhet i urvalet av uttryck (jfr Sigrell 2001:200).

inte fick göra det. Det handlar alltså om en form av självkontrastering av gärningen genom dess framställning.

En annan typ av möjligheter för att skapa normkontrast utgörs av en utbyggnad av fabulan med vad jag kallar för *definierande omständigheter*. Fabulan utökas då med element som inte är en del av huvudkedjan – de relaterar inte förövaren och offret – men som trots detta konnoterar normer som används för att kontrastera huvudkedjan.

Ettema och Glasser (1998) påpekar att granskande journalister ofta söker att skapa en normativ fond för skildrade skeenden, detta särskilt i situationer där själva handlingsförloppet saknar starka normkonnotationer, eller då flera normer riskerar att hamna i konflikt på ett sätt som grumlar skuldattribueringen. Ettema och Glasser avser här möjligheten att låta experter tydliggöra konsekvenserna av det skildrade handlandet, låta yrkeskollegor till förövaren beskriva hur det är brukligt att göra inom yrket, eller låta ”vanligt folk” definiera en position av sunt förnuft (jfr Ettema och Glasser 1998).

Min indelning av definierande omständigheter inspireras av Harold Kelly (1973; se också Gailey och Lee 2005) tre parametrar för värdering av handlingar. Enligt Kelly (1973) kan en handling vara *1) konsistent* [behavioral consistency] med aktörens andra handlingar, *2) särskiljande* [behavioral distinctivness] mot aktörens andra handlingar, eller 3) kontrastera *konsensus* [behavioral consensus] etablerad av andra aktörers handlande. En definierande omständighet betraktas här således som ett element i fabulan som bygger ut den med antingen mentala modeller av hur förövaren uppträdde i andra situationer (konsistens respektive särskiljande) eller mentala modeller av andra aktörers agerande i jämförbara situationer (konsensus).

Etablering av konsistens indikerar något om förövarens inre landskap. Ett konsistent upprepande av ett uppträdande indikerar att förövaren styrs av en övergripande norm, karaktärsegenskap eller sjukligt

tillstånd. Framhållande av konsistens kan också stärka föreställningen om att handlingen var överlagd.

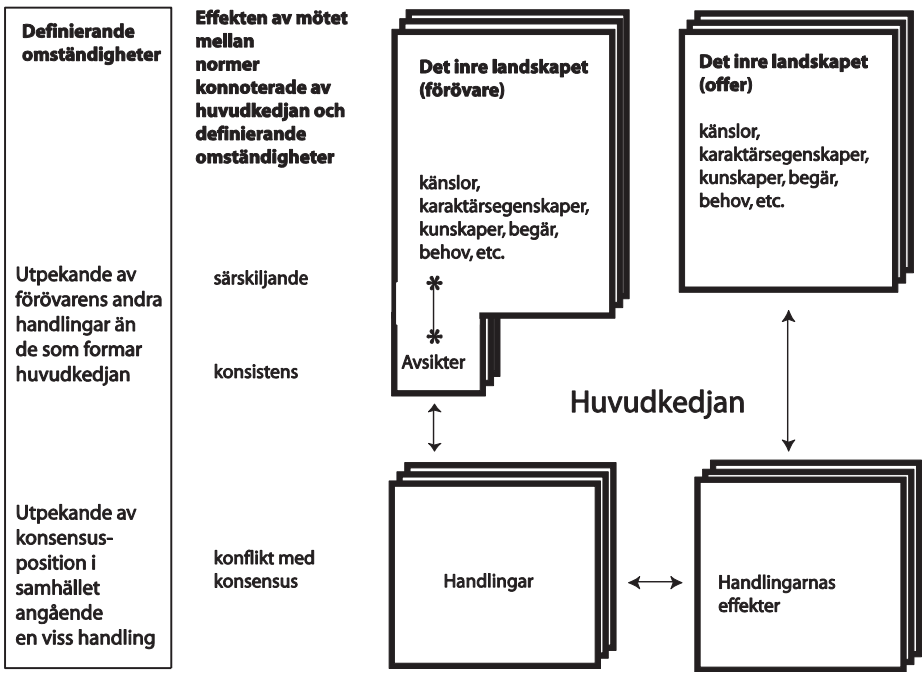

Figur 6.3 Skuldmodellen. Huvudkedjan och kategorinavet har här kompletterats med definierande omständigheter och deras effekter.

Ett exempel på etablering av konsistens återfinns i reportaget *"Tjejen som får sossarna att se rött"* (KF 2009). Kompositören förser här åskådaren med olika exempel där Sahlin misskött sin privata ekonomi. Olika tillfällen där Sahlin inte har betalat parkeringsböter, har fått betalningspåminnelser, har använt fel kontokort, eller fått körförbud på bilen, räknas upp. I det här fallet tyder konsistensen på Sahlins oförmåga att hantera vardagslivets åtaganden.

Även särskiljande omständigheter indikerar något om aktörens inre landskap. Särskiljandet tyder på att aktören inte styrs av de normer som konnoteras i en situation eftersom andra normer konnoteras i andra situationer där aktören handlar. Särskiljande indikerar alltså en

övergripande norm, eller värdegrund, som är annorlunda än de normer som associeras med de enskilda handlingarna.

Reportaget *"Ett ovärdigt boende"* (UG 2008) framställer ett särskiljande beteende då man menar att socialtjänsten tillåter romer att bo på Meros camping, samtidigt som socialtjänsten inte betraktar campingen som lämplig för psykiskt sjuka svenskar och narkomaner. Särskiljandet gör att synen på boendestandard inte kan appliceras som norm för socialtjänstens agerande. Raså̊tskillnad framstår då som en bättre förklaring av beslutet.

Tecknade av en konsensusposition ger i sin tur en möjlighet att kontrastera de normer som uttrycks i huvudkedjan mot normer utryckta av andra aktörers handlande. Konsensus kan etableras på olika sätt, exempelvis genom skildring av andra i liknande position som agerar annorlunda. Lagar och föreskrifter utgör en form av kodifierad konsensus.

Kapitelsammanfattning

Den i kapitlet utvecklade skuldmodellen uttrycker en dynamik som aktiveras av anklagande framställningar. Modellens huvudkedja står för en associations- och projektionsrörelse som sammanbinder förövaren med offret, och som relaterar föreställningar om aktörernas subjektiva domäner med handlingar och deras effekter i den objektiva domänen. Utmed denna kedja antas åskådaren kunna projicera informationselement för att komplettera en fullständig föreställning av förövarens avsikter, handlingar, deras effekter, samt konsekvenser för offret.

Skuldmodellens kategorinav begreppsliggör en annan associationsrörelse i fabulan. Enskilda aktörer sammanslås här till överordnade kategorier så att kategorier ärver egenskaper från enskilda. Omvänt kan enskilda medlemmar ärva egenskaper från kategorin. Särskilt ömmande fall av offeraktörer kan då 'låna ut' egenskaper å̊t alla som uppfattas som offer, medan exempelvis

anklagelser riktade mot kategorin kan associeras med enskilda. Denna form av hopklumpning är ibland nödvändig för att åskådaren ska kunna sammanbinda aktörer i huvudkedjan.

Förutom huvudkedjan och kategorinav ger skuldmodellen plats åt normer. Normer förstås som en egen ontologisk domän som etableras genom konnotation vid etableringen av den subjektiva och objektiva domänens element. Huvudkedjan antas kunna bli kontrasterad av normer som etableras samtidigt som huvudkedjan. Detta har här har kallats för självkontrastering. De nödvändiga normerna kan också etableras utanför huvudkedjan, genom det som här har kallats för definierande omständigheter. Skuldmodellen förutsätter tre typer av definierande omständigheter: skildring av konsistens i förövarens agerande, omständigheter som visar på särskiljande agerande, samt ett tecknande av en konsensusposition som kontrasterar förövarens agerande.

Kapitel 7.

Talakten i reportagets kontext

Detta kapitel kommer att belysa hur komposition av tv-flödets element kan skapa en kontext som gynnar en viss förståelse och värdering av talarnas giltighetsanspråk, samt talarnas avsikter.

Kapitlet disponeras på följande sätt: Avsnitt 7.1 – talförståelsenivån – relaterar kontext till åskådarens förståelse av talaren. Fyra principer av påverkan kommer att identifieras och exemplifieras. Avsnitt 7.2 – talvärderingsnivå – ger exempel på hur sammanfogning av talsekvenser och infogning av bilder kan skapa en kontext som gynnar en viss värdering av talarnas giltighetsanspråk. Avsnitt 7.3 – talavsiktsnivå – demonstrerar hur fotografering och komposition kan påverka åskådarens uppfattning av talarnas och aktörers inre landskap.

7. 1 Talförståelsenivån

Mina analyser har lett mig till fyra former av kontextuell påverkan på förståelse av talaren: påverkan genom förförståelse av temat (7.1.1); påverkan genom diskursiv logik (7.1.2); dramatisering av uttalanden (7.1.3), och slutligen utsläckning av talets tema genom bildunderlag (7.1.4).

7.1.1 Påverkan genom förförståelse av temat

Följande sekvens är hämtad från reportaget *"Ett ovärdigt boende"* (UG 2008) som skildrar romska familjer i nöd på Meros camping i Askim. Reportaget berättar hur romerna bor med sina barn i kolonistugor och husvagnar, trots den annalkande vintern. De behöver använda gemensamma duschrum och toaletter. Socialtjänstens påstådda passivitet i förhållande till romernas situation relateras i reportaget till rasism.

I figur 7.1 återges en sekvens där en romsk pappa, Samoila Cantaragiu, förklarar att han kom till Sverige i hopp om att kunna försörja sig på att spela gatumusik. Redogörelsen för denna plan föregås av reporterns referat av Lacramiora Lupus berättelse om situationen i Rumänien som läggs ut över slowmotionbilder på förfallna hus, smutsiga gator, och apatiska människor.

Figur 7.1: Citat ur "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning (2008-10-15)

1

2

3

4

Journalist (talet ackompanjeras av dämpad musik): "(bild 1) La Cremiora Lupo är 26 år, (mixning till svart och bild 3) hon berättar om en uppväxt där hundar betraktas bättre än romer. Här (bild 4) får man inte studera eller …

5

6

7

8

… bo var man vill om man är (bild 5) rom. Rumäniens utrikesminister har till och med förslagit att romer ska interneras (bild 6)." Efter en talpaus under bild 7-8, hör man **Samoila Cantaragiu** som voice-over på bild från Rumänien (bild 9), sedan synkront (10-12). "Jag valde att komma till Sverige för jag hade hört att här lever man bra. Och att jag kunde försörja mig från dag till dag genom att spela musik. Jag har varit på andra ställen men jag tyckte inte om det. Där kunde jag inte tjäna pengar för att försörja min familj."

9

10

11

12

Om Cantaragius framträdande isoleras fån Rumäniensekvensen (bild 2-9) är det svårt att uppfatta att han är ett offer för rumänsk diskriminering som har sökt sig till Sverige. Uttalandena: "Jag valde att komma till Sverige för jag hade hört att här lever man bra" och "jag har varit på andra ställen, men tyckte inte om det", riskerar att aktivera föreställningar om Cantaragius som en lycksökare som försöker utnyttja den svenska välfärden. Hans planer på att försörja familjen genom gatumusik kan då också sättas i relation till tidigare misslyckanden på andra ställen.

Tv-flödet sätter dock talakten i en kontext som gynnar en annan tolkning. Genom Rumäniensekvensen relateras Cantaragius situation till politiskt sanktionerad rasistisk förföljelse.

Genom tilldelningen av ett flyktmotiv, kan uttalandet ”här lever man bra” lättare få innebörden av att Sverige inte har den förföljelse och diskriminering som hemlandet. Uttrycket: ”andra ställen” har i sin tur en större chans att uppfattas syfta på platser där det förekommer förföljelse och diskriminering, snarare än platser där förhoppningen att leva av gatumusik har kommit på skam.

För tydlighetens skull ska det understrykas att jag här inte tar ställning till vilken tolkning av uttalandet som är mer riktig. Jag menar endast att kompositionen gör den andra innebörden – av flykt snarare än flytt – mer möjlig att uppfatta och att denna också är mer gynnsam om man ska tillskriva skuld till svenska institutioner för romernas situation.

Om man för en stund blickar framåt mot talvärderingsnivån, har flyktmotivet också relevans för mottagandet av det Cantaragiu säger. Den måhända orealistiska förhoppningen att försörja sin familj på gatumusik kan då tas som något som sagts av en man på flykt, som saknar insyn i svenska förhållanden, snarare än något som ska underkastas granskning och ifrågasättande.

Rumäniensekvensen demonstrerar tre samverkande associationsrörelser som relaterar den etablerade förförståelsen av situationen med talakten:

1) Skriptassociationen (se sida 46) gör sig gällande då åskådaren sammanbinder diskriminering med ett flyktmotiv som i sin tur leder till bosättning i Sverige.

2) Föreställningar om känslotillstånd, samt överordnade avsikter, är ramassocierade (se sida 46) med planer på handlingar. I det här fallet uppmuntras förståelsen att Cantaragiu upplevde förtryck och hade avsikten att fly. Flytten till ett annat land får därmed innebörden av flykt.

3) Kategoriassociation (se sida 47) är här verksam då Cantaragiu och Lupu placeras inom samma kategori. Cantaragius behov, känslor och motiv förstås då genom Lupus refererade vittnesbörd.

7.1.2 Påverkan genom diskursiv logik

Uppmärksamheten riktas nu mot hur diskurslogiken (förväntningarna på hur en kommunikation brukar utvecklas) kan inverka på förståelsen av en talakt. Påverkan relateras nu alltså till förståelsen av den diskursiva situationen (modeller av diskursens utveckling) snarare än förförståelsen av talets tema (modeller av temat för talet).

I figur 7.2 återfinns en konversation mellan reportern och tobaksbolagsdirektören Bo Aulin som sammanförs med en annan konversation, den mellan reportern och läkaren Gunilla Bolinder. Åskådaren hjälps till att förstå Aulin på ett speciellt sätt genom den påföljande konversationen med Bolinder.

Figur 7.2: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12

1 ***2*** ***3*** ***4***

Bo Aulin: " (bild 1-2) Sänker du tjäran så sänker du nikotinet. Men du kanske inte gör det exakt lika mycket. Förhållandet kan kanske förändras något. Men det är ett mycket litet spann som man har att arbeta med." **Journalist:** "Och (bild 3) om man accepterar att nikotinet är beroendeframkallade så har ni därmed då fått fler fast i rökberoendet." **Bo Aulin:** " Jag (bild 4) accepterar inte det kategoriska påståendet. Men jag tror inte… Det är inte det som avgör hur mycket nikotin rökare faktiskt exponerar sig för. Det avgörande där är hur man röker själv [? Otydligt i slutet].

5

6

7

8

Aulins svar mixas till svart varpå material från en amerikansk antirökkampanj infogas. **Röst i antirökkampanj** [rösten är skrovlig, man förstår att personen talar genom en apparat som ersätter stämband]: ”(bild 5-8) Du kan få cancer, men jag tvivlar på att tobaksbolagen ger dig sanningen. De vidhåller att du inte kan bli slav under rökningen, trots att många rökare förlorar stämbanden men ändå inte kan sluta. Jag har gjort reklam för cigaretter som modell och har fått många unga att börja röka. Jag hoppas att jag kan få dig att låta bli.”

9

10

11

12

Gunilla Bolinder: De flesta som röker och som har rökt länge, är inte glada över sin rökning. Utan ganska deppade över att de har rökt länge och faktiskt har skador av det. Att de inte orkar. Att de har fått sin hjärtinfarkt. Men klarar inte av att sluta. **Journalist:** ” (bild 11) Beroende på?” **Gunilla Bolinder:** ”(bild 12) Den enorma nikotintillvänjningen. De är så beroende. Kemiskt beroende av nikotin.” Journalist: ”(bild 12) Att nikotin är beroendeframkallande det menar du är klarlagt?” **Gunilla Bolinder:**”(bild 12) Ja det är fullständigt klarlagt.”

I den första delen av sekvensen blir tobaksdirektören Aulin konfronterad med två giltighetsanspråk: 1) att nikotin är beroendeframkallande och 2) att Svenska Tobaks AB, genom att utsätta rökarna för mer nikotin än vad som skulle vara fallet om de inte valde ut speciella delar av tobaksplantan, har fått fler fast i rökberoendet.

Aulins svarar genom att inte acceptera ”det kategoriska påståendet”. Det är ett uttalande som kan tolkas på flera sätt: Att nikotin inte är beroendeframkallande, att det inte finns ett direkt samband mellan *mer* nikotin och *fler* fast i beroendet, eller att förändringen av nikotinmängden är en obetydlig faktor jämfört med antalet cigaretter som någon röker.

Svaret som Bo Aulin ger sammanfogas med ett inslag från en amerikansk antirökkampanj där en före detta reklammodell, som har

fått strupcancer, uppmanar till att inte lita på tobaksbolagen. Det är dock den senare sekvensen där läkaren Gunilla Bolinder frågas om nikotinets beroendeframkallande verkan som har de mest intressanta implikationerna för Aulins uttalande.

Bolinderintervjun implicerar att Aulin ifrågasatte att nikotin alls är beroendeframkallade. Då Bolinder frågas om nikotinet är beroendeframkallande impliceras att frågan är relevant i sin kontext, och alltså, att Aulin inte accepterade denna självklarhet. Sekvensen demonstrerar en form av påverkan på betydelse *genom diskursiv utveckling* där den uppfattade samtalslogiken inverkar på semantisk förståelse.

Reportaget *"Rökning"* exemplifierar också en annan form av projektion kopplad till förväntningarna på en diskurs utveckling. I det här fallet sammanställs reporterns voice-over med ett intervjuuttalande vilket aktiverar förväntningar på en relation mellan de två talsekvenserna enligt schemat påstående – stöd, det vill säga att intervjun tilldelas funktionen av ett stöd till det journalistiska påståendet.

Figur 7.3: Citat "Rökning", Striptease 1997-02-12

1 ***2*** ***3*** ***4***

Journalist: " (bild 1-2) Kritiken mot tobaksbolagen handlar alltså inte endast om att tobak innehåller cancerframkallande ämnen och att rökning därmed leder till sjukdomar och död. En stor del av debatten gäller de höga nikotinhalterna som har gjort fler människor beroende av cigaretter." Klipp till intervju med **Margaretha Haglund** (avdelningsdirektör folkhälsoinstitutet): "(bild 3) Hela verksamheten går ju ut på att ersätta de 8000 svenskar som dör i Sverige med nya konsumenter. Och det är ungdomar. Varje år börjar ungefär 25000 ungdomar att röka." **Journalist:** "Svenska Tobaksbolaget erkänner nu för första gången att man medvetet har hållit nikotinhalterna uppe. Man har koncentrerat sig på att sänka tjärhalten i tobaken. Eftersom det är tjäran som leder till cancer."

Margaretha Haglunds talakt delar det övergripande temat 'rökningsproblematik' med den journalistiska voice-oversekvensen som den är insprängd i. Det Haglund säger är dock inte nära relaterat till

den mer specifika frågan om beroende och tobaksbolagens manipulation av nikotinhalten, och utgör därför inget egentligt stöd till det journalistiska påståendet som föregår det. Trots denna tematiska diskrepans har Haglunds uttalande tillräcklig tematisk likhet för att kunna uppfattas som ett stöd till reporterns påstående. Detta sker i så fall i kraft av förväntningarna på denna typ av relationer mellan sammanfogade talsekvenser. Haglunds talakt kan alltså uppfattas som ett stöd eftersom stöd för påståenden brukar ges i denna form i journalistiska reportage och eftersom människor brukar argumentera genom att åberopa expertuttalanden som är koherenta med det egna påståendet.

Sekvensen demonstrerar att förväntningar på diskursens organisation kan verka för att överbrygga tematiska skillnader i uttalanden. Förväntningen på diskursen tycks göra att ett semantiskt innehåll uppfattas som mer likt ett annat semantiskt innehåll. Jag kallar denna typ av effekt för påverkan på betydelse *genom förväntad diskursiv funktion*. De textuella omständigheter som i det här fallet förstärker förväntan är att Haglunds uttalande är inramat med ett sammanhållet tematiskt innehåll i journalistens voice-over, samt genom att bildunderlaget är tematiskt oförändrat (produktionsprocess av cigaretter).

Genom samma typ av förväntningar kan det också vara möjligt att en person blir tagen för att vara en auktoritet i en fråga. Detta utan att hans/hennes insikter är kopplade till en professionell kompetens eller andra auktoritetskapande omständigheter.

7.1.3 Dramatisering av uttalanden

Sekvenserna ovan demonstrerar situationer som uppmuntrar en form av förståelse framför en annan. Nästa sekvens demonstrerar en annan aspekt av påverkan på förståelse. Det handlar nu om hur kontexten tilldelar vikt eller emotionell amplitud till en intervjupersons talakt.

Ett centralt tema som etableras i reportaget *"Tjejen som får sossarna att se rött"* (KF 2009) är konflikten mellan Sahlin och LO, som i reportaget framställs vara orsakad av Sahlins beslut att ingå valsamarbete med Miljöpartiet. LO-medlemmar skildras ogilla tanken på sådant samarbete och att Vänsterpartiet utelämnas.

Reportagets etablering av valsamarbetsbeslutet som något oerhört, dramatiskt, oväntat, och nyckfullt, är viktigt om Sahlin ska framstå som den utlösande parten i konflikten med LO. LO-männens agg mot Sahlin kan då rättfärdigas och förklaras för åskådaren - hon trampade i klaveret de reagerar på detta. Etablering av en sådan kausalitet avleder uppmärksamheten från frågor som skulle kunna grumla skuldupplevelsen (Varför vill inte LO samarbeta med Miljöpartiet? Varför måste Vänsterpartiet vara med? Är detta rimligt vid försöken till en modernisering av partiet som Sahlin vill bedriva? Hur vill LO-männen förnya partiet istället?).

Sahlins beslut knyts till metaforen "bomb bland gräsrötterna" och vidare beskrivs arbetarrörelsen vara "i gungning". Över bilderna läggs också specialeffekter så att det ser ut som att åskan går på presskonferensen när beslutet meddelas (figur 7.4). Som stöd för denna dramatisering av innebörden står uttalandet från Mauritz Eliasson som är ordförande för Byggnads i Uddevalla.

Figurs 7.4: Citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01

1 *2* *3* *4*

Journalist: "(bild 1) Vi börjar den åttonde oktober 2008, då händer något som får arbetarrörelsen i (bild 2) gungning." Den utlagda bilden på stundande presskonferens lyses upp av en blixteffekt, färgen försvinner från det mesta av bilden, så att endast de socialdemokratiska fanorna behåller sin kulör. Samtidigt hör man ljudet av åska. Området med kulör skiftas så Miljöpartiets gröna fanor är i färg medan den röda färgen försvinner från Socialdemokraternas fanor. Mona Sahlin vandrar in åtföljd av Miljöpartiets språkrör.

5

6

7

8

Färgen återvänder och man ser bilder från en presskonferens och hör Sahlin presentera de nya samarbetsparterna. **Sahlin:** ” (bild 5) Det är en ny fas i svensk politik det handlar om ett långsiktigt och ett mycket (bild 6) brett samarbete mellan Socialdemokraterna och Miljöpartiet de gröna. Det är så man ska säga (Sahlin frågar Maria Wetterstrand och får en nick tillbaka). **Journalist:** ”(bild 6) En socialdemokratisk partiledare står på presskonferens och säger att hon ska gå till val tillsammans med ett annat parti. Det slår ner (bild 7) som en bomb bland gräsrötterna i landet.” Efter en kort paus hörs **Mauritz Eliasson** (ordförande Uddevalla arbetarekommun): ” (bild 7-8) Från fackföreningens sida så har man inte speciellt stort förtroende för Miljöpartiet…”

9

10

11

12

” (bild 9-12) Och att då slå igen dörren till Vänsterpartiet det … (en paus) såg jag direkt här kommer det att bli en enorm reaktion. Vilket det också blev.”

Eliassons tal om ”en enorm reaktion” ger stöd för den föregående presskonferensscenen med dramatisk kommentar och specialeffekter. Men relationen fungerar också omvänt. Det Eliasson säger tilldelas också proportioner genom den föregående dramatiseringen. Eliassons lågmälda docerande sätt att tala, där han kommenterar att han kunde förutse reaktionen, kan ges olika innebörder. En kan utan tvekan vara att det lågmälda är hans sätt att vara, men att han menar dunder, blixtar, gungning och bomber. Kompositören tar här dock inga risker och ser till att det Eliasson säger uppfattas som en beskrivning av något dramatiskt, oväntat och oerhört.

Dramatiseringen innehåller en form av *kontextuell ömsesidighet.* De närliggande sekvenserna (presskonferensen och Eliassonintervjun) samverkar genom att stor känslomässig amplitud inskrivs i Eliassons uttalande, och omvänt, att den dramatiska framställningen som söker stark känslomässig amplitud (metaforer, pålagda ljud, bilder och

ljuseffekter, samt kommentarer där relationer mellan skeenden upprättas) motiveras genom hans mer lågmälda uttalande.

Själva den omständighet att exempelsekvensen innehåller specialeffekter (pålagda ljud och blixtar) betraktar jag inte som något konstitutivt för skapande av stark känslomässig amplitud. Kommentaren av händelsen där skeenden relateras och konsekvenser förklaras, är i sig tillräcklig.

7.1.4 Utsläckning av betydelser

Reportaget *"Tjejen som får sossarna att se rött"* innehåller en sekvens som demonstrerar hur sammanfogning av tal och bild kan skapa en form av *utsläckning* av vissa aspekter av det omtalade.

I sekvensen gör Mona Sahlin gällande att det är viktigt med förnyelse inom socialdemokratin och viktigt att adressera flera områden inom politiken. Denna talsekvens delas av reporterns beskrivning av Sahlin. Ingreppet skapar ett avbrott i Sahlins tal och motiverar en uppmärksamhetsslukande bild- och ljudsekvens som förhåller sig till endast ett av de teman som Sahlin berör.

Figur 7.5: Citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01

1

2

3

4

Mona Sahlin: "(bild 1) Det är inte så att jag tror att jag inte har de manliga LO-arbetarna med mig i partiet. Men det finns de som tycker att det är kontroversiellt och jobbigt att inte bara säga och uttrycka sig på samma sätt som vi alltid har gjort. Men ett socialdemokratiskt pari utan både de manliga och kvinnliga (bild 2) löntagarna är ett väldigt svagt parti." Efter en kort taltystnad hörs **journalisten**: "(bild 3) Några som är nöjda med Mona Sahlins engagemang är (bild 4) arrangörerna av pridefestivalen.

5

6

7

8

Hon har gått med i paraden i många (bild 5) år. Hon är en föregångare bland politiker, genom att (bild 6) tidigt profilera sig i HBT-frågor. Hon har på flera (bild 6) sätt drivit minoriteters rättigheter." En kortare taltystnad, varpå man hör **Sahlin** tala: " (bild 7) Också bland manliga LO-arbetare så finns det de som tycker att detta med etnicitet och kamp mot rasismen är viktig." Därefter hör man Sahlin till bilder från intervjun.

9

10

" (bild 9-10) Det finns kanske till och med en och annan homosexuell inom arbetarleden som plötsligt tycker att detta känns befriande att också få diskutera. Så jag är här för att förändra och ska man bedriva opinion…"

Sahlin säger att hon inte upplever avsaknad av stöd från de manliga LO- medlemmarna men tycker att det krävs att Socialdemokraterna klarar av att lyfta fram nya frågor som diskriminering på grundad på kön, etnisk tillhörighet eller sexuell läggning. Tidigare i reportaget talade hon också om vikten av att integrera miljön i den socialdemokratiska politiken (se figur 8.11). Hennes tal delas av en sekvens där reportern säger "Några som är nöjda med Mona Sahlins engagemang är arrangörerna av pridefestivalen". Denna inflikning

motiverar att bildmaterialet från gayparaden kan läggas ut under Sahlins fortsatta tal.

Bilderna på halvnakna dansande människor och discomusik under Sahlins tal är uppmärksamhetsslukande och gör det svårt att behålla fokus på det som hon har att säga.[33] En kanske viktigare effekt kan också noteras. Sahlin får tala som voice-over till bilder på gayparaden (bild 7-8) när hon berör teman etnicitet och rasism, och får senare framträda synkront i bild (bild 9-10) då hon talar om just sexuell läggning. Temat sexuell läggning är representerat i antingen bild eller tal under större delen av sekvensen. Bildunderlagets tema är alltså mest samstämmigt med ett av de tre teman som berörs i talet, vilket tenderar att förflytta uppmärksamheten från de två andra teman, en form av *utsläckning* av de två andra teman uppstår.

Genom utsläckningen framstår Sahlins politiska agenda som smalare. De halvnakna människorna, änglavingarna, och discomusiken står också i bjärt kontrastera till hur LO-männen skildras i reportaget. Dessa representeras i anslutning till demonstrationståg, till tonen av internationalen, förebilder som Branting och röda standar (se figur 9.10 och 9.11). En särskilt suggestiv kontrastering sker då Sahlin säger: ”Men ett socialdemokratiskt parti utan både de manliga och kvinnliga löntagarna är ett väldigt svagt parti”. Vid orden ”manliga och kvinnliga löntagarna” sker ett klipp till en bild på en dansande halvnaken man och en kvinna (Figur 7.5, bild 2).

7. 2 Talvärderingsnivån

Föreliggande avsnitt behandlar kontextuell uppmuntran till att acceptera respektive förkasta talarnas giltighetsanspråk. Antagandena om denna uppmuntran som utvecklades i kapitel 5 rekapituleras här genom figur 7.6.

[33] I ljuset av experiment genomförda av bl.a. O´Regan m.fl. (1999), Resink m.fl. (1997), Mack och Rock (1998) kan man konstatera att informationsbearbetning har ett element av kontextuellt styrd bortsortering. Det uppmärksammade utgör endast en begränsad aspekt av det perceptuellt bearbetade (se också Goldman 2004).

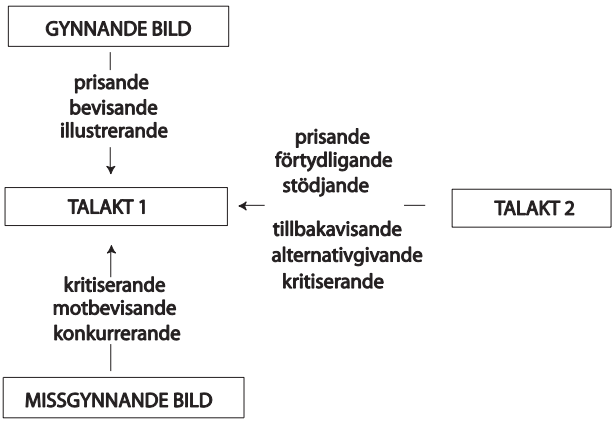

Figur 7.6: Översikt över möjligheterna att gynna och missgynna en talakt genom sammanfogning med en annan talakt respektive infogning av bild.

Figuren ger uttryck för antagandet att ett sammanfogande av två talsekvenser kan anspela på samtalets logik på fyra alternativa sätt. Den påföljande talsekvensen kan göras meningsfull som ett förtydligande, ett stödjande, ett alternativgivande, eller ett tillbakavisande av tankeinnehållet i den föregående talsekvensen. De infogade bilderna kan i sin tur gynna, eller missgynna, det som uttrycks genom talet med olika grader av direkthet. När bilder relateras till det sagda mer direkt handlar det om bevisande, respektive motbevisande. När bilder relateras mer indirekt, genom en mer omfattande reduktion av egenskaper (se kap. 3), handlar det om ett illustrerande respektive konkurrerande. Bilder kan också infogas så att de uppfattas som meningsfulla i förhållande till talaren snarare än talets tema, som prisande, respektive kritiserande.

7.2.1 Påverkan på talvärdering – exempel 1

Figur 7.7 exemplifierar hur ett uttalande kan missgynnas av annat tal och av infogade bilder. Socialtjänstens enhetschef, Renate Saul, försöker här förklara innebörden av de romska familjernas uppehälle på Meros camping i Askim. Hennes röst kommer från en telefonintervju som läggs ut på bilder föreställande miljöer från campingen. Sauls

uttalande sammanfogas sedan med reporterns talsekvens där vissa uppgifter om romernas vistelse blir redovisade.

Figur 7.7: Citat ur "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning 2008-10-15.

1

2

3

4

Renate Saul: " (bild 1) Vi placerar inte folk på Meros." **Journalist:** " (bild 1) För att ?" **Saul:** "För att vi inte anser att det är ett fullvärdigt boende. (bild 2) Och det här är ju ett beslut som vi har tagit gemensamt i Göteborgs stad. (bild 3) Om de bor där så utgår jag ifrån att de bor där tillfälligt. (bild 4) De bor där som typ, du åker och campar, och så bosätter du dig någonstans. Några veckor eller en månad.

5

6

7

8

(bild 5) Sen utgår jag att man förflyttar sig. Att man tar sig därifrån." En kortare taltystnad följer (bild 6) varefter **journalisten** säger: "(bild 6) Romerna på Meros kom hit för ett och ett halvt år sedan. De berättar att de är (bild 7) arbetssökande och att de lever på hjälp från olika välgörenhetsorganisationer. (bild 8) Därifrån har de fått barnvagnar, leksaker, kläder och mat."

Sauls förslag till förståelse av romernas vistelse på Meros som något frivilligt, temporärt, och semesterlikt, är kontrasterat genom bilder föreställande skrotupplag, lerig gårdsplan, hoplappade husvagnar, och äldre kolonistugor, samt genom bilder på barn som tycks dra omkring i området. Bilderna saknar samstämmighet med de modeller som Saul försöker etablera. En särskild suggestiv sammanställning uppstår mellan orden "Sen utgår jag från att man förflyttar sig", och en bild på en gammal husvagn som alldeles uppenbart har åkt sin sista mil.

De använda bilderna och Sauls giltighetsanspråk etablerar modeller som kan förhållas inbördes mer eller mindre direkt. Det är romerna på bilderna som omtalas, och det är just deras situation som omtalas i termer av semester. Man kan därför säga att bilderna fungerar som ett motbevisande av hennes sanningsanspråk.

Sauls talsekvens sammanfogas också med reporterns tal där det framkommer att romerna har bott på Meros i ett och ett halvt år och att de får ekonomiska bidrag från hjälporganisationer. Bilderna på barnen och miljöerna läggs nu också ut under reporterns talsekvens och fungerar här som bevis till påståendena. Särskilt bilden på barn med leksaker (bild 8) – ett spel och en riddarhjälm som tycks vara en gåva – har denna effekt i förhållande till talet.

De verbalt förmedlade uppgifterna är liksom bilderna svårförenliga med tanken på frivillighet och tillfällig bosättning. De kan därför sägas tillbakavisa Sauls förslag och etablerar istället en alternativ modell där romerna tycks vara fast på Meros i brist på andra möjligheter. Reporterns tal fungerar här alltså som både ett tillbakavisande och ett alternativgivande.

7.2.2 Påverkan på talvärdering – exempel 2

Talarens giltighetsanspråk kan motarbetas även på ett mer indirekt sätt genom infogade bilder.

Figur 7.8: Citat "Rökning", Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Ljud från laboratoriemaskin (bild 1 och 2). **Journalist:** "(bild 2 och 3) Skulle du rekommendera någon att börja röka? Inger Wahlberg: "(bild 3) Jag tycker att börja röka är ett personligt ställningstagande, som var och en får göra. Vi arbetar på att hela tiden förbättra produkter, komma fram med nya typer av produkter som kan vara intressanta för den som har (bild 4) valt att röka." Reporter: " (bild 4) Men för folkhälsans skull skulle det vara bättre att ingen alls rökte?" **Wahlberg:** " (bild 4) Ja det…

5

6

(bild 5) skulle det säkert vara. Det finns ett underlag som säger att rökning kan vara förknippat med hälsorisker. För den enskilda individen är det svårt att säga. Men rent statistiskt så anser vi att det är säkerställt."

Forskningschefen på Swedish Match, Inger Wahlberg, intervjuas om cigarettrökning och hänvisar till rökarens fria val att röka eller låta bli. Wahlberg talar om rökning i termer av "personligt ställningstagande" och att rökaren väljer rökning. Detta gör hon i en laboratoriemiljö där personalen arbetar med kemiska substanser som för tankarna till rökningens och beroendets kemiska sida. Redigeringen förstärker denna koppling genom att Wahlberg får säga "valt att röka" över bilder (bild 4 och 5) på upphällning och omrörning av en substans. Mentala modeller av rökning som en valsituation blir här kontrasterade av mentala modeller av rökning som något som involverar beroendeframkallande ämnen.

Till skillnad från förra exemplet (7.2.1) handlar det nu om mer generella sanningsanspråk gällande alla rökare och tobaksindustrins roll i det beroende som rökare utvecklar. De använda bilderna relateras till rökarna och tobaksindustrin genom en lägre grad av direkthet. Omröringen av kemikalier kan representera hela tobaksindustrins verksamhet av tillhandahållande av en beroendeframkallande drog till rökarna som grupp. Mer omfattande ramassociation och kategoriassociation är här nödvändig. Bilderna kan dock relateras till frågan om beroendet utan att de behöver tolkas metaforiskt.

7.2.3 Påverkan på talvärdering – exempel 3

Figur 7.9 exemplifierar en dialogliknande sammanfogning av talsekvenser, samt hur talsekvenserna blir gynnade, respektive missgynnade genom de infogade bilderna. Exemplet är hämtad från reportaget "*Tjejen som får sossarna att se rött*" .

Figur 7.9: "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01.

1

2

3

4

(Fortsättning på innehållet i figur 7.5 som avslutades med att Sahlin sade: "Också bland manliga LO-arbetare så finns det de som tycker att detta med etnicitet och kamp mot rasismen är viktigt. Det finns kanske till och med en och annan homosexuell inom arbetarleden som plötsligt tycker att detta känns befriande att också få diskutera. Så jag är här för att förändra och ska man bedriva opinion.") **Mona Sahlin**: "Och ska man bedriva opinion och (bild 1) inte bara påverkas av opinionen då är det också kontroversiellt ibland." **Göran Greider**: " (bild 2) när det gäller Mona Sahlin och den irritation hon kan uppväcka, så är det just att (bild 3) hon tycks brista i det här grundläggande (bild 4) engagemanget för social rättvisa.

5

6

7

8

(bild 5) Ofta när man pratar om klass eller liknande så tycks det vara konflikter som ägde rum för 50 år sedan, 60 år sedan, och nu är det andra konflikter som gäller. Och visst är det så att det till kommer nya dimensioner i politiken. Den gröna dimensionen, jämställdhet och så vidare, och allt detta är hon ganska bra på. (bild 6) Men hon lyckas inte kombinera allt detta, (bild 7) löda ihop det med den klassanalys och klasskampsretorik som skulle behövas." **Olof Palme**: "… Så samtidigt (bild 8) så …

9

10

11

12

(bild 9) … drivs den ekonomiska demokratiseringen obönhörligt framåt (bild 10) av vissa tendenser i samhällsutvecklingen." **Skanderande folkmassa**: " (bild 10 -12) Krossa kapitalismen! Krossa kapitalismen!..."

Sekvensen inleds med att Mona Sahlin menar att hon vill bedriva opinion och vill vara kontroversiell. Bilderna (1-3) visar henne i sällskap av två partikamrater trängda mot en vägg stående närmast i givaktställning. På den följande bilden (4) syns Sahlin i starkt strålkastarljus avfilmad i en monitor. Bilderna ger intrycket av att Sahlin är osäker, stel och i det senare fallet, trött. Man kanske kan

säga att bilderna innehåller ledtrådar i form av kroppsställning (stel), ansiktsuttryck (livlöst), och intensitet i agerandet (lågt) som indikerar något annat än det Sahlin vill förmedla om sig själv. Bilder ger alltså underlag för att teckna ett inre landskap av Sahlin som en person som är dåligt rustad för att vara opinionsdrivande och kontroversiell. De kan sägas konkurrera hennes giltighetsanspråk.

Göran Greider övertar rollen som voice-over på bild 2. Hans talsekvens innehåller en anklagelse gällande Sahlins bristande engagemang i social rättvisa. Sahlins tecken på trötthet och stelhet görs här meningsfulla genom metaforassociation som oförmågan att leda politisk utveckling i en särskild fråga. Bilderna kan här därför betraktas som ett illustrerande till Greiders påstående. Sekvensen exemplifierar en situation där samma bildmatta görs meningsfull i förhållande till två olika talakter.

Sahlins och Greiders talsekvens är tillräckligt nära tematiskt för att åskådaren ska försöka relatera dessa likt en dialog. Greider tillbakavisar här inte Sahlins påstående om vikten att bedriva opinion utan reser ett annat giltighetsanspråk, om vikten att behålla fokus på klasskampen, som relateras till Sahlins tal om engagemang i nya frågor – ett alternativgivande uppstår.

I den senare delen av sin talakt får Greider tala som voice-over till bilder på Olof Palme och avlöses senare av ett kort exempel på Palmes talarkonst besvarat av folkets reaktion (ett skanderande demonstrationståg). Det är inte det Palme säger som är viktigt för det meningsutbyte som uppstår mellan Sahlin och Greider, utan innebörden av att Palme tycks ha framgång hos sina väljare. Palme och demonstrationen formar en aktionssekvens som stödjer Greiders uttalande.

7.2.4 Påverkan på talvärdering – exempel 4

Figur 7.10 innehåller ett annat exempel där en talare gynnas i sin kritik av Sahlin genom en aktionssekvens. Byggnadsmedlemmen,

Henry Carlsson, gör här gällande att Sahlin inte bör bjuda in andra partier till valsamarbete.

Figur 7.10: "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 200-03-01.

1

2

3

4

Repporter: "(bild 1) Två månader senare får kritikerna som de vill. Två partier har blivit tre och vänstern är med. Men i Uddevalla är de ändå inte nöjda." **Henry Carlsson**: "(bild 2) Oavsett vad de säger om den här rödgröna alliansen. Jag tycker inte att partiet centralt har den där (bild 3) fingertoppkänslan (bild 4) för vad som behövs.

5

6

7

8

(bild 5) Om vi säger mot föreningar, (bild 6) mot arbetarrörelsen. Alltså jag tillhör ju inte dem som stödjer (bild 7) överhuvudtaget det där gemensamma sättet med (bild 8) Miljöpartiet och S.

9

10

11

12

(bild 8) Jag tycker att det är en sådan diskussion som man ska ta efter. Där tyckte jag att Göran Persson hade … [oavslutad mening] (bild 10. Gör en pekande rörelse med handen.) Den tar vi efter valet. Och så löser vi den där biten." Ett sirenläte hörs medan bilder 11-12 visas i slowmotion.

Henry Carlssons talakt innehåller giltighetsanspråket att det vore bättre att göra som Göran Persson gjort, dvs. att behandla Vänsterpartiet och Miljöpartiet som stödpartier istället för partners i utformandet av en gemensam politik som man går till val på. En sådan kritik av Sahlin är inte oproblematisk eftersom den bygger på ett framhållandet av strategiska fördelar framför värden som samarbete och medinflytande. Särskilt eftersom Carlsson pekar med hela handen och skrattar åt sin beskrivning av samarbetet, riskerar hans framträdande fungera som ett argument för Sahlins val av samarbete.

Kompositionen av tv-flödet sträcker dock ut en hjälpande hand och stödjer det Carlsson säger. Den påföljande aktionssekvensen innehåller en skrattande Maria Wetterstrand i slowmotion i sällskap med andra politiker mot bakgrund av ett dovt och hotfullt ljud som påminner om en båtsiren. Enligt exempelvis filmteoretiker Torben Grodal (1997:47, 130-133) lurar slowmotion och pålagda ljud evalueringssystem i hjärnan som separerar sinnesintryck från minnen, planer och drömmar. Manipulation av bilder och ljud kan därför få effekten att det sedda står för mer abstrakta företeelser hämtade från tankar snarare än synintryck. I det här fallet tycks slowmotion hjälpa åskådaren att relatera Wetterstrands skratt till det politiska läget där Miljöpartiet, på Socialdemokraternas bekostnad, åtnjuter fördelarna av ett samarbete som inte hade ägt rum under Göran Perssons ledning.

7.3 Talavsiktsnivån

Tillgången till en persons inre landskap är förbehållen personen själv. Icke desto mindre gör andra ständigt antaganden om vad en person känner, tänker, och vad man kan vänta sig av personen. Dessa föreställningar är ibland viktiga för att förstå innebörden av det som sägs (jfr t.ex. avsnitt 7.1.1), och är också helt centrala för att avgöra vad talaren vill uppnå genom att tala. Olika former av uppmuntran till att förstå ett inre landskap på ett speciellt sätt är självfallet ett mycket kraftfullt verktyg för skuldattribuering.

I det följande exemplifieras hur särskilda föreställningar om ett inre landskap kan uppmuntras. Avsnitt 7.3.1 illustrerar hur reportern kan beskriva förövarens inre landskap och hur sådan beskrivning kan motiveras i redovisade handlingar. Avsnitt 7.3.2 ger i sin tur exempel på användning av närbilder på gester och ansiktsuttryck som underlag till voice-over. Detta grepp tenderar att knyta det som sägs till den visade personens inre landskap. Avsnitt 7.3.3 berör vissa möjligheter att låta kameran simulera en persons synvinkel och tankeverksamhet.

7.3.1 Verbal skildring av inre landskap

Till de viktigaste greppen som kan uppmuntra föreställningar om ett inre landskap hör verbala skildringar där en talare beskriver en annan person.

Figur 7.11 återger en sekvens där åskådaren blir hjälpt med att förstå Mona Sahlins inre landskap genom reporterns beskrivning av det. Reportern använder här vissa händelser – Mona Sahlins politiska uttalanden och beslut – till att spekulera om Sahlins tankar och motiv.

Figur 7.11: "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01.

1

2

3

4

(Sekvensen följer efter en beskrivning av missnöje med att Sahlins inkluderade Vänsterpartiet i valsamarbete (bild 1)) **Journalisten**: "(bild 2) Men Sahlin vill inte ha med Vänsterpartiet för de ställer inte (bild 3) upp på den ekonomiska politik som Sahlin vill föra "

5

6

7

8

Mona Sahlin: "(bild 4)Som det ser ut just nu är det (bild 5)absolut uteslutet. Och det kommer inte heller vara det alternativ som vi går fram med i valet 2010." En taltystnad följer (bild 6), varpå **journalisten** säger: "(bild 2) Sahlin är övertygad att hon har valt rätt väg. Men märker snart att medlemmar ute i landet (bild 7) inte är med på tåget på det sätt som hon trodde. En kort taltystnad varpå **journalisten** i bild ställer en fråga till Sahlin: "(bild 8) Var har du Lars Ohly då?" **Mona Sahlin**: "(bild 8) Förlåt?" **Journalisten**: "Var har du Lars Ohly?" **Sahlin**: "Han sover säkert skönt hemma."

9 *10* *11* *12*

Journalist voice-over: ”(bild 9) Och redan efter två dagar (bild 10) backar hon och bjuder vänsterpartiet in igen.” Voice-over röst från **Dagens Eko**: ”(bild 11) Dagens Eko kvart i fem. Socialdemokraternas partiledare Mona Sahlin ändrar nu beskedet att Vänsterpartiet inte (bild 12) kan ingå i en eventuell regeringskoalition om vänsterblocket skulle vinna nästa val.” **Mona Sahlin** som voice-over: ”(bild 12) Om dörren uppfattades… som att vi aldrig har velat ha med Vänsterpartiet, så var det fel. Men jag kommer nu att… [ljudet tonas ut]”

Det faktum att Sahlin ändrar samarbetsbeslutet, och bjuder in Vänsterpartiet, används här för att motivera en direkt beskrivning av Sahlins tankeverksamhet: ”Sahlin är övertygad att hon har valt rätt väg. Men märker snart att medlemmar ute i landet inte är med på tåget på det sätt som hon trodde.”

Den korta beskrivningen av Sahlins tänkande indikerar inte endast en missräkning utan också något om djupa strukturer i Sahlins inre landskap. Hon tycks sakna kunskap om vad medlemmarna ute i landet vill, och tycks fatta besluten nyckfullt, utan att rådfråga partiledningen.

Min uppgift är här inte att föreslå en annan ’mer riktig’ relation av Sahlins handlande till hennes tänkande. Jag vill endast understryka att relaterande av motiv till handling på detta sätt, utgör en uttolkning av det som inte är tillgängligt för utomstående och att denna uttolkning har stora konsekvenser för hur personen uppfattas av åskådaren. Det är möjligt att förse handlingar med olika plausibla beskrivningar av det som motiverade dem. Man skulle exempelvis kunna förklara Sahlins agerande genom att i större utsträckning belysa de fördelar som hon ville uppnå genom att utelämna Vänsterpartiet. Detta skulle ge bilden av Sahlin som mindre nyckfull. Man skulle också kunna beskriva påtryckningen för ändring av beslutet på annat sätt än genom hänvisning till ”medlemmarna ute i landet”. Exempelvis skulle det gå att säga att beslutet väckte starkt motstånd hos vissa fackliga företrädare.

De föreställningar som åskådaren uppmuntras att etablera om vad som pågick i Sahlins huvud bäddar för att det Sahlin senare säger – ”Om dörren uppfattades… som att vi aldrig har velat ha med Vänsterpartiet, så var det fel” – kommer att uppfattas som ett vilseledande, ett försök att undvika att framstå i dålig dager.

7.3.2 Subjektivt fokus genom närbilder

Kameran och dess rörelse utgör i vissa situationer en form av ställföreträdande blick och kan locka åskådaren att fokusera på ett speciellt sätt. Kamerans riktning och zoomningsgrad kan styra åskådarens uppmärksamhet mot vissa områden av rummet eller kroppen och simulera ögats sökande efter ledtrådar. Närbilder på ansiktsuttryck, bilder på kroppsställning, etc. riktar uppmärksamheten mot ledtrådar om de subjektiva domänerna (jfr Tan 2005; Ellis 2002).

Figur 7.12: ”Tjejen som får sossarna att se rött”, Kalla Fakta 2000-03-01.

1 *2* *3* *4*

Hans Karlsson: ” (bild 1)Vi är många som har sagt att det skadade Mona. (bild 2) Det här, det så kallade debaclet. Och (Bild 3 - 7. Sahlin vänder på huvudet varefter kameran tiltar ner till hennes korslagda armar) det framstår som att det inte ens var förankrat i partiledningen. (bild 8) Och det störde oss som var utanför.”

5 *6* *7* *8*

9 *10* *11* *12*

Carin Jämtin: ” (bild 8) Det var första gången som hon uppfattades som lite (bild 9 -10. Sahlin blinkar frekvent) osäker i sitt ledarskap. I det yttre. Det är klart (bild 11 -12) att det är flera som hade förväntat sig en annan sak som då, som upplevde det här som lite osäkert. Så det är inte så förvånande att det lede till att man fick lite mindre förtroendesiffror för Mona.”

Figur 7.11 återger Hans Karlssons berättelse om Sahlins agerande över bilder på Sahlins ögon och kroppsställning vilket hjälper till att relatera det som sägs till Sahlins inre landskap. Karlssons misstanke om att samarbetsbeslutet inte var förankrat i partiledningen sker i anslutning till bilder på Sahlin som intar en trotsig kroppsställning med armarna i kors (bild 5-7). Carin Jämtin som övertar rollen som talare, talar i sin tur om upplevelsen av Sahlin i partileden till närbilder på Sahlins ögon och nervösa blinkningar (bild 8-10).

Placeringen av Karlssons och Jämtins tal över ledtrådarna till det inre landskapet ger intrycket av att talaren har en allvetande position – en ”voice of God” (jfr t.ex. Wolfe 1997) – som berättar vad som pågår i Sahlins huvud. Detta intryck kan framträda trots att talarna egentligen endast gör antaganden om skeenden och kommenterar reaktioner på Sahlins agerande.

Greppet är så pass starkt att det närmast är befogat att tala om en form av illusion av direkt åtkomst till det inre landskapet. Eftersom det sker ett samspel mellan innebördsgivande kommentar och kroppens ledtrådar kan man åter tala om en form av kontextuell ömsesidighet (jfr 7.13) – Talet pekar ut hur de visuella ledtrådarna till det inre

landskapet ska tolkas, omvänt ger de subtila tecknen i bilderna stöd till talet.

7.3.3 Subjektiv utsikt genom ”subjektiv kamera” och bildkvalitetsförändring

Ett annat sätt att gestalta en persons inre landskap är att låta personen tala om händelser och platser som samtidigt ses i bild. Bilderna simulerar då talarens synfält, minnen eller visioner. Särskilt då bildens kvalitet är förändrad i förhållande till normal fotografering – genom skakning, oskärpa, slowmotion, eller färgning – blir denna effekt stark (jfr Grodal 1997).

Mitt material innehåller ett tydligt exempel på detta grepp. I figur 7.1 återges en sekvens där åskådaren får se bilder av en färd utmed smutsiga gator med apatiska människor. Bilderna visas i slowmotion och ackompanjeras av låg bakgrundsmusik. Över bilderna refererar reportern en romsk kvinnas beskrivning av sitt hemland Rumänien.

Denna sekvens förser åskådaren med en form av inblick i romernas inre landskap – deras känsla av hopplöshet och utsatthet. I den aktuella sekvensen är denna inblick viktig för att förstå att romernas flytt till Sverige ska betraktas som en flykt.

Även figur 7.9 innehåller ett grepp med slowmotion, ljudsatt med ett oroväckande ljud. Sekvensen som föreställer en skrattande Maria Wetterstrand kan i sitt sammanhang illustrera Conny Carlssons farhågor angående Socialdemokraternas valsamarbete med Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Carlsson menar att valsamarbetet gynnar stödpartierna.

7.4 Sammanfattning och slutsatser

Jag har använt formalpragmatiken för att identifiera sex nivåer i receptionen av journalistiska tv-flöden. I detta kapitel har tv-flödets påverkan inom tre av dessa nivåer exemplifierats. Analysen ledde också till identifiering av mekanismer och beskrivning som förklarar

hur tv-flöden kan användas för att uppmuntra speciell talförståelse, talvärdering och avsiktsvärdering.

På talförståelsenivån (7.1) har sammanlagt fyra typer av kontextuell påverkan identifierats: Försök till förändring av betydelse, genom förförståelse av temat och genom diskursiv logik; dramatisering av uttalande; och försök till utsläckning av betydelser i talet genom bilder.

Försök till förändring av betydelse genom förförståelse (7.1.1) har här förklarats utifrån tre samverkande associationsrörelser. Skriptassociationer sammanbinder etablerad kontextuell förförståelse av talarens livsöde/historia och talakten som orsak och verkan. Ramassociationer är centrala för att åskådaren ska skapa interna relationer inom talarens inre landskap och exempelvis göra antaganden om varför personen utförde en beskriven handling. Kategoriassociationer är grunden för att överföra egenskaper och attribut mellan talaren och en kategori av personer som talaren kan representera. Det talaren säger blir meningsfullt genom förförståelsen om talarens grupp.

En konklusion är här att samverkan mellan de tre associationstyperna liknar den som, på fabulanivån, begreppsliggjordes som samspelet mellan huvudkedjan och fabulans kategorinav (se kap. 6).

Diskursiv logik (7.1.2) identifierades i kapitlet som en annan grund för påverkan av talförståelse. Analyserna demonstrerar två former av sådan påverkan. Påverkan genom diskursiv utveckling refererar till situationer där flera tänkbara innebörder i ett uttalande stängs genom en påföljande sekvens (Om ett ifrågasättande av något framförs i den påföljande sekvensen uppmuntras ett antagande att den förra sekvensen innehöll det ifrågasatta påståendet). Påverkan genom förväntad diskursiv funktion refererar i sin tur till situationer där ett uttalande ges innebörd genom förväntningarna på uttalandets funktion inom diskursen. Förväntan på ett stöd från en expert i anslutning till journalistiska påståenden kan innebära att ett expertuttalande

betraktas som stöd trots att det tematiskt inte överrensstämmer med det journalistiska påståendet.

Relationen mellan diskursiv logik och påverkan på semantisk förståelse överskrider de ursprungliga antagandena utvecklade i tidigare kapitel. Den diskursiva logiken diskuterades i kapitel 5 i en kontext av avläsning av avsikter (kompositionsavsiktsnivån), de här identifierade typerna av kontextell påverkan indikerar ett behov av framtida utveckling av perspektivet med en beskrivning av andra områden där redigeringens simulering av samtalslogiken kommer till uttryck.

Den tredje övergripande typen av kontextuell påverkan på talförståelsenivån är dramatisering (7.1.3). Uttalandets känslomässiga amplitud ökas genom en närliggande framställningssekvens där journalisten relaterar uttalandets innehåll till olika typer av konsekvenser. Den känslomässiga amplituden kan också förstärkas genom ljudsättning och visualisering.

Dramatisering är uttryck för en kontextuell ömsesidighet. Den dramatiserande framställningen är beroende av det lågmälda uttalandets för sin motivering. Kontextuell ömsesidighet kan också noterats i andra kontextualiseringar (jfr analys 7.3.2).

Det ovan använda begreppet ”känslomässig amplitud” är inte förankrat i perspektivet. Detta indikerar ett behov av en framtida beskrivning som mer ingående behandlar just denna aspekt av mening i journalistiska tv-framställningar. Begreppet amplitud skulle exempelvis kunna relateras till begrepp som emotioner, normer och konnotation.

Kontextuell uppmuntran på förståelsenivån har också i kapitlet relaterats till en effekt av utsläckning av ett tema (7.1.4). Kompositören tar här tillvara tv-mediets möjlighet till att leverera information parallellt genom bilder och tal. När de ackompanjerande bilderna favoriserar ett av flera teman för talet kan detta tema släcka ut andra teman som talaren försöker etablera.

***

Kontextuell påverkan på **talvärderingsnivån (7.2)** har här förståtts med utgångspunkt i antaganden utvecklade i kapitel 5, som ett gynnande och missgynnade av talarens giltighetsanspråk genom sammanfogning av talsekvenser och infogning av bilder. Den företagna analysen är på intet sätt uttömmande och exemplifierar inte alla typer av påverkan som förutsätts i den utarbetade modellen. Den kunde dock exemplifiera hur de olika typerna av kompositionell påverkan – illustrerande, konkurrerande, tillbakavisande, bevisande, motbevisande – kan forma kontextuella mönster som gynnar och missgynnar talakter och på så sätt etablerar fabulan.

En konklusion är här att infogningar av bilder på kroppens ledtrådar till det inre landskapet (bilder på ansikten, gester och kroppsställning) uppnår en mycket stark effekt som mer liknar ett bevisande och motbevisandet än ett illustrerande och konkurrerande. Detta trots att det här föreligger en ontologisk skillnad mellan det bilden visar (kroppen) och det den avser (avsikter, planer, karaktärsdrag).

***

Med avseende **på talavsiktsnivån (7.3)** har analysen exemplifierat tre former av uppmuntran till etablering av föreställningar om en persons inre landskap: Verbal skildring av det inre landskapet som etablerar åskådarens föreställningar om personen (7.3.1); Subjektivt fokus genom bilder på kroppen, gester, och ansiktsuttryck, som ger vittnesbörder innebörden av en beskrivning av det inre landskapet (7.3.2); Subjektiv utsikt genom manipulerade bilder (t.ex. slowmotion) och pålagda ljud som skapar intrycket av att åskådaren får se vad personen ser och tänker (7.3.3).

En konklusion i anslutning till analyser av de tre strategierna är att mentala modeller av det inre landskapet är nivåöverskridande. Uppmuntran till att etablera mentala modeller av en persons inre landskap innebär ofta en påverkan på talavsiktsnivån, talförståelsenivån, och – om talaren är dramats aktör (förövare eller

offer) – även på fabulanivån. Följaktligen kan de beskrivna mekanismerna ses som exempel på en mer generell påverkan med bäring på flera nivåer av reception.

Kapitel 8.

Komposition som skydd mot negativ värdering

Komposition kan på olika sätt skydda avsändaren (talaren eller kompositören) mot åskådarens kritik. I detta kapitel analyseras olika aspekter av detta skydd.

Avsnitt 8.1 belyser kur komposition kan öka avsiktsambivalensen och på så sätt minska åskådarens möjligheter att entydigt tillskriva kompositören ansvaret för talaktens relation till dess kontext. I avsnitt 8.2 analyseras hur redigering kan positionera talaren i en konstruerad dialog och på så sätt uppmuntra positiv värdering av talarens framträdande. Avsnitt 8.3 belyser hur kompositionen kan alternera i gynnandet och missgynnandet av aktörer och talare, och på så sätt ge tv- flödet prägeln av en prövande diskurs – ett dialogiserande. Slutligen belyser avsnitt 8.4 strategiska fördelar för talaren skapade genom ett bilddrivet tal, dvs. ett tal som tycks kommentera de utlagda bilderna. Kapitlet avslutas med en sammanfattning och slutsatser (8.5).

8.1 Förstärkning av avsiktsambivalens

Sammanfogande av sekvenser och infogande av bilder utgör basala kompositionshandlingar. I det följande redovisas vissa iakttagelser angående relationen mellan tv-flödets utformning och avsiktsambivalens. På så sätt belyses potentiella strategier för att

förstärka avsiktsambivalens och skydda kompositören från en entydig negativ värdering på kompositionsavsiktsnivån.

8.1.1 Ambivalens i anslutning till aktionssekvenser

Musikteman och ljudeffekter över tematiskt sammanhörande bilder/scener, kan ibland ackompanjera tv-flödets intervjuer och talsekvenser – det jag kallar för aktionssekvenser uppstår då (se sida 75). Aktionssekvenser kan ofta relateras till avsikten av strukturerande - en separation av två teman. Men samtidigt kan innehållet i dem vara meningsfullt som motarbetande eller gynnande av de talakter som ligger i närheten. Aktionssekvenserna kan alltså både uppfattas som en mer global strukturering av tv-flödet och som en mer lokal påverkan på talakten, vilket ökar avsiktsambivalensen.

I reportaget *"Rökning*" avlöses exempelvis en intervjusekvens med tobaksdirektören Bo Aulin av en amerikansk antirökkampanj med budskapet att man inte ska lita på tobaksbolagen (se figur 8.1). En person med bortopererade stämband säger: "Du kan få cancer, men jag tvivlar på att du får sanningen från tobaksbolagen".

Figur 8.1: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12

1 *2* *3* *4*

Bo Aulin: "(bild 4) Jag accepterar inte det kategoriska påståendet. Men jag tror inte… Det är inte det som avgör hur mycket nikotin rökare faktiskt exponerar sig för. Det avgörande där är hur man röker själv [? Otydligt i slutet].

5 *6* *7* *8*

Aulins svar mixas till svart varpå material från en amerikansk antirökkampanj infogas. Röst i antirökkampanj [rösten är skrovlig,

personen talar genom en apparat som ersätter stämband]: ”(bild 5-8) Du kan få cancer, men jag tvivlar på att tobaksbolagen ger dig sanningen. De vidhåller att du inte kan bli slav under rökningen, trots att många rökare förlorar stämbanden men ändå inte kan sluta. Jag har gjort reklam för cigaretter som modell och har fått många unga att börja röka. Jag hoppas att jag kan få dig att låta bli.”

Avsikten med sammanfogningen av Aulins uttalande med reklamen kan utan svårighet uppfattas som ett kritiserande av Aulin. Reklamen kan dock också uppfattas som en del i en återkommande tråd av reklamsekvenser i reportaget. Avsikten att strukturera tv-flödet, skapa pauser och variera framställningen, konkurrerar här alltså med avsikten att kritisera Aulin och förstärker avsiktsambivalensen.

Figur 8.2: Distribution av reklamtråden i reportaget *”Rökning”* (ST 1997). Bildreklam representeras av de övre sträcken, musikreklam representeras av de undre, medan de långa linjerna representerar tv-reklam med bild och ljud. Tråden av reklamsekvenser sammanbinder reportagets talsekvenser men bidrar samtidigt till att etablera tobaksindustrin som ett kontinuum i tid och över världen. Svenska nutidsförhållanden med restriktiv marknadsföring flyter här ihop med amerikanskt 40-, 50- tal där tobaksbolagen gick aggressivt framåt på reklamskyltar och exempelvis menade att barn kan leva länge om de bara håller sig till cigaretter inpackade i stanniol (se också figur 9.7).

I följande sekvens hämtad från *”Tjejen som får sossarna att se rött”* konfronteras Sahlin med uppgiften att hennes bil har körförbud. Hennes försök till försvar sammanfogas med en handlingssekvens.

Figur 8.3: Citat ur ”Tjejen som får sossarna att se rött”, Kalla Fakta 2009-03-01

1 *2* *3* *4*

(bild 1) **Mona Sahlin**: ”Det är inte förbjudet att ha körförbud på en bil. Det är förbjudet att köra med bilen. Annat än till verkstan. Den bilen åker ingenstans förrän det är klart.” Bild 2 mixas till bild 4 under taltystnad och musik (internationalen på speldosan).

Genom reporterns konfrontation och Sahlins svar uppmuntras mentala modeller av Sahlin som en person som har svårt att hantera sin privata

ekonomi. Plingandet av internationalens musikaliska tema på den gamla speldosan för i sin tur tankarna till socialdemokratins långa och stolta tradition. Kontrasten som uppstår uppmuntrar innebörden att Sahlin inte är en lämplig förvaltare av det som blivit henne anförtrott. Kritiserandet står dock inte som en ensam avsikt som åskådaren kan utläsa. Aktionssekvensen ingår i en återkommande tematisk tråd där internationalens tema återfinns.

En liknande situation uppstår även på ett annat ställe (se figur 8.10) där Sahlin försvarar sig mot en beskrivning av henne som ensam/isolerad i partiet. Sahlin säger att hon inte alls känner sig ensam och att hon har roligt och jobbigt varje dag på jobbet. Bilden och ljudet från speldosan, som följer detta uttalande, kan nu uppfattas som ett kritiserande genom att associera henne vid ett mekaniskt verk. Sahlin tycks tala i förutsägbara banor och på ett inövat sätt. Inte heller denna gång kan åskådaren entydigt kreditera kompositören med en sådan avsikt eftersom handlingssekvensen, även här, kan kopplas till ett strukturerande och ett temabyte.

8.1.2 Ambivalens genom sammanvävning av tematiska trådar

Aktionssekvenser kan ibland anta skepnad av tysta miniberättelser som vävs in bland talsekvenserna.

I det följande sammanfogas Henry Carlssons uttryck av missnöje (i anslutning till bild 5 och 6 figur 8.4) med bilder där Sahlin vilar i en soffa (bild 7-10). Soffscenen är en fortsättning på en aktionssekvens som skildrar en socialdemokratisk kongress. Delen med soffan avslutar miniberättelsen i vilken åskådaren bl.a. fick se Mona Sahlin i ordföranderollen på kongressen.

Figur 8.4: Citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01.

1

2

3

4

Journalist: (bild 1) Det är ingen (bild 2) slump att det är just fackliga företrädare som är (bild 3) missnöjda. Just inom LO-leden har (bild 4) Sahlin sina tyngsta kritiker. (bild 1) **Henry Carlsson**: "Vill du ha min åsikt.

5

6

7

8

"Jag är inte nöjd (bild 5). Nej jag är inte nöjd med Mona Sahlin som partiledare. Det är jag inte, och det är jag utifrån att jag tycker inte att hon är (paus)… kanske flisig, har kanske inte det raka spåret… (paus) (bild 2) liksom att föra partiet framåt. Jag tycker inte (bild 7) hon gör det." **Mauritz Eliasson** som voice-over:"(bild 8) … Det finns ett antal punkter där man inte har lyssnat på LO. Så det gäller att upp till bevis för Mona (kort paus).

9

10

11

12

(bild 9) Men jag hoppas verkligen att (bild 10) hon klarar det här nu. Nu har vi ju valt henne och (paus) … (bild 11) det är klart att inom socialdemokratin har vi då en tradition att ge vårt stöd till den som har blivit vald. Man då måste det också levereras någonting (bild 12)."

Bilder på Sahlin (bild 7-10) där hon tar av sig skorna, lutar sig bakåt, och lägger det ena benet över det andra i sällskap av Ylva Johansson, kan utan tvekan göras meningsfulla i förhållande till Henry Carlssons kritiska uttalande. De utgör i så fall en illustration av handlingsbrist eller lathet. Soffbilderna och senare bilder på skorna ligger också över början på nästa intervjuframträdande där avdelningsordföranden för Byggnads i Uddevalla, Mauritz Eliasson, kommenterar LO:s relation till Sahlin. Även i förhållande till Eliassons tal kan soffsekvensen göras kommunikativt meningsfull. Eliasson menar att Sahlin måste

”leverera” för att vinna LO:s stöd och implicerar att hon fram till nu inte gjort det.

Trots den goda passformen mellan innehållet i båda talakterna och de utlagda bildernas metaforiska potential har åskådaren flera anledningar till att uppleva avsiktsambivalens. Den viktigaste är här kanske att soffbilderna är fortsättningen på den tidigare etablerade tråden om kongressen. Kompositören har alltså skapat en tematisk tråd vars fullföljande utgör en meningsfull avsikt och ett alternativ till att betrakta infogningen som ett illustrerande till LO-männens kritik.

8.1.3 Ambivalens genom flertydiga bilder – exempel 1

Nästa sekvens är hämtad från samma reportage och uppmuntrar en avsiktsambivalens mellan den mer legitima avsikten att illustrera journalistens beskrivning och den mindre legitima avsikten att konkurrera med intervjupersonens uttalande.

Figur 8.5: Citat ur ”Tjejen som får sossarna att se rött” Kalla Fakta 2009-03-01.

1 *2* *3* *4*

Mona Sahlin: ”(bild 1) Det är inte så att jag tror att jag inte har de manliga LO-arbetarna med mig i partiet. Men det finns de som tycker att det är kontroversiellt och jobbigt att inte bara säga och uttrycka sig på samma sätt som vi alltid har gjort. Men ett socialdemokratiskt pari utan både de manliga och kvinnliga (bild 2) löntagarna är ett väldigt svagt parti.” Efter en kort taltystnad hörs **journalisten** som voice-over: ”(bild 3) Några som är nöjda med Mona Sahlins engagemang är (bild 4) arrangörerna av pridefestivalen.

Bilderna på det halvnakna paret (bild 2) som manifesterar sin sexuella läggning läggs ut just då Sahlin säger ”manliga och kvinnliga löntagarna”. Denna infogning missgynnar Sahlins försök att uttrycka behovet av att göra och säga nya saker, genom att snäva in det hon säger på en i sammanhanget smal fråga. Genom att ”hennes” löntagare representeras genom bilden kontrasteras hon också mot de manliga LO-medlemmarna i byggbranschen som reportaget har pekat ut som Sahlins kärnväljare. Denna grupp representeras i reportaget genom

andra typer av demonstrationer (arkivbilder på förstamajdemonstrationer med röda fanor till toner av internationalen).

Kompositören kan här dock inte etydigt attribueras avsikten att konkurrera Sahlins vision eller kritisera henne för att ha fel målgrupp för ögonen. Detta eftersom bilderna på paraden också kan relateras till den voice-over som följer och där reportern tar över beskrivningen av Sahlins politiska prioriteringar och just kommenterar Sahlins framsynthet i HBT- frågor ”Några som är nöjda med Mona Sahlins engagemang är arrangörerna av pridefestivalen”. I förhållande till denna talsekvens utgör bilderna ett illustrerande.

8.1. 4 Ambivalens genom flertydiga bilder – exempel 2

Kompositören använder inte endast bilder för att referera till teman i talakter och för att gynna och missgynna talare, och markera övergångar mellan teman. Pålagda bilder orienterar också åskådaren i lokaler där intervjuer äger rum. Detta kan också förstärka avsiktsambivalens.

I reportaget *”Rökning”* får Inger Wahlberg, forskningschef på Svenska Tobaks AB, frågan om hon skulle rekommendera någon att börja röka. Wahlberg menar att rökning utgör ett personligt ställningstagande och försöker sätta fokus på rökarens fria val. Hon påbörjar sitt uttalande synkront men när hon just ska säga ”den som har valt att röka” läggs talet över bilder på en hand som blandar kemikalier.

Figur 8.7: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Journalist: "(bild 1) Skulle du rekommendera någon att börja röka? **Inger Wahlberg**: "Jag tycker att börja röka är ett personligt ställningstagande, som var och en får göra. Vi arbetar på att hela tiden förbättra produkter, komma fram med nya typer av produkter som kan vara intressanta för den som har (bild 2) valt att röka." **Journalist**: " Men för folkhälsans skull skulle det vara bättre att ingen alls rökte?" **Inger Wahlberg**: " (bild 3) Ja det skulle det säkert vara. Det finns ett underlag som säger att rökning (bild 4) kan vara förknippat med hälsorisker. För den enskilda individen är det svårt att säga. Men rent statistiskt så anser vi att det är säkerställt."

Bilden på handen är kommunikativt meningsfull som ett konkurrerande av hennes anspråk genom att föra tankarna till beroendeframkallande substanser i cigaretter (jfr avsnitt 7.2.2). Infogandet följer dock samma mönster som i tusentals andra intervjuer där synkrona bilder på den talande bryts av med asynkrona bilder på miljöer där samtalen äger rum. Åskådaren kan inte med säkerhet avgöra om avsikten är ett konkurrerade eller ett infrastrukturgivande som mer har att göra med var talet äger rum än själva temat för talet.

Bilder som infogas vid påannonsering av en talare kan ofta uppmuntra en liknande form av ambivalens mellan å ena sidan ett infrastrukturgivande och å andra sidan ett prisande eller ett kritiserande av talaren.

Figur 8.8: Citat ur "Rökning", 1997 Striptease 1997-02-12.

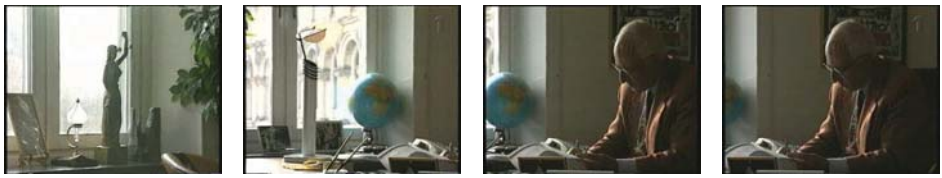

1 *2* *3* *4*

Panorering över rummet i samband med presentation av Leif Silbersky (ovan), respektive närbilder på Bo Aulin (nedan) vid påannonsering av intervju med honom i reportage "Rökning" (ST 1997).

1 *2* *3* *4*

I reportaget *"Rökning"* påannonseras Leif Silbersky genom en panorering där man får bl.a. se en statyett, pennställ, och andra föremål på hans advokatkontor. Påannonseringen avslutas med något som får förmodas vara en iscensättning av Silbersky där han läser och antecknar. Statussymbolerna i rummet och hans koncentrerade arbete gynnar Silbersky som talare, ett prisande uppstår. Denna avsikt görs dock ambivalent genom alternativet av infrastrukturgivandet.

Som en kontrast till Silberskysekvensen kan man beakta att tobaksdirektören Aulin påannonseras utan ledtrådar i rummet. Åskådaren stiftar bekantskap med honom genom närbilder där han blåser ut rök och sneglar på någon. Det är en tämligen avskalad bildsekvens som inte ger några andra ledtrådar än grimaserna och ansiktsuttrycken. Här är kompositören/fotografen tydlig i sina avsikter att presentera talaren och tycks inte vilja att rummets ledtrådar ska kunna påverka intrycket som skapas av närbilderna.

8.1.5 Ambivalens genom flertydiga bilder över talskiften

Följande sekvens ger exempel på en annan situation där avsikten med infogande av bilder görs ambivalent. Sahlin har just sagt att socialdemokratin inte kan göra samma saker och uttrycka sig på

samma sätt som alltid och menar att hennes intention är att förändra, vara kontroversiell och bedriva opinion (jfr analys 7.2.3).

Figur 8.6: Citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01.

1

2

3

4

Mona Sahlin: "Jag är här för att förändra. (panorering från bild 2 till 4) Och ska man bedriva opinion och inte bara påverkas av opinionen då är det också kontroversiellt ibland." **Göran Greider**: " (bild 4) när det gäller Mona…

5

6

7

8

…(bild 5) Sahlin och den irritation hon kan uppväcka, så (bild 6) är det just att hon tycks brista i det här (bild 7) grundläggande engagemanget för social rättvisa (bild 8).

Sahlin avslutar sin talakt över bilder på sig själv där hon står med två andra kvinnliga politiker i ett sammanhang som för tankarna till en presskonferens. Kvinnorna står närmast i givaktsällning och ser mer rädda och trängda ut, än engagerade och drivna av visioner. Bilderna stämmer ytligt sett överrens med det Sahlin talar om, dvs. opinionsbildning. Bilderna missgynnar dock hennes försök att etablera mentala modeller av sig själv som engagerad, visionär, eller kontroversiell politiker. Valet av bilder skapar därför en ambivalens mellan avsikter att illustrera och motbevisa hennes beskrivning av sig själv. Var det meningen att endast något så när förhålla sig till temat i talakten, eller var avsikten att kontrastera beskrivningen? Finns bilderna med eftersom de för tankarna till en presskonferens och kontakten med väljarna, eller är de infogade för att det ger uttryck åt stelhet och oförmåga?

Bildsekvensen utgör samtidigt bildmatta för en övergång mellan talare. Göran Greider avlöser Sahlin som voice-over och menar att Sahlin har

ett bristande engagemang för social rättvisa. Även i förhållande till Greiders tal gör sig bilder från presskonferensen meningsfulla nu som en metaforisk illustration på bristande engagemang. Bildsekvensen kan också uppfattas som en form av pausering vid övergång mellan olika talare alltså relateras till en avsikt att strukturera.

8.2 Positionering av talaren i ett samtal

Bortklippning av intervjufrågor och sammanställande av stympade interaktioner i förhållande till varandra utgör idag ett allt vanligare inslag i journalistiska tv-framställningar (se t.ex. Eriksson 2006a). Åskådaren ställs därigenom inför uppgiften att relatera sammanfogade talsekvenser genom kunskaper om hur samtal brukar utvecklas – diskurslogiken. De sammanställda talsekvenserna kan göras meningsfulla som exempelvis fråga – svar, anspråk – stöd, anspråk – konkurrerande anspråk. Hur de sammanförda uttalandena relateras kan vara av strategisk betydelse för en positiv värdering av talarna i den skapade diskursiva situationen. Redigeringen kan också skapa simulerade interaktioner där personer utbyter talakter på ett sätt som förmodligen inte skulle uppkomma om parterna träffades ansikte mot ansikte.

8.2.1 Skapande av utspel och bemötande

I figur 8.6 återgavs Göran Greiders kritik av Mona Sahlin gällande brist på engagemang för social rättvisa. Greiders uttalande placeras efter att Sahlin har talat om sina visioner för en förnyelse av den socialdemokratiska politiken. Greiders uttalande får därmed funktionen av att tillbakavisa Sahlins uttalande. En situation där Greiders uttalande inte hade tilldelats sådan funktion, utan framstod som ett initierande giltighetsanspråk – ett utspel, skulle starkare påkalla ett behov att låta Sahlin bemöta det, eller att kompositören redovisar någon form av stöd för Greiders anklagelse.

8.2.2 Inbäddning av kritiska påståenden

Ett annat grepp som gynnar möjligheten att införa anklagande påståenden utan att de starkt påkallar ett behov av bemötande/prövning, är att införa dessa påståenden så att de får funktionen av stöd i förhållande till ett annat påstående. I *"Tjejen som får sossarna att se rött"* kritiserar LO-männen Sahlin angående valstrategin (valsamarbete med Mp), Sahlins brist på engagemang för LO, samt att de inte blev inbjudna till den socialdemokratiska framtidskongressen. LO-männens talsekvenser fungerar dock inte som utspel som behöver prövas, utan som ett stöd för reporterns beskrivning av LO-männen och deras upprördhet. LO-männens kritik av valstrategin följer exempelvis efter påannonseringen: "Två månader senare får kritikerna som de vill. Två partier har blivit tre och vänstern är med. Men i Uddevalla är de ändå inte nöjda" (se figur 7.10). Kritiken öppnar alltså inte en debatt gällande beslutets riktighet (där Sahlin rimligtvis skulle få uttala sig) utan avslutar reporterns påstående om LO-männens missnöje.

8.2.3 Konfrontation utan samtidig närvaro

Sammanfogningar av talsekvenser kan i princip simulera valfria aspekter av samtal. I vissa speciella situationer skapar redigering dock diskursiva situationer som knappast skulle kunna uppstå om talarna träffades i samma rum.

I reportaget *"Ett ovärdigt boende"* påannonseras intervjusekvenser med socialtjänstens enhetschef Renate Saul genom frågor som implicerar att socialtjänsten diskriminerar romer: "Man undrar varför de bor här. Om ett boende är ovärdigt för svenskar, är det då inte också ovärdigt för tyskar, spanjorer, eller romer?" På ett annat ställe är påannonseringen följande:

Figur 8.9: citat ur "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning 2008-10-15.

1

2

3

4

Journalist: " (bild 1) Socialkontoret i Askim ligger en knapp kilometer från Meros. (bild 2) Enhetschefen Renate Saul känner väl till (bild 3) campingplatsen. Hon ska förklara varför (bild 4) Meros är ett ovärdigt boende för knarkare men inte för romska barn? (bild 5) Och jag kommer inte förstå vad hon menar.

5

6

7

8

Renate Saul: "(bild 5) Vi har varit där med tolk. (bild 6 – 8) Och vi har varit där med utredande socialsekreterare. Och vi har gjort intervjuer med dem som vistades där då, och vi fann inga skäl att gå in där med tvång på de barn som fanns där då.

Renate Saul får aldrig bemöta frågorna och påståenden i påannonseringen. Man skapar då en diskursiv situation där reportern implicerar att socialtjänstens handlande är diskriminerande utan att Saul får reagera på sådan beskrivning. Samtidigt behåller den så påannonserade intervjun prägeln av en ansvarsutkrävande och utredande konversation. Sekvensen blir alltså meningsfull för åskådaren som något som påminner om en konfrontation, men den anklagande reportern är här skyddad från den anklagades ifrågasättande av beskrivningen. Kompositionen som skapas uttrycker samtidigt en svarssökande avsikt och en vilja att ställa till svars.

8.2.4 Diskussion utan gemensamt tema

Reportaget "*Tjejen som får sossarna att se rött"* ger ett exempel på en annan konstruerad konversation som förmodligen inte hade varit möjlig om deltagarna var närvarande i samma rum. I den nedan återgivna sekvensen gör reportern en ofördelaktig beskrivning av Sahlins psykiska tillstånd – "Många beskriver henne som alltmer isolerad och ensam. Det finns en oro att hon inte mår bra, och inte

tycker att det är roligt längre." Det påföljande uttalandet från Ingvar Carlsson har också temat ensamhet och kan vid första anblicken uppfattas som ett stöd till reporterns påståenden om Sahlin. Reportern indikerar dock en helt annan form av utanförskap och ensamhet än vad Carlsson syftar på. I det ena fallet handlar det närmast om utfrysning och dess konsekvenser för Sahlins hälsa, i det andra fallet om ledarskapets bördor.

Figur 8.10: citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta (2009).

1 *2* *3* *4*

Journalist: "(bild 1) Det talas om partiledare Sahlin bland aktiva socialdemokrater. Många beskriver henne som alltmer (bild 2) isolerad och ensam. Det finns en oro (bild 3 och 4) att hon inte mår bra, och inte tycker att det är roligt längre."

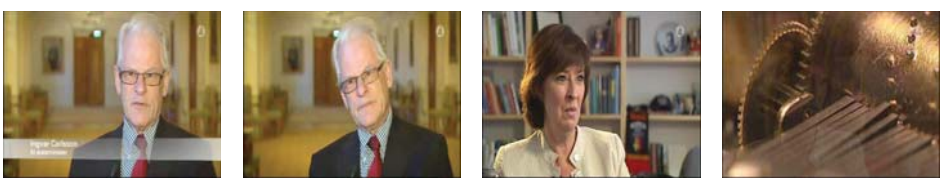

5 *6* *7* *8*

Ingvar Carlsson: " (bild 4) I de riktigt svåra besluten då är det till syvende och sist (bild 5 och 6) partiledaren och statsministern som ska ta ansvaret. Och det kan vara ganska ensamt. Och man kan känna att nu är det jag och ingen annan det hänger på". **Mona Sahlin** läggs ut som voice-over på bild av Ingvar Carlsson (bild 6): "Jag köper inte den beskrivningen. (bild 7) Jag är ensam om besluten i den meningen att när mitt parti bestämmer sig, så är det jag som står för det. Och fattar beslutet. Men det är inget ensamt jobb. Jag är aldrig ensam. Jag har väldigt mycket människor runtomkring mig. Och folk som jobbar för mig och med mig. Och jag har roligt och jobbigt varje dag." Ett plingande mekaniskt läte hörs från en speldosa (internationalen) när Sahlin avslutar sin mening. Bilden på Sahlin mixas samtidigt med bilden på det mekaniska verket (bild 8).

Den textuella omständighet som uppmuntrar att åskådaren tilldelar Carlssons talakt funktionen av stöd till reporterns tal om Sahlin som isolerad, är att Carlssons talakt initialt läggs ut som voice-over på samma bild som reportern använde som underlag för sin talakt (bild 4). Båda talakter innehåller också ordet "ensam" med referens till Sahlin. Sammankopplingen av påståenden skapas här i kraft av förväntningar

på att ett stöd brukar ges i denna form, snarare än i kraft av tematisk koherens (se också analys 7.1.2).

Det påföljande uttalandet från Sahlin, att hon inte ”köper den beskrivningen”, relateras som ett bemötande av ett felaktigt giltighetsanspråk. I det här fallet får åskådaren intrycket att det är Carlssons giltighetsanspråk som bemöts, och inte den för Sahlin långt mer besvärande beskrivningen av henne som utstött och isolerad.

Sammanfogningsoperationerna, bortklippning av frågor, samt leken med åskådarens förväntningar, skapar här en besynnerlig situation. Utifrån reporterns beskrivning är Sahlin utanför gemenskapen och tycker inte längre att det är roligt. Carlssons talakt presenteras som ett stöd för detta påstående. Carlsson talar dock om en annan form av ensamhet. Slutligen ges Sahlin (tillsynes) möjlighet till bemötande – vilket åskådaren kan förvänta sig i denna situation – men hon bemöter inte beskrivningen av hur hon känner sig utan Carlssons syn på ledarskap.

Kompositionen uttrycker här en avsikt att pröva beskrivningar, men detta sker genom skapande av en diskursiv situation där talarna inte förhåller sig till de egentliga innebörderna av varandras talakter.

9.3 Dialogisering

Hur uppmuntras upplevelsen av en balanserad och rättvis prövning av en fråga, samtidigt som åskådaren styrs mot en särskild meningskonstruktion och värdering? Hittills har analysen belyst detta spörsmål genom en näranalys av relativt små avsnitt av tv-flödet. Uppmärksamheten riktas nu mot framställningens mer övergripande struktur som kan påverka det samlade intrycket av kompositören.

Clayman och Heritage ser *perspektivskiften* som en kärna i de strategier som säkrar intervjuarens formella neutralitet och opartiska framtoning (Clayman och Heritage 2002: kapitel 4 och 5). Hit hör olika

typer av balansering genom ifrågasättanden av intervjupersoners giltighetsanspråk och ställande sig i rollen av ”djävulens advokat”.

Följande analys illustrerar två sätt att demonstrera en liknande dialogisk hållning genom komposition. Kompositionen kan för det första gynna och missgynna de aktörer som förekommer i fabulan. Kompositionen av tv-flödet kan också uppvisa ett mönster av gynnande och missgynnande gentemot enskilda talare (exempelvis vittnen och experter).

8.3.1 Dialogisering i förhållande till förövaren

Nedan redovisas en översikt över samtliga talsekvenser i reportaget *”Tjejen som får sossarna att se rött”*. De fetmarkerade och plusförsedda punkterna sammanfattar positiva omtalanden av Sahlin från olika talare. De minusförsedda punkterna sammanfattar negativa omnämnanden. Översikten tar endast hänsyn till verbalt förmedlad information. Ett positivt omtalande förstår jag som en situation där Sahlin inom ramen för en talakt relateras till politisk framgång, strategisk framsynthet, eller goda egenskaper – exempelvis kamratskap. Uttryck för att man tror på Sahlin som partiledare betraktas också som positivt. Ett negativt omtalande förstår jag som ett relaterande av Sahlin till politiska misslyckanden, brist på framsynthet och förståelse av det egna partiet, eller beskrivning som framhäver negativa karaktärsegenskaper. En talsekvens som innehåller både positiva och negativa element skrivs ner som flera punkter.

+ I anslaget berättar reportern om Sahlin som den första kvinnliga pariledaren i partiets historia. Sahlin hörs skämta under ett tal och får publikens bifall. Sahlin menar att även de med hästsvans och BH ska inkluderas i klasskampen.

- Reportern berättar att Sahlin har starka krafter emot sig. En man säger att han inte är nöjd med Mona Sahlin som partiledare. Reportern berättar om att skandalen fortfarande förföljer henne, varpå man får se och höra ett brottstycke ur en intervju där Sahlin försvarar sig mot en fråga om hennes privatekonomi.

- Reportern berättar om att Sahlin utlöste missnöje bland socialdemokratiska gräsrötter genom att vilja gå till val tillsammans med ett annat parti. Man får därefter höra kommentarer från manliga LO-medlemmar i Uddevalla som ger uttryck för detta missnöje. Bl.a. att Sahlins beslut inte är förankrat och inte frukten av en demokratisk process som man är van vid i partiet.

+ Reportern berättar att Sahlin inte vill ha med Vänsterpartiet eftersom de inte ställer upp på den ekonomiska politik som Sahlin vill föra (Detta kan tolkas som en positiv beskrivning eftersom åskådaren ges intrycket av att Sahlin har en vision eller plan för partiet)**.**

- Repportern berättar om det så kallade ”debaclet” där Sahlin gör en kovändning, förnekar det hon sagt tidigare och bjuder in Vänsterpartiet.

- Repportern berättar att LO-medlemmarna är fortsatt missnöjda efter att Vänsterpartiet har blivit inbjuden till valsamarbetet. LO-medlemmen i lokalföreningen i Uddevalla Henry Carlsson lägger fram sin syn på detta genom att hålla fram Göran Persson som en förebild och en strategi att hålla stödpartierna borta från val och regeringssamarbete.

- Reporterns påannonsering, intervjusvaren från Hans Karlsson och därefter från Carin Jämtin ger intrycket av att Sahlin agerade utan förankring i en bredare krets och att förtroendet för henne försvagades genom debaclet.

- Sahlins bakgrund presenteras genom reporterns talsekvenser och arkivbilder. Hon framstår som att hon gled in i riksdagen genom pappans kontakter.

+ Ingvar Carlsson beskriver Sahlin som en fantastisk inspiratör och har förmågan att tala så folk förstår. Hon är också en person som är ”kylig och kall” i de svåra situationerna.

- Reportern beskriver att Sahlin gjorde en snabb politisk karriär och att hon inte har haft några längre anställningar utanför politiken.

+ Reportern berättar om Sahlin som ”parhäst” till Ingvar Carlsson i valrörelsen 1994. Man får ta del av en scen från debatten med centerpartiets Ulf Johansson där Sahlin framstår i mycket god dager. Sahlin säger: ”Jag står för mina förslag. Och du får stå för dina. Även om det blåser om dem. Och försök inte gömma dig bakom mina kjolar i det fallet för de är ganska korta ändå.”

- Reportern berättar om Tobleroneskandalen, dvs. hennes användning av regeringskansliets kreditkort för privata ändamål som hösten 1995 satte stopp för hennes politiska framgångar.

+ Reportern beskriver Sahlin som offer för ett mediedrev under Tobleroneskandalen. Åskådaren får också ta del av arkivbilder och höra Sahlins tårdrypande presskonferens där hon annonserar politisk timeout.

+ Ordföranden för Byggnads i Uddevalla beklagar att Sahlin behandlades som hon gjorde av partiet och medierna under Tobleroneskandalen.

+ Sahlin berättar hur hon drabbades och stärktes av Tobleroneskandalen.

- Reportern beskriver Sahlins problem med sin privatekonomi efter Tobleroneskandalen. Försenad tv-avgift och obetalda parkeringsböter nämns bland annat. Under den påföljande intervjun ställs frågan om hon idag har hjälp med att hålla reda på sina räkningar. Sahlin vill inte besvara denna fråga.

- Reportern berättar i voice-over att man idag inte hittar andra problem med Sahlins hushållning än att hennes bil har körförbud. Sahlin konfronteras med påståendet och förnekar att så skulle vara fallet. Sahlin hänvisar till sin sambo i frågan.

+ Bilder och ljud från partikongressen där speakern kungör att Sahlin blir vald till den första kvinnliga partiordföranden i partiets historia varpå enorma ovationer följer. Man får sedan se och höra ett brottstycke ur hennes tacktal till kongressen.

+Carin Jämtin berättar att Sahlin gör en omöjlig resa tillbaka och får sin revansch.

- Göran Persson beskriver Sahlin som den som har känslan för det som rör sig i tiden men den som saknar de djupaste kunskaperna i alla detaljer.

+ Hans Karlsson kontrasterar Sahlin mot den mer enväldige Göran Persson och menar att Sahlin på gott och ont lätt blir en kompis (Denna kommentar är kanske inte odelat positiv för Sahlin som politisk ledare men visar på ett angenämt drag).

- Reportern menar att Sahlin skiljer sig från sina företrädare på flera sätt. Hon saknar universitetsutbildning eller längre anställningar utanför politiken. ”Hon gillar fotboll och Bruce Springsteen, och är känd för att inte läsa böcker eller tunga dokument.”

- Katrin Kielos beskriver Sahlin som ”tunn” på en del områden och att hon inte är den stora politiska teoretikern.

+ Kielos avslutar sin beskrivning genom att peka på att Sahlins brister inte diskvalificerar henne från att vara en bra partiledare om hon kompletteras.

- Man får se Sahlin framträda i samband med en politisk manifestation (första maj?). Reportern uppmärksammar i voice-over att Sahlin inte alltid är språkligt korrekt i sina formuleringar. Sahlin hörs dra ihop en mening: ”Inte senare, och inte någon annan, utan vi och nu”.

- Göran Greider uttrycker irritation över Sahlins sätt att dra ihop meningar, som enligt honom låter barnsligt och inte statsmannamässigt.

+ Greider tror dock att Sahlins språk inte är någon politisk nackdel utan snarare en fördel för hennes popularitet i vissa sammanhang.

- Över en stapel föreställande popularitetssiffror berättar reportern att Sahlin alltmer tappar mot Fredrik Reinfeldt i popularitet.

- Hans Karlsson anser att Sahlin känner sig obekväm i statsmannaskapet.

+ Karlsson pekar dock på att Sahlin är mycket bekvämare i att vara ”den frejdiga Mona” och ”den fräcka Mona”, och att hon på sikt kommer växa in i statsledarrollen.

- Reportern berättar att en socialdemokratisk partikongress hölls under februari 2009, men att alla inte var bjudna. Medlemmarna i Uddevallas arbetarekommun uttrycker sin förvåning och sitt missnöje med att inbjudan inte hade gått ut.

- LO- medlemmar menar att Sahlin inte riktigt har det som krävs att för partiet framåt, att hon inte har lyssnat på LO, samt att hon måste ”leverera”.

- Hans Karlsson säger att Sahlin måste vinna kärnan dvs. fackföreningsfolket för att kunna legitimera Miljöpartiet. Karlsson menar också att han inte är bekväm med att Miljöpartiet och Vänsterpartiet ska valsamarbeta med Socialdemokraterna.

+ Sahlin förnekar att det skulle finnas en schism mellan henne och de manliga LO-medlemmarna. Hon pekar dock på ett förändringsbehov i partiets retoriska framtoning. Sahlin menar att ett

socialdemokratiskt parti inte kan klara sig utan att betona jämställdhetsfrågor, och diskrimineringsfrågor.

- Göran Greider kritiserar Sahlin för hennes bristande engagemang i frågor rörande social rättvisa.

+ Sahlin säger att i hennes "värld finns klassaspekten väldigt starkt, men också de andra diskrimineringsgrunderna och inte minst kön." Hon menar att en sådan hållning kan upplevas provocerande för vissa.

- Reportern säger över bilder av Sahlin att "det talas om partiledare Sahlin bland aktiva socialdemokrater. Många beskriver henne som alltmer isolerad och ensam. Det finns en oro att hon inte mår bra och inte tycker att det är roligt längre."

+ I ett intervjusvar säger Ingvar Carlsson att ledarskapet kan vara ensamt, att i de riktigt svåra besluten är det partiledaren som tar ansvaret själv.

+ Sahlin kommentar påståenden om ensamhet med att hon aldrig är ensam utan omgiven av kollegor och medarbetare.

- Mauritz Eliasson (ordförande i Uddevalla arbetarekommun) säger att han inte tror att vare sig människor på gatan eller aktiva socialdemokrater vet vad partiets politik idag går ut på.

- Katrin Kielos menar att många är de som väntar på att någon uppifrån ska visa vägen och ge moderna svar på tidens frågor.

+ Sahlin hoppas på att partiet under hennes ledning ska återfå självförtroendet och hitta tillbaka till att vara en folkrörelse, fast på ett annat sätt. Hon hoppas också på att partiet återfår regeringsmakten och för första gången gör det i koalition med två andra partier.

Förteckningen ovan återger ett alternerande mellan ett gynnande och missgynnande av Sahlin. Skiftena bidrar till att ge tv-flödet en prägel av en prövande diskurs. Vid en mer ingående analys kan man samtidigt observera att den positiva och den negativa beskrivningen inte står i motsättning till varandra utan producerar en samstämmig bild av Sahlin. Sahlin tycks vara kamratlig, men nyckfull, och förankrar inte alltid sina beslut. Hon vill föra in nya dimensioner i den socialdemokratiska politiken men saknar samtidigt förmågan att ta till sig tunga dokument och är ingen stor teoretiker. Eftersom reportaget implicerar att Sahlins problem är förlusten av stödet hos den så kallade "kärnan" i arbetarrörelsen, i reportaget framställd som LO-medlemmarna i byggbranschen, framstår även de mer positiva beskrivningarna som inte helt lyckosamma för henne. Hennes prov på humor då hon skämtar om arbetets döttrar, bh, och korta kjolar, utgör en form av kontrast till kraftiga äldre byggarbetare, röda fanor, och internationalens toner. Hennes tal om förnyelse i riktning mot miljömedvetenhet, jämställdhet, kamp mot rasism, och förföljelse pga.

sexuell läggning, blir till en form av avvikelse, eller till och med svek, mot den tradition där fokus på klass varit överordnat.

8.3.2 Dialogisering i förhållande till talare

Skiften mellan positiva och negativa omtalanden av förövaren levererade av olika talare genom reportaget, utgör endast det ena av två framträdande dialogiska mönster i framställningen i *”Tjejen som får sossarna att se rött”*. I det följande ges exempel på hur även de enskilda talarna omväxlande gynnas och missgynnas i sina anföranden genom bilder.

Figur 8.11: citat ur ”Tjejen som får sossarna att se rött”, Kalla Fakta 2009-03-01.

1

2

3

4

Journalist: ”(bild 1) Språkligt brukar Sahlin betraktas som folklig och lättbegriplig. Men (bild 2) inte alltid så språkligt korrekt. **Mona Sahlin** hörs hålla tal: ”… när det gäller (bild 3) miljön. Inte senare (bild 4). Och inte någon annan. Utan vi, och nu!” **Göran Greider**: ”Jag kan ibland hoppa till när hon…

5

6

7

8

… (bild 5) uttrycker sig på vissa sätt. När hon drar ihop meningar (bild 6), så att hon låter… Nästan barnsligt ibland. Och jag vet att det är en del som retar sig på det där språket. Det låter helt enkelt inte statsmannamässigt. Det låter inte auktoritativt, tungt och så vidare. Men… Jag tror att det där kommer nog det svenska folket att vänja sig vid. Jag tror inte att det är något problem faktiskt. Det kan till och med vara en fördel på många sätt.” (bild 7) **Journalist**: ”I SIFO:s förtroendemättningar över hur väljarna ser på partiledarna får Reinfeldt ett allt större övertag över Sahlin. Och det här är en annan av Mona Sahlins riktigt stora utmaningar. Att övertyga (bild 8) väljarna att hon är statsman också.” **Hans Karlsson**: ”Jag tycker att Mona känns obekväm i det där …

9

10

11

12

(bild 9)… statsmannaskapet. Om man nu ska kalla de det. (bild 10) Hon är mycket bekvämare i den frejdiga Mona, den fräcka Mona. Men det är klart (bild 11) alla är vi ju sådana. (bild 12) Hon växer också in i att vara en statsledare också."

Göran Greider har i scenen med Sahlins sommartal ett stöd för sitt påstående om Sahlins sätt att tala och hennes språkliga brister som enligt honom inte riktigt hör hemma hos en statsman. I den påföljande analysen där Greider menar att Sahlin trots allt kan gynnas av sitt konstiga sätt att tala blir han dock missgynnad. Den efterföljande statistikredovisningen gör gällande att Sahlin tappar alltmer i popularitet mot Fredrik Reinfeldt.

Även Hans Karlsson får en bildmässig assistans när han talar om statsmannaskap till en siluett på en staty av en härskare. Hans påstående om Mona Sahlins starka sidor som frejdighet och fräckhet motarbetas dock genom bilder på en Sahlin med dubbelhakor som stapplar fram på kullersten i högklackat med en rosa shoppingkasse i handen. Hennes eventuella frejdighet och fräckhet tycks höra till det förgångna.

Kompositören tycks inte vara beroende av att ständigt stödja vissa talare för att uppnå en särskild mening på fabulanivån. Denna mening kan också skapas i opposition till det som sägs eller genom omväxlande missgynnande och gynnande av samme talare.

8.4 Bilddrivet tal

Talet är oftast den primära bäraren av mening i journalistiska tv-flöden, talet etablerar ramarna för hur bilder görs meningsfulla (jfr Corner 1995). I detta avsnitt berörs dock vissa situationer där visualisering utgör en utgångspunkt för talet, en anledning för reportern att tala, eller tala på ett särskilt sätt. Denna form av

samspel mellan reportens tal och visualisering kan ha vissa strategiska fördelar för avsändaren (institutionen som associeras med kompositören och reportern). Visualiseringen kan möjliggöra vissa sätt att tala, eller får dem att framstå som mer gångbara i en journalistisk diskurs.

8.4.1 Bildspelsprat

Reportaget *"Tjejen som får sossarna att se rött"* innehåller en sekvens som simulerar en diabildpresentation. Fotografier visas i en svart ram och skiften förses med ljudet från en diabildprojektor. Åskådaren uppmuntras därigenom att relatera bilder och tal i enlighet med förväntningarna som följer denna speciella form av prat till bilder.

Figur 8.12: citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-03-01.

1 ***2*** ***3*** ***4***

Bilder växlas till ett ljud som påminner om en diabildsprojektor. Man får även se en växlingsrörelse där den svartvita bilden färdas mot det svarta fältets mitt. **Journalisten** talar i snabbt tempo: "(bild 1) Idag är det 27 år sedan Mona Ingeborg Sahlin föd Andersson kom in i riksdagen. (bild 2) Hon växte upp i rörelsen med en pappa som jobbade för Ingvar Carlsson när han var bostadsminister och med tidiga relationer till (bild 3) storheter som den 'leeegendariske' (drar ut på ordet) finansministern Gunnar Sträng. Ingvar Carlsson var också den som rekryterade henne (bild 4) till regeringskansliet."

Vad som är relevant att ta med, och hur länge, legitimeras nu av bilders innehåll och växlingstempo. Simuleringen rättfärdigar alltså ett speciellt kommunikativt beteende hos talaren. Reportern tycks här agera som en kommentator till något som utvecklas utanför hennes kontroll. Jag kallar detta grepp för *bildspelsprat*.

I exemplet ovan beskrivs Sahlins väg in i politiken genom endast fyra bilder som tilldelar olika inflytelserika herrar en betydelse för att Sahlin hamnade i riksdagen. Påståendena är abrupta och mycket lämnas över till åskådaren att fylla ut. Det intryck som skapas är att Sahlin genom pappas kontakter lärde känna inflytelserika personer och

detta säkrade henne en plats i riksdagen. Bildspelspratet möjliggör denna form av beskrivning och implikation genom att legitimera talarens val av tema och omfattning av hur mycket som ”hinns med” i anslutning till varje bild.

8.4.2 Parallella kommentarer

Bilder och ljud kan användas för att illustrera generella och abstrakta företeelser snarare än det konkreta och det avgränsade. Bildinnehållet görs då meningsfullt genom metaforassociationer eller omfattande kategoriassociationer där bildens innehåll exempelvis symboliserar kategorier av personer. Bilder kommenterar då mer komplexa företeelser snarare än att stå för det som de konkret avbildar. När denna typ av visualisering sammanförs med journalistisk voice-over som också kommenterar dessa skeenden, skapas *parallella kommentarer*.

I *”Tjejen som får sossarna att se rött”* uppstår parallella kommentarer i sekvensen som beskriver Sahlins ändring av valsamarbetsbeslutet.

Figur 8.13: citat ur ”Tjejen som får sossarna att se rött”, Kalla Fakta 2009-03-01.

5 *6* *7* *8*

Mona Sahlin: ”(bild 4)Som det ser ut just nu är det (bild 5)absolut uteslutet. Och det kommer inte heller vara det alternativ som vi går fram med i valet 2010.” En taltystnad följer (bild 6), varpå **journalisten** säger: ”(bild 6) Sahlin är övertygad att hon har valt rätt väg, men märker snart att medlemmar ute i landet (bild 7) inte är med på tåget på det sätt som hon trodde. En kort taltystnad varpå journalisten i bild ställer fråga till Sahlin: ”(bild 8) Var har du Lars Ohly då?” **Sahlin**: ”(bild 8) Förlåt?” **Journalist**: ”Var har du Lars Ohly?” **Sahlin**: ”Han sover säkert skönt hemma.”

Reporterns konstaterande att ”Sahlin är övertygad att hon valt rätt väg, men märker snart att medlemmarna ute i landet inte är med på tåget på det sätt som hon trodde”, görs över bilder som på ett metaforiskt plan uttrycker liknande budskap. Bilderna på det inkommande tåget och folk med röda rosor som ser sig förvirrat omkring, föreställer ett konkret ögonblick i Sahlins kampanjarbete men

görs i talets kontext meningsfulla som en representation av hennes beslut att utesluta Vänsterpartiet och medlemmarnas förvirring krig detta beslut.

För värderingen av reporterns talakt är denna parallella kommentar viktig eftersom visualiseringen sätter talet i en mer refererande eller beskrivande position än vad som hade varit fallet om talet inte hade kommit i förhållande till bilder på tåget och ett sammanhang av resenärernas förvirring. Reportern förhåller sig i tal till det som åskådaren 'ser' genom metaforisk avläsning av bilder.

Kompositören och reportern ingår här ett samspel som ökar möjligheten till en positiv värdering av framställningen genom att minska risken för ett ifrågasättande av reporterns direkta beskrivning av en domän som hon inte äger tillträde till, dvs. Sahlins inre landskap och generella skeenden, dvs. medlemmarnas reaktion på Sahlins beslut. En form av avlastning av talarens kommenterande/analyserande språkbruk uppstår.

Ett annat exempel på parallella kommentarer hittas i en tidigare sekvens (se figur 7.4), där Sahlins beslut att gå till val med Miljöpartiet beskrivs. Reportern använder ett dramatiskt språk och metaforerna ”bombnedslag” och ”gungning” i förhållande till bilden av presskonferensen som försågs med pålagda blixteffekter, färgskiftningar, samt ljudeffekter (åskdunder). Även här får reporterns kommentar och starka språkliga uttryck, en till synes refererande relation till det som ses och hörs.

Parallella kommentarer tycks fungera genom kontextuell ömsesidighet (se också 7.1.3 och 7.3.2). I det här fallet skapar talet en kontext som hjälper åskådaren att uppfatta bilder metaforiskt. Bilden utgör i sin tur föremålet för talet. Detta samspel ger talaren en mer refererande eller beskrivande funktion – något som simulerar enklare faktaframställning – trots det kommenterande/analyserande språkbruket.

8.5 Sammanfattning och slutsatser

I detta kapitel har jag analyserat strategier av skydd relaterade till tv-flödens komposition. Skapande och förstärkning av avsiktsambivalens betraktas här som en central sådan strategi av skydd med avseende på kompositörens relation till åskådaren. Fyra former av avsiktsambivalens har identifierats:

> a) Avsiktsambivalens mellan en strukturerande sammanfogningsavsikt – exempelvis utveckling av reportaget med ett nytt tema – och en avsikt att påverka värdering av föregående talakt.
>
> b) Avsiktambivalens mellan flera infogningsavsikter då en bild på ett plan är ett ”pliktskyldigt” illustrerande av det i talet uttrycka temat, men samtidigt uppfattas som ett konkurrerande eller kritiserande.
>
> c) Infogningsavsikter kan också vara ambivalenta när bilden har potential att göras meningsfull i förhållande till två påföljande talare samtidigt. En inklusion av en bild kan då vara meningsfull som både ett konkurrerande av den första talakten och ett illustrerande till den andra.
>
> d) Ett infrastrukturgivande genom bilder på rum och miljöer har samtidigt potential att utgöra ett prisande eller ett kritiserande av talaren.

Är dessa typer av avsiktsambivalens något som följer av kommunikationens karaktär, och är de i så fall omöjliga att undvika? Ja till en viss del är det säkert så. Samtidigt kan man inte komma ifrån att tv-journalistiken har etablerat vissa standarder för framställningsform – exempelvis att bilder ligger över växlingar av talsekvenser – som gynnar denna typ av ambivalens (se diskussion i kap. 10).

***

I avsnitt 8,2 analyserades hur redigeringens placerar talaren i simulerade diskurser, något som kan ge olika strategiska fördelar för en talare.

> a) En sådan strategisk fördel kan skapas genom att man inte presenterar anklagelser som utspel utan istället låter dem vara stöd eller förtydliganden för andra påståenden. Exempelvis kan en anklagelse vara stödet till journalistens påstående att den som anklagar är arg eller besviken på den anklagade.
>
> b) Tilldelningen av utspelsfunktionen till en av två konkurrerande giltighetsanspråk ger det andra giltighetsanspråket fördelen. Det andra giltighetsanspråket har då stor chans att uppfattas som ett bemötande av det som etableras av det första giltighetsanspråket. Kompositören kan därigenom visa en prövande inställning genom att låta två giltighetsanspråk mötas, men samtidigt missgynna den förste talaren.
>
> c) Ett problematiskt giltighetsanspråk eller anklagelse kan sammanfogas med ett bemötande som handlar om något annat, eller delvis något annat. På så sätt tillfredställer sammanfogningen förväntningen att den anklagade ska få utrymme för bemötande, men den anklagade personen har inte fått bemöta just den aktuella anklagelsen.
>
> d) Reporterns anklagande påståenden i en påannonsering av en intervju kan sammanfogas med en intervjusekvens där den anklagade besvarar frågor utan att just den specifika anklagelsen förs fram. Redigeringen simulerar en konfrontation utan att den anklagade får höra den specifika anklagelsen.

Det som möjliggör denna typ av strategier är åskådarens acceptans för bortklippning av de intervjufrågor som föregår intervjupersoners uttalanden, samt vissa kommunikativa beteenden i påannonseringen

(retoriska frågor och anklagande påståenden). Redigeringen omvandlar här tal utvunnet i ett sammanhang av intervju till ”Sound bites” (Hallin 1992; se också Eriksson 2006b och Nylund 2006) som simulerar en annan kommunikativ situation.

***

Kapitlet har demonstrerat hur kompositionen kan skapa ett alternerande mönster av gynnande och missgynnande som kan verka för att öka tilltron till kompositörens kommunikativa avsikter. Jag har pekat på att tv-flödet kan innehålla ett alternerande mönster mellan gynnande och missgynnande av förövaren, samt att även enskilda talare (experter, vittnen, etc.) kan omväxlande gynnas och missgynnas genom kompositionen.

En konklusion är här att kompositören inte är beroende av att enskilda talare ständigt gynnas, och att andra talare ständigt missgynnas, för att en fabula om skuld ska uppmuntras. Ett alternerande och skapande av dialogiska mönster i framställningen kan istället verka för att stärka förtroendet för kompositören (jfr Clayman och Heritage 2002) genom att strukturen på ytan liknar en prövande diskurs.

***

Bilddrivet tal, dvs. tal som sker i förehållande till det som visas, utgjorde ett fjärde område som belystes. Jag har berört två typer av sådan strategi.

> a) Bildspelsprat utgör en legitimering av ett speciellt kommunikativt beteende genom simulering av beteenden vid tal till bilder (som förekommer vid overhead, diabildspel, Powerpointpresentationer, etc.). Bilder och deras växlingar strukturerar talet och legitimerar summariska beskrivningar, abrupta giltighetsanspråk, samt suggestiva påståenden.
>
> b) Parallella kommentarer utgör en avlastning av talaren genom bilder när denne gör påståenden om abstrakta

förhållanden i världen, beskriver subjektiva domäner, eller gör riktighetsanspråk. Förutsättningen för parallella kommentarer är att de visade bilderna kan göras meningsfulla som illustrationer till det omtalade. Talaren upplevs då tala om sådant som även åskådaren kan se, och språkbruket uppfattas då vara av beskrivande karaktär, snarare än kommenterande karaktär.

En slutsats med avseende på bilddrivet tal är att redigering kan anspela på olika typer av kommunikativa beteenden, och inte endast samtalsinteraktioner. En annan slutsats är att vissa sammanställningar av bild och tal kan försöka simulera det närhetsförhållande som existerar mellan observation och beskrivning av det sedda. På så sätt kan de osynliga aspekterna av verkligheten (det subjektiva, det abstrakta, det normativa), sådant som vi endast kan sluta oss till och ha teorier om, presenteras som enkla fakta.

Kapitel 9.

Tre fabulor om skuld

I detta kapitel analyseras studiens tre reportage utifrån skuldmodellen (kap. 6). Analyserna föranleder också vissa nya distinktioner som utvecklar skuldmodellens begrepp.

Kapitlet kommer att struktureras utifrån skuldmodellens begrepp huvudkedjan (9.1), kategorinavet (9.2), samt definierande omständigheter (9.3). Kapitlet avslutas med en sammanfattning och några slutsatser (9.4).

9.1 Huvudkedjan

Utifrån antaganden utvecklade i kapitel 6 står huvudkedjan för de associationer som åskådaren upprättar mellan förövarens inre landskap (karaktärsegenskaper, kunskaper, känslotillstånd, avsikter, etc.), förövarens handlingar och deras effekter, samt påverkan på offrets inre landskap. Huvudkedjans associationer är viktiga för att fylla ut saknad information och för att tilldela handlingar innebörder.

9.1.1 Huvudkedjan i "Rökning"

Reportaget *"Rökning*" uppmuntrar åskådaren till att sammanbinda Svenska Tobaks med cancersjukas lidande. Rökningens skadliga verkan, och potentiellt dödliga utgång, samt nikotinets beroendeframkallande effekt är knappas en nyhet 1997 då reportagets

sänds. Reportaget anknyter till det redan vedertagna men tillför även nya element. Hit hör avslöjandet att Svenska Tobaks ”manipulerar” nikotinhalten i cigarretter för att få fast fler i beroendet. Reportaget hävdar också att marknadsföringen riktar sig mot barn.

Enligt reportaget väljer Svenska Tobaks ut delar av tobaksplantan för att höja nikotinhalten och därigenom få fler fast i beroendet. Företagets VD, Bo Aulin, menar däremot att man väljer tobaksblad för att få mindre mängd tjära vid liknande mängd nikotin. Den handling som Svenska Tobaks utför kan alltså tolkas på minst två olika sätt. Förståelsen av handlingarna är här beroende av föreställningar om förövarens avsikter – är sänkning av den relativa mängden tjära eller höjningen av nikotinet avsikten när tobaksbladen väljs?

Reportageteamet redovisar inte dokument eller vittnesbörd som skulle kunna belägga att Svenska Tobaks avsikt är en höjning av nikotinhalten för att få fler i beroendet. Man jobbar istället med att göra höjningsavsikten mer ramkoherent med föreställningarna om företagets inre landskap.

Till de starkaste greppen genom vilka reportaget söker att skapa företagets inre landskap hör implikationen om att Aulin förnekar att nikotin är beroendeframkallade (se analys 7.1.2) och alltså tycks försöka dölja företagets strategi genom att förneka något som måste vara uppenbart för honom. Även följande beskrivning av hur tobaksplantor väljs ut, gynnar den eftersträvade förståelsen av avsikter.

Figur 9.1: Citat ”Rökning”, Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Journalist: ”(bild 1) Tobaksplantor har ett naturligt förhållande mellan nikotin och tjära, men (bild 2) i tobaksindustrins laboratorier har (bild 3) man kommit på att det går att manipulera förhållandet och få en nikotinstarkare tobak. (bild 4) De svenska cigaretter som säljs mest har den här högre nikotinhalten.”

Beskrivningen gör gällande att det är möjligt att manipulera nikotinandelen i tobaksröken och att någon inom tobaksindustrin har gjort en sådan upptäckt – i ett laboratorium. Detta implicerar att det fanns en medveten strävan just i riktning mot ”nikotinstarkare tobak” och inte mot cigaretter med mindre tjära i förhållande till nikotinet. Svenska Tobaks är en del av tobaksindustrin och en del av den kategori som delar strävan. De säljer också mest av cigaretter där nikotinhalten i förhållande till tjärhalten är högre, vilket i denna sammanställning implicerar ekonomiska fördelar av höjningen av nikotinhalten.

I reportaget uppges också att Svensk Tobaks förre VD, Klaus Unger, inte vill låta sig intervjuas (till skillnad från Bo Aulin som har posten då reportaget spelas in). Unger uppges dock bekräfta för programmet att företaget har valt nikotinstarkare blad på tobaksplantan.

> ”Tobaksbolagets förre koncernchef och styrelseordförande Klaus Unger vill inte låta sig intervjuas, men bekräftar i samtal med Striptease att man valt de nikotinstarkare bladen från tobaksplantan och på det sättet fått cigaretter med högre nikotinhalt”

Reporterns beskrivning relaterar valet av blad till avsikten att göra cigaretter med högre nikotinhalt, snarare än avsikten att göra cigaretter med lägre tjärhalt i förhållande till nikotinhalten. Detta görs genom att man undviker att nämna tjärhaltssänkningen och det faktum att rökarna får tjär- och nikotinhalten angiven på cigarettpaketen. Uppgiften om att Unger inte vill låta sig intervjuas bidrar samtidigt till att misstänkliggöra företagets avsikter. En tolkning som missgynnas här är här alltså att företaget vill erbjuda nikotinstarka cigaretter med så lite tjära som möjligt.

Det andra av reportagets avslöjanden är att Svenska Tobaks satsar stora belopp på nyrekrytering av barn. Svenska Tobaks avsikt att rekrytera nya rökare och att rikta sig till barn görs mycket ramkoherent med företagets behov. Man jobbar alltså med att etablera

antaganden om ett rationellt[34] handlande för att avhjälpa ett behov. Ett centralt grepp för att etablera dessa antaganden är intervjun med folkhälsoinstitutets Margaretha Haglund som menar att tobaksindustrin behöver ersätta döda rökare och att barn har svårare att inse konsekvenserna med rökningen och beroendet. Hon säger att 25 000 unga börjar röka varje år i Sverige (se figur 7.3). Reportaget uppmuntrar därigenom att sammanbinda föreställningen om att barn bör utgöra en värdefull grupp på marknaden, med att Svenska Tobaks marknadsför cigaretter, och att många unga röker. Åskådaren uppmuntras att i huvudkedjan relatera omständigheterna så att de utgör ett överlagt handlande och dess effekter.

Avsikten att marknadsföra mot barn och få dem att börjar röka, är också ramkoherent med andra aspekter av det inre landskapet som reportaget etablerar (avsikten att manipulera tobaken för att få fler att börja röka, oviljan att erkänna nikotinets beroendeframkallande verkan, och oviljan att ställa upp på en intervju).

Det bör understrykas att min analys här inte tar ställning till vilka faktiska avsikter Svenska Tobaks har haft. Poängen är att synliggöra verkan av associationer mellan avsikt och handling under processen av skuldattribuering. Reportaget illustrerar att konstruktionen av en avsikt ibland är en nödvändig ingrediens för att ge innebörd åt skeenden, samt att etablerade avsikter kan förändra innebörden av en händelse från något obetänkt eller oavsiktligt, till att framstå som ett överlagt brott. Det som demonstreras är också att nödvändiga avsikter för att uppnå skuldattribuering inte behöver bevisas eller uttryckas explicit, åskådaren kan istället uppmuntras att projicera dessa genom etablering av ett ramkoherent inre landskap och genom att de eftersökta avsikterna framstår som rationella i en beskriven situation.

9.1.2 Huvudkedjan i "Ett ovärdigt boende"

Reportaget *"Ett ovärdigt boende"* sammanbinder svenska myndigheter, och främst socialtjänsten i Askim, med den nöd som rumänska romer,

[34] I det här fallet handlar det om en instrumentell form av rationalitet (jfr kap 4.).

däribland barn, lider på Meros camping. Socialtjänsten beskrivs vara medveten om romernas dåliga bostadsförhållanden men förhåller sig ändå passiv efter genomförd utredning.

Reportaget söker göra konsekvenserna av denna passivitet tydliga och normkontrasterande genom att exempelvis ingående skildra sönderslagna husvagnar, gamla kolonistugor, smutsiga och sönderslagna toaletter.

Figur 9.2: Citat "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning 2008-10-15.

1 *2* *3* *4*

Reporter: "De bor trångt i fallfärdiga husvagnar, eller i kolonistugor på ca 10 kvadratmeter. Bland människor med svåra missbruksproblem. Här samsas man om toaletter och duschar."

Självkontrastering av skeenden med normer (att barn bör få omsorg och materiella behov tillgodosedda) söks särskilt i skildringen av barnens situation. Åskådaren får se barn som spelar fotboll i lervälling och barn som leker bland bråte. En särskilt stark sekvens visar en liten pojke som springer fram till en av campingens svenska hyresgäster – en utslagen äldre kvinna – och blir bjuden att äta innehållet ur en konservburk. Pojken och kvinnan delar samma sked.

Figur 9.3: Citat "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning 2008-10-15.

1 *2* *3* *4*

Journalist: "42 EU-medborgare, 14 är barn, på en camping i över ett och ett halvt år. En camping (bild 1) där Göteborgs Stad inte vill placera narkomaner, alkoholister eller psykiskt sjuka. Ett boende de menar är ovärdigt."

Samtidigt gör reportaget gällande att dessa rumänska medborgare inte har rätt till några svenska välfärdsförmåner förutom fri skolgång.

> ”Idén med den fria rörligheten inom EU kanske bara gynnar rika medborgare. Eftersom du har få rättigheter i det nya landet. Romerna på Meros har inte rätt till ett endaste svenskt öre i bidrag.”

Granskarna befinner sig här i en situation då de behöver jobba mot en kodifierad konsensus som utgörs av lagar och föreskrifter. Förövaren kan inte framställas skyldig till lagbrott, men kan fortfarande vara skyldig till rasistiska fördomar. Förövaren kan alltså tilldelas en *karaktärsskuld* som bygger på det inre landskapets djupa strukturer (värdegrund, övergripande motiv), snarare än normkontrasterande handlingar.

Man kan kanske också säga att *”Ett ovärdigt boende*” erbjuder två parallella förklaringar till socialtjänstens passivitet. Den ena är att romerna saknar rätt till sociala förmåner i Sverige. Den andra är att myndigheterna är passiva till följd av rasistiska fördomar. Reportaget har alltså en inneboende ambivalens, men huvudkedjan om rasism gynnas eftersom den inkorporerar större del av den redovisade informationen (reporterns påståenden om särbehandling, uttryck av oförståelse för socialtjänstens agerande, beskrivningar av Sverige som rasistiskt, etc.). Åskådarens konstruktion av en sådan huvudkedja är alltså mer motiverat eftersom rasismhuvudkedjan tar bättre tillvara avsändarens kommunikativa ansträngningar.

9.1.3 Huvudkedjan i ”Tjejen som får sossarna att se rött”

Reportaget *”Tjejen som får sossarna att se rött”* ger Mona Sahlin skulden för att socialdemokratin under hennes ledning har svårt att finna sin identitet och förnyelse efter valförlusten 2006. Ett centralt tema är också Sahlins misstag att bjuda in Miljöpartiet till valsamarbete. Sahlins kärnväljare, i reportaget representerade av manliga byggarbetare i en LO-avdelning i Uddevalla, saknar förtroende för Miljöpartiet och ogillar det Sahlin gör.

I reportaget framställs beslutet om valsamarbete som det som utlöser LO-männens agg och misstro. Kompositören uppmuntrar en sådan huvudkedja genom att skildringen av samarbetsbeslutet placeras i inledningen av reportaget samt genom utebliven information om tidigare relationer mellan Sahlin och LO. Sahlin får ansvaret för konflikten i kraft av den kausalitet som åskådaren uppmuntras att uppfatta. Eventuella tidigare motsättningar mellan LO och Sahlin döljs. LO-männen agg mot Sahlin är nu rättfärdigat genom valsamarbetsbeslutet och dess hantering.

Samtidigt som konflikten med LO-männen framstår som en form av röd tråd i reportaget (ett återkommande tema genom hela reportaget) är det svårt att säga att reportaget har något konkret offer. Offret är här mer abstrakt, kanske skulle man kunna referera till det som 'den socialdemokratiska traditionen' eller Socialdemokraterna som parti. Handlingarna som reportaget skildrar kan också förstås som främst något som etablerar Sahlins inre landskap, snarare än något som förbinder Sahlin med ett konkret offer. Sahlins skuld framstår här som grundad i att hon är olämplig som ledare, snarare än att hon genom sitt handlande har åsamkat skada för någon konkret aktör. Hon tycks vara skyldig till att hon försöker leda partiet och förvalta traditionen.

Till de teman som, vid sidan om LO-konflikten, starkt bidrar till att etablera Sahlins inre landskap, kan man räkna följande: slarvig med privatekonomi (se fig. 8.3); saknade egna meriter när hon nådde en riksdagsplats (se fig. 8.12); osäker i statsmannarollen och har numera svårt att anspela på sin forna "frejdighet" och "fräckhet" (se fig. 8.11); påståendet att hon inte förankrar beslut (se fig. 7.12); att hon är isolerad inom partiet, och att hon inte mår bra (se fig. 8.10).

En annan omständighet som ligger Sahlin i fatet är att partiledaren inte tycks vara förmögen att formulera en politisk agenda och kanske därför är i händerna på Miljöpartiet. Detta förs inte fram explicit men kan utläsas i följande suggestiva sammanställning.

Figur 9.4: Citat ur "Tjejen som får sossarna att se rött", Kalla Fakta 2009-0301.

1 *2* *3* *4*

5 *6* *7* *8*

Journalist: "Hon skiljer sig från sina företrädare på flera sätt. Hon har aldrig läst på universitet. Hon har inte haft några längre anställningar utanför politiken. Hon gillar fotboll och Bruce Springsteen, och är känd för att inte läsa böcker eller tyngre dokument". **Katrin Kielos**: "På en hel del områden så är hon ju ganska tunn. Hon är inte den stora politiska teoretikern, och det behöver inte alla partiledare vara. Men hon behöver kompletteras. **Mona Sahlin** (hörd under ett tal): "… Satsa på en grön omställning av Sverige och världen …"

Sahlin beskrivs här som "ingen stor politisk teoretiker", en som "gillar fotboll" och "Bruce Springsteen", och en som "inte läser tunga böcker eller dokument". Genom att den avlösande sekvensen (bild 7-8) visar henne i grönt, talandes om grön omställning, indikeras att Sahlins "tunnhet" har konsekvenser, hon agerar språkrör för Miljöpartiet.

Reportaget etablerar alltså ett inre landskap där Sahlin tycks vilja gott, men eftersom hon inte gör rätt saker, och saknar förmågan att göra dem, eller lyssna till råd, lider både hon och Socialdemokraterna av hennes försök.

Reportaget ger ett värdefullt exempel på att upplevelsen av att någon bär skuld, ibland kan knytas till skildrade karaktärsegenskaper och brister, detta snarare än till vad personen gör eller vilka avsikter personen har i ett konkret ögonblick. På detta plan bär skuldattribueringen släktskap med den skuldattribuering som äger rum i *"Ett ovärdigt boende"* där det också är djupare strukturer i det inre landskapet (rasistiska fördomar) som kontrasterar normerna. I båda fallen rör det sig alltså om skildringar av en karaktärsskuld snarare än skildring av normkontrasterande handlingar.

9.2 Kategorinavet

I den skuldmodell som utvecklades i kapitel 6, betecknar kategorinavet hur enskilda personer (företrädare för företag, tjänstemän och enskilda personer) associeras till mer övergripande kategorier (industrier, institutioner, grupper av människor). Under processen kan egenskaper överföras från en person till hela kategorin, och omvänt. De tre analyserade reportagen ska nu ge underlag för att belysa kategorinavets strategiska betydelse för skuldattribueringen.

9.2.1 Kategorinavet i "Rökning"

Reportaget *"Rökning"* beskriver bl.a. att Svensk Tobaks tjänar pengar på cancerframkallande och beroendeframkallande produkter. I reportaget ger Inge Hansson uttryck åt svenskar som fallit offer för rökningen. Hansson är döende i cancer, och har fått utså mycket lidande under sin kamp med sjukdomen (har bortopererade stämband och behöver syrgas för att andas). Konsekvenser för tobaksindustrins vinningsintressen får utan tvekan ett starkt uttryck genom Hansson.

Hansson kan dock inte som enskild person relateras till just det företag som i reportaget 1997 tillskrivs skulden för rökarnas olycka och vars VD (Bo Aulin) ställs till svar. Hansson debuterade som rökare och utvecklade sitt beroende 1958 då företaget ännu inte var verksamt, och då medvetenheten om farorna med rökning var liten. För att relatera Hansson till Aulin måste åskådaren se dem som medlemmar i mer övergripande kategorier. Sambandet i huvudkedjan kan alltså inte upprättas mellan personerna utan mellan kategorierna tobaksindustrin (utbred i tid) och kategorin rökarna under olika epoker av tobaksindustrins verksamhet.

Figur 9.5: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Journalist: "Hur mycket viste du om rökningens farlighet, när du började? Hansson: "Ingenting. Det fanns ingen upplysning alls. Det fanns ingen varningstext (ritar med handen) på pakten."

Hansson har samtidigt de egenskaper som ger de bästa förutsättningarna för skuldtilldelning till tobaksindustrin. År 1958 då han debuterade som rökare var han omedveten om riskerna och beroendet. Han är alltså till skillnad från dagens rökare en form av idealfall som inte grumlar skuldtillskrivningen till industrin. Reportageteamet utnyttjar denna omständighet genom att låta Hansson vara det främsta exemplet på en rökare i reportaget. Hansson ges alltså funktionen av egenskapsgivare åt rökarna som kategori.

Reportaget skildrar också förhållanden i USA. Man får se hur amerikanska tobaksdirektörer i kongressförhör förnekar att de var medvetna om att nikotin är beroendeframkallande.

Figur 9.6: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Journalist: "I USA gjorde sig ett antal tobaksdirektörer närmast till åtlöje när de i ett kongressförhör förnekade nikotinets beroendeframkallade effekt." **Tal från kongressförhören**: I don't believe the nicotine from our products is addictive. I Believe nicotine is not addictive. I Believe nicotine is not addictive."

Scener med förnekelsen är ett kraftfullt verktyg för att teckna tobaksindustrins inre landskap. Den svenske direktörens Bo Aulins svar på en rad av reporterns påståenden (se analys 7.1.2) kan i denna kontext betraktas som en motsvarande förnekelse av nikotinets beroendeframkallande verkan. Åskådaren får genom kategorins egenskaper hjälp att tolka Aulins avsikter och innebörd av svaret.

Reportaget tillhandahåller också exempel på aggressiv marknadsföring från amerikanskt 40- och 50- tal. Cigaretter marknadsfördes då som bot mot baksmälla, eller genom att läkare uppmuntrade till att röka cigaretter som förpackats i stanniol, eftersom så förpackade cigaretter skyddas mot bakterier.

Figur 9.7: Citat ur "Rökning", Striptease 1997-02-12.

1 *2* *3* *4*

Hans Gilljam (läkare): "I det här fallet handlar det om en liten flicka som är på besök hos doktorn och säger – jag tänker bli hundra år gammal. Och så förs det ett resonemang i bildtexten som går ut på att om den här flickan röker Camel då kan man mycket väl tänka sig att hon skulle kunna bli hundra år gammal."

Marknadsföring av cigaretter till barn och nyrekrytering av rökare är ett annat viktigt tema i reportaget. De tidiga exemplen på amerikansk marknadsföring innebär att dessa är egenskapsgivare åt den kategori som även Svenska Tobaks tillhör. Svenska Tobaks som endast får marknadsföra genom märkesexponering på köpställen, associeras därmed med företag som explicit riktade sig till barn och föräldrar.

Sammanfattningsvis kan man säga att reportagets kategorinav är verksamt i skuldattribueringen genom att associera Svenska Tobaks med egenskaper hämtade från USA och tobaksindustrins tidigare verksamhet i historien. Fabulan byggs också genom att Inge Hanssons är egenskapsgivare åt offerkategorin.

9.2.2 Kategorinavet i "Ett ovärdigt boende"

I sekvens 7.1.1 beskrev jag hur reportaget *"Ett ovärdigt boende"* etablerar Samolia Cantaragius motiv genom kategoriassociation med romerna i Rumänien. Cantaragiu tilldelas då ett flyktmotiv utan att själv beskriva sig som förföljd varför hans tal om ett bra liv i Sverige lättare kan förstås som en längtan att undslippa rasfördomar och

förföljelse. Detta snarare än ett sökande efter bättre ekonomiska villkor.

Samma reportage uppmuntrar också till en kategoriassociation mellan ”Sverige” och olika svenska myndigheter. Under intervjun med campingföreståndaren Jean-Erik Mårtensson beskrivs Sverige vara fyllt av rasism. Sammanfogningen av sekvenser implicerar samtidigt att olika myndigheter hör till denna kategori.

Figur 9.8: Citat ur ”Ett ovärdigt boende”, Uppdrag granskning 2008-10-15.

1 *2* *3* *4*

5 *6* *7* *8*

Journalist (med musik som underlag): ”När vädret tillåter spelar Samoila på Göteborgs paradgata Avenyn. Vad han inte vet när han sitter där är att flera myndigheter i denna stund samarbetar för att stoppa honom.” Tystnad under bild 3. **Jean-Erik Mårtensson**: ”(bild 4) Man ska inte komma och säga det att (bild 5) den här folkgruppen har kommit för att suga ut Sverige. Det är att vara orättvis. Och det är att ljuga på folk. Man ska vara (bild 7, pekar med fingret) sparsam med att ljuga på folk. De här människorna vill göra rätt för sig och då ska man ta vara på dem, fast de är romer. Och det är här som knuten ligger. Vi har en rasism i Sverige som man inte kan acceptera.”

Mårtensons referenser till Sverige som rasistisk skapar ett utpekande av en mycket bred kategori av aktörer som utför handlingar i förhållande till romerna i Sverige. Man kanske kan sägas att Mårtenssons anklagelse vidhäftas en övergripande kategori som reportaget sedan fyller med aktörer. Här placeras socialtjänsten med dess passivitet, skolan med sin ovilja att fråga om barnens hemförhållanden, köpmännen med sin önskan att förbjuda gatumusik, och politikerna med sitt beslut om detta förbud.

En sådan kategoriassociation uppmuntras i synnerhet som reportaget inte utvecklar alternativa modeller som skulle kunna förse aktörers

handlingar och beslut med andra motiv än just de föreslagna av Mårtensson. Reportaget ger inte de berörda köpmännen utrymme att själva beskriva varför de vill förbjuda romernas gatumusik. Köpmännen kommer till tals genom reporterns referat av deras uttalanden och en intervju med en polisintendent. Det som återges är att ”musiken stör affärerna” och att den betraktas som en ”sanitär olägenhet”. Inte heller är socialtjänstens passivitet i förhållande till romerna, huvudtemat för reportaget, utvecklat med mer detaljerad beskrivning av de kontakter som socialtjänsten tog med romerna.

Ett annat exempel på hur myndigheter anklagas för rasism genom inordning i en abstrakt kategori – i det här fallet ”vårt välordnade svenska samhälle” – kan hämtas från reportagets avslutning. Reportern menar i ett voice-over att myndigheterna inte har något bra svar på varför ett ovärdigt boende för knarkare inte också är ovärdigt för romska barn. Genom en journalfilm från 1960-talet ger reportaget svaret, och det är att vårt svenska välordnade samhället inte passar för ”ett pack” och ”primitivt slödder”.

Figur 9.9: Citat ur "Ett ovärdigt boende", Uppdrag granskning 2008-10-15.

1 *2* *3* *4*

5 *6* *7* *8*

9 *10* *11* *12*

Röst från journalfilm: "Zigenarna får ofta slå sig ned i städernas utkanter, på soptippar, grustag, eller i smutsiga skogspläter. Så har det varit i alla tider, så det är väl inte så underligt. Men det säger kanske lite om hur zigenarna innerst inne uppfattats, och uppfattas än idag. Som ett pack, ett primitivt slödder, som inte riktigt passar in i vårt välordnade svenska samhälle."

Sammanfattningsvis kan man säga att en kategorianklagelse är tacksamt för avsändaren eftersom det inte är förpliktande. Budskapet om rasism etableras utan att någon ställs till svars eller konfronteras med anklagelsen. Förväntningen på att någon ska få utrymme att bemöta sådan anklagelse är också liten, just eftersom anklagelsen är så ospecificerad.

9.2.3 Kategorinavet i "Tjejen som får sossarna att se rött"

Reportaget *"Tjejen som får sossarna att se rött"* utvecklar inte i explicita termer på vilket sätt LO-männens politiska visioner skiljer sig från Sahlins förnyelseplan eller varför LO hyser misstro mot Miljöpartiet. Bortsett från Göran Greiders konstaterande att Sahlin saknar engagemang för social rättvisa, skildras konflikten med LO som något rörande Sahlins ledarskapsstil och samarbetsstrategi, snarare än ideologi.

Ideologiska skillnader är trots allt närvarande som tema i reportaget men detta etableras på ett tyst symboliskt plan, och det är här som valet av äldre manliga byggarbetare som representation åt de socialdemokratiska ”gräsrötterna” är strategiskt viktig. I föreningslokalen där LO-männen diskuterar syns äldre demonstrationsplakat, och ett gamalt standar som anknyter till reportagets återkommande tema av demonstrationsmarsch till toner av internationalen.

Figur 9.10

1 *2* *3* *4*

5 *6* *7* *8*

Ett urval av reportagets visuella representation av ”arvet som Sahlin förväntas bära vidare” (bild 1-4), respektive av dem som kommer till tals i egenskap av Sahlins väljare och partiets gräsrötter (bild 5-8).

Figur 9.11

1 *2* *3* *4*

5 *6* *7* *8*

Ett urval av reportagets visuella representation av Sahlin.

Reportern refererar till bilder på demonstrationståg då hon säger: ”Det här är arvet som Mona Sahlin förväntas bära vidare” (jfr bild 2-3).

Samma demonstrationståg sammanfogas också med ett engagerat framträdande av Olof Palme. Palme tycks få gehör för sitt tal genom att folket skanderar: ”Krossa kapitalismen!” (se figur 7.9). Sahlin framträder istället i gayparaden till discomusik (se figur 7.5), eller i grön dräkt, talande om grön omställning (se figur 8.11).

De robusta byggarbetarna som diskuterar i LO-föreningen (jfr figur 9.10, bild 5-8) representerar en kontinuitet på klasskampstraditionen. Liksom sina historiska förebilder och grundarna av partiet är de en etniskt homogen grupp av män som tycks vara engagerade för bättre villkor bland jämlikar. När ”gräsrötterna” ges representation på sådant sätt framstår Sahlins ambition att ge utrymme åt könsdiskriminering, etnisk diskriminering, miljö, och diskriminering på grund av sexuell läggning, som ett prov på dålig förståelse av sina väljare och kanske till och med ett svek mot den tradition som hon förväntas förvalta. En annan representation av ”gräsrötterna” genom exempelvis kvinnodominerade yrken eller yrkesgrupper där invandrare utgör stor andel, skulle självfallet inte kontrastera Sahlins fokusfrågor på samma tydliga sätt.

Sättet att representera socialdemokratin skapar upplevelsen av en ideologisk konflikt med ledaren. Sahlin framställs stå för något helt annorlunda än hennes väljarkår.

9.3 Definierande omständigheter

Förutom huvudkedjan och kategorinavet beskriver skuldmodellen hur normer aktiveras. En åtskillnad görs då mellan aktivering av normer inom huvudkedjan, en självkontrastering, och aktivering av kontrasterande normer utanför huvudkedjan med hjälp av definierande omständigheter. Det är just uppmuntran av normkontrastering genom definierande omständigheter som belyses i det följande.

9.3.1 Definierande omständigheter i ”Rökning”

Reportaget *”Rökning”* skildrar marknadsföring och försäljning av giftiga och beroendeframkallade produkter. Rökarna är dock idag medvetna om farorna och tobaksbolagen åläggs att varna för sina produkter. Vid dessa förhållanden kan reportagemakarna inte förlita sig på att marknadsföring och försäljning av cigaretter automatiskt konnoterar starkt kontrasterande normer.

Reportaget uppmuntrar normkontrast genom definierande omständigheter. I en intervju menar rökskadades juridiska ombud i skadeståndprocesserna, Leif Silbersky, att Svenska Tobaks har uppfört sig vårdslöst och salufört en livsfarlig produkt som vållat kroppsskada. Han menar vidare att de varningar som senare kom är otillräckliga.

> ”Och jag menar att man inte kan gå ut och säga att det här kan innebära skadlighet för din hälsa och att man samtidigt saluför en produkt som är direkt livsfarlig. Det räcker inte det man har gjort. Man vet inte heller hur konsumenten tar till sig det här. Här saluför man en produkt samtidigt som man varnar. Alltså kan det inte vara farligt. Jag menar att det är sådana faktorer som ska vägas in.”

Silbersky relaterar marknadsföring av cigaretter till hur man generellt bör hantera livsfara. Han menar att man inte hanterar livsfara på det sätt som man gjort med cigaretter och därför är detta vårdslöshet.

I en senare sekvens för Silbersky ett resonemang som söker att relatera cigarettrökning till drogmissbruk och den konsensus som råder angående försäljning av tunga droger.

> ”Man har inte heller talat om att tobaksrökning är precis lika vanebildande som heroin, kokain, amfetamin, LSD, alltså produkter som samhället har förbjudit.”

Även Hagge Geigert, som påannonseras som ”en av de argaste kritikerna av tobaksindustrin”, för ett liknade jämförande resonemang.

> ”Lek med tanken att vi hade ett tvättmedel som visade sig framkalla hudcancer. Vad skulle hända då? Ja, det skulle bli himla liv. Alla skulle rycka ut. Regering och riksdag och medicinalstyrelsen, länsstyrelsen, och polisen. Och man skulle beslagta varenda paket i landet. Och ändå är detta en ringa historia i förhållande till den vara som tusentals affärer i Sverige saluför, nämligen en drog. En beroendeframkallad drog.”

Man kanske kan säga att Silbersky och Geigert söker att peka ut en position av konsensus angående cigaretter – som Svenska Tobaks agerande kontrasterar – som baserar sig på jämförelser med andra områden (gift i livsmedel och beroendeframkallade droger), eller på kategorisering av cigaretter som mer generella företeelser (livsfara och vårdslöshet).

Reportern konfronterar också tobaksdirektören Bo Aulin med påståendet om att saluförande av tobak är vårdslöst, varpå denne hänvisar till att ”samhället har accepterat tobaksrökning i åtminstone 500 år”. Aulin relaterar alltså även han företagets handlande till en form av konsensus i form av sedvana.

En definierande omständighet som får en delvis annan effekt för skuldattribueringen uppstår då folkhälsoinstitutets Paul Nordgren besvarar frågan ”Tycker du att tobaksindustrin tar sitt ansvar?” Nordgren menar att de inte gör det eftersom de inte gör något åt reklamen som dyker upp utanför kioskerna och försäljningsställena, trots att utomhusannonsering är förbjuden sedan mitten på 70-talet.

I det här fallet fungerar inte hänvisning till gällande lagstiftning som en kontrastering av handlandet mot konsensus. Här pekar Nordgren på en omständighet av konsistens i det normvidriga handlandet, dvs. att lagen inte har följts under en lång tid. Utpekande av konsistens tillför ett underlag för att teckna det inre landskapet. Aktören är också klandervärd eftersom han har varit länge medveten om normbrottet utan att rätta till sitt handlande. Aktören har också högst sannolikt

handlat överlagt och ställt sig över konsensus. Etablering av konsistens, liksom särskiljande (se nedan) är ett medel för att teckna ett inre landskap.

9.3.2 Definierande omständigheter i "Ett ovärdig boende"

Reportaget *"Ett ovärdigt boende"* kan utan svårigheter beskriva skeenden i huvudkedjan på ett sådant sätt att de konnoterar kontrasterande normer. Romernas bostadsförhållanden är undermåliga och människorna som skildras verkar vara utlämnade till sig själva eller hjälporganisationers allmosor. Myndigheter kan dock trots detta inte bindas vid åsidosättande av lagar och föreskrifter. Enligt det som framkommer i reportaget är de rumänska medborgarna inte berättigade till statligt bistånd i Sverige. Den skildrade situationen representerar ett glapp mellan å ena sidan lagstiftning och å andra sidan det som ter sig uppenbart normkontrasterande.

I denna situation koncentrerar sig reportagemakarna på att etablera föreställningar om tjänstemännens inre landskap och deras motiv genom att implicera rasism. Ett medel för detta är en presentation av socialtjänstens passivitet i förhållande till romerna som ett särskiljande beteende. Man etablerar uppfattningen av särskiljandet genom att påtala att Meros, där socialtjänsten accepterar att romerna bor, inte betraktas av myndigheter som en lämplig placeringsplats för svenska narkomaner och utslagna.

Reportern berör särskiljandet vid tre tillfällen genom retoriska frågor.

> "Hon ska förklara varför Meros är ett ovärdigt boende för knarkare men inte för romska barn. Och jag kommer inte förstå vad hon menar."
>
> "Man undrar varför de bor här. Om ett boende är ovärdigt för svenskar, är det då inte också ovärdigt för tyskar, spanjorer eller romer?"

> ”Men varför Meros camping är ett ovärdigt boende för knarkare, men inte för romska barn, tycks ingen myndighet ha något bra svar på.”

Reportagets titel ”Ett ovärdigt boende” implicerar också särskiljandet genom att referera till ett beslut i Askims stadsdelsnämnd där man upphörde att se Meros camping som en möjlig placeringsadress för utslagna.

9.3.3 Definierande omständigheter i ”Tjejen som får sossarna att se rött”

I *”Tjejen som får sossarna att se rött”* tecknas ett karaktärsporträtt över Mona Sahlin. Konflikten mellan Sahlin och socialdemokratiska kärnväljare, representerade av manliga byggarbetare i en LO-förening i Uddevalla, tjänstgör i reportaget som en tematisk röd tråd. Detta tema är dock inget starkt medel för att aktivera upplevelsen av Sahlins skuld. Man kan knappast säga att Sahlins beslut att samarbeta över partigränserna automatiskt aktiverar fördömande normer eller att hennes vilja att komplettera klass med andra diskrimineringsgrunder, kön, etnicitet, och sexuell läggning, skulle vara uppseendeväckande. Inte heller är hennes betoning av miljöfrågor något som automatiskt påkallar kontrasterande normer. Kompositören förstärker kanske därför normkontrasten genom definierande omständigheter. Skildringen av Sahlins företrädare på partiledarposten utgör en typ av sådana definierade omständigheter.

LO-medlemmen Henry Carlsson använder Göran Persson som ett exempel på hur valrörelser bör skötas. Carlsson menar att stödpartier bör hållas utanför mer omfattande samarbete. Han citerar Göran Persson, pekar med hela handen och säger ”Den frågan tar vi efter valet” (se figur 7.10). Därmed etableras en norm mot vilken Sahlin bryter genom att inbjuda Miljöpartiet och Vänsterpartiet till valsamarbete.

Olof Palme används som illustration till Göran Greiders kritik av Sahlin för att hon inte tar tillräcklig hänsyn till frågor rörande klass. Göran Greiders talsekvens sammanförs med bilder på Palme som hörs säga: ”… så samtidigt så drivs den ekonomiska demokratiseringen obönhörligen framåt av vissa tendenser i samhällsutvecklingen.” Palmes tal sammanförs därefter med en sekvens från ett demonstrationståg där människor skanderar ”Krossa kapitalismen!” (se figur 7.9).

De båda partiledarexemplen konnoterar normer som kontrasterar Sahlins gärning, hon tycks handla utifrån andra normer än sina företrädare. I ljuset av deras framgångar framstår det skildrade avsteget som negativt. Man kanske kan säga att framgångsexempel utgör här ett sätt att kontrastera en persons inre landskap och drivkrafter med framgångsrika personer med andra egenskaper och drivkrafter.

Förutom framgångsexempel, arbetar reportaget också med att redovisa en form av konsistens i Sahlins oförmåga att ta ansvar för sina privata affärer. Man tecknar en fortsättning på den så kallade ”Tobleroneskandalen” från 90-talet. Efter att man har redogjort för ”Tobleroneskandalen” och bl.a. gett Sahlin möjlighet att berätta hur den påverkade henne, ställer reportern en retorisk fråga: ”Men hur ser det ut idag med Mona Sahlins privata ekonomi?”, varefter diverse förseelser räknas upp.

> ”Hon har fått betalningsanmärkningar efter obetald kvarskatt. Och kronofogden har kopplats in för en försenad Tv-avgift, senaste gången 2002. Hon fick också böta samma år för att fordonskatten inte betalades in i tid. Då fick bilen körförbud, men kördes ändå.”

Sahlin framstår genom sammanställningen oförmögen att ta tag i sin privata ekonomi. En annan ledtråd för tecknande av ett sådant närmast patologiskt drag, lyfts fram genom reporterns fråga till Sahlin: ”Vem betalar dina räkningar idag?” Sahlin säger att de skötts utan

problem men vill inte svara på frågan vem som gör det. Reportern fullföljer ”Men har du hjälp att hålla reda på det?” Sahlin menar att det inte spelar någon roll, men har vid det laget i princip accepterat reporterns beskrivning av sig själv som en som behöver hjälp med vissa saker.

De olika tillfällen där Sahlin sägs missköta sig är inte direkt relaterade till hennes konflikt med LO – huvudkedjans tema – men skapar ett mönster i hennes beteende. Åskådaren ges här underlag för att skapa sig föreställningar om Sahlins inre landskap som en slarvig person utan förmåga till bättring. Dessa drag är också ramkoherenta med den tecknade oförmågan att läsa tyngre dokument och böcker, samt oförmågan att utforma den socialdemokratiska politiken (se figur 9.4). Sahlins karaktärsskuld fördjupas genom dessa medel – hon framstår som olämplig som partiledare och skyldig till att försöka klamra sig fast vid ett uppdrag trots att hon inte kan utföra det bra.

9.4 Sammanfattning och slutsatser

I kapitlet analyserades hur tv-flöden kan uppmuntra åskådarens konstruktion av en fabula om skuld. Analysen strukturerades utifrån begreppen huvudkedjan, kategorinavet och definierande omständigheter.

Med avseende på huvudkedjan har analyserna kunnat synliggöra att etablering av en avsikt ibland är nödvändig för att ge innebörd åt ett skeende. Avsikterna avgör om handlingen är normkontrasterande eller ej, och om den utgör en överlagd missgärning. Kapitlet demonstrerade också att eftersökta avsikter inte behöver bevisas eller explicitgöras. Åskådaren kan istället uppmuntras att fylla ut dessa med utgångspunkt i etablerade inre landskap. Ett annat sätt att uppmuntra projektioner av avsikter är att få de eftersökta avsikterna att framstå som rationella i en beskriven situation.

Skuldupplevelsen behöver inte bygga på en normkontrasterande missgärning. Skuld kan också knytas till aktörens inre landskap och

karaktärsegenskaper – karaktärsskuld. En konklusion är här att uppmuntran till att attribuera karaktärsskuld i vissa situationer kan utgöra en form av substitut för missgärning. Tilldelningen av karaktärsskuld måste samtidigt betraktas som en särskilt svår form av anklagelse. Den är riktad mot själva utgångspunkten för en persons sociala handlande, alltså personens egenskaper och grundläggande ideologiska drivkrafter.

Den uppmuntrade huvudkedjan kan också vara förknippad med viss ambivalens. Två alternativa huvudkedjor kan konkurrera om att erbjuda förståelse av skildrade händelser och aktörer. Ett exempel på detta är reportaget *”Ett ovärdigt boende”* som erbjuder två parallella förklaringar till socialtjänstens passivitet – socialtjänstens rasism respektive socialtjänstens regelverk. Rasismspåret kan dock relateras till fler informationselement i tv-flödet. I en konkurrenssituation tycks det alternativ som inkluderar flest informationselement och utvecklar huvudkedjan mest vara den mest plausibla förklaringen.

Huvudkedjan kan också vara ett instrument för att peka ut en part som skyldig i en konfliktsituation. Genom att man väljer en historisk utgångspunkt, en speciell handling eller beslut, skapar man en form av nollpunkt, en situation som fortsatta motdrag kommer att relateras till. Valsamarbetsbeslutet utgör en sådan nollpunkt i konflikten mellan Mona Sahlin och LO i *”Tjejen som får sossarna att se rött”*, vilket ger Sahlin den utlösande rollen i denna konflikt och rättfärdigar LO-männens agg.

***

Fabulans kategorinav representerar en associationsrörelse som sammanbinder aktörer i kategorier. En aktör kan då bli egenskapsgivare åt kategorin (grupper av människor, myndigheter, företag), och då berika kategorin med egenskaper som är åtråvärda för att påvisa förövarens avsikter, implicera ett handlande, eller etablera ett inre landskap. Särskilt ömmande fall kan då exempelvis definiera hela offerkategorin, medan aktörer som inte är identiska med förövaren

kan tilldela förövaren egenskaper. Association av offer och förövare inom kategorier kan också vara en förutsättning för att relatera enskilda förövare till enskilda offer.

Kategoriassociationer kan också utnyttjas i en kategorianklagelse som innebär att en talare kan klandra kategorin snarare än dess specifika medlemmar. En sådan anklagelse kan användas för att tillskriva skuld till specifika medlemmar i en kategori utan att dessa adresseras direkt.

***

Skuldmodellen skiljer mellan en självkontrastering – huvudkedjan aktiverar kontrasterande normer – och en aktivering av kontrasterande normer utanför huvudkedjan med hjälp av definierande omständigheter.

Två typer av definierande omständigheter – konsistens i beteendet, respektive särskiljande beteende – är starkt karaktärstecknande, dvs. fördjupar förståelsen av förövarens inre landskap och kan vara särskilt lämpliga för att etablera karaktärsskuld.

Den tredje typen av definierande omständighet, konsensus, skiljer sig från de två övriga genom att det tematiserar handling och dess normativa kontext, snarare än det inre landskapet. Jag har identifierat tre underkategorier av konsensus: en etablering av position av sunt förnuft, kodifierad konsensus, etablering av en position av sedvana.

Etablering av en position av sunt förnuft kan utgöra ett försök att inordna missgärningen som ett fall av brott mot mycket utbreda sociala normer. Lagar och föreskrifter utgör en kodifierad konsensus. Referenser till sedvana söker i sin tur acceptans/fördömande av en handling, inte så mycket genom hänsyn till allmänt hållna normativa föreställningar, utan genom hänvisning till ett invant handlingsmönster.

De ovan listade typerna av definierande omständigheter utgjorde ingångsantaganden för analysen. Analysen har dock också identifierat ytterligare en definierande omständighet – framgångsexempel.

Framgångsexempel – exempel på framgångsrika personer i liknande position som förövaren – etableras ett jämförelseunderlag för värdering av förövarens motiv och drivkrafter.

Kapitel 10.

Skuldattribuering och kommunikativa relationer

I detta avslutande kapitel kommer jag tydliggöra och diskutera avhandlingens teoriutvecklande bidrag samt sammanfatta avhandlingens beskrivning av komposition och skuldattribuering. Kapitlet är indelat i tre avsnitt.

Inledningsvis relateras avhandlingens perspektiv till Stuart Halls inflytelserika kommunikationsmodell encoding/decoding (1973/1999). Tv-flödets relationsbyggande aspekter, synliggjorda genom avhandlingens perspektiv, ställs mot läsning av tv-meddelandets tecken genom tillgängliga koder. Jämförelsen handlar om avsändarens och mottagarens aktiviteter, mekanismer för påverkan av mottagarna och deras motstånd, samt till sist, vilka normativa utgångspunkter som ryms inom perspektiven.

I det andra avsnittet görs en sammanställning över strategier för kompositionell påverkan, liksom strategier som skyddar avsändaren (reportern och kompositören) från åskådarens kritik. Strategierna kommer också att diskuteras utifrån formalpragmatikens syn på

kommunikativ etik. På så sätt skisseras en skiljelinje mellan mer och mindre manipulativa former av komposition.

I avsnitt tre diskuteras den utvecklade skuldmodellen som ett verktyg i studier av journalistiskt ansvarsutkrävande.

Reception som relation eller encoding/decoding – en jämförelse mellan två perspektiv

Encoding/decoding (Hall 1973/1999) har inspirerat forskning inom Cultural Studies (t.ex. Morley 1980; Hobson 1982; Radway 1984; Ang 1985) och i viss mån andra perspektiv som betonar kulturen och det sociala arvet som ett viktigt filter i meningsskapandet (t.ex. Olausson 2005; Höijer 2011). Modellens framgång kan kanske knytas till att den medlar mellan två otillfredsställande positioner som omväxlande har präglat kommunikationsforskningen – en position som gör gällande att meddelandet har stort inflytande över publikens reception, och en position där publiken, i stor utsträckning, avgör meddelandets tolkning (jfr Miller 2005).

Encoding/decoding har kritiserats och utvecklats i den diskussion som följde pionjärernas studier. Exempelvis kritiserar David Morley Halls starka betoning av klassaspekter som orsak till skillnaderna i publikens avkodning. Morley menar att kopplingen mellan semiotiska strukturer och en politisk domän är för direkt (Morley 1992:126f). Sonia Livingstone riktar i sin tur kritik mot vissa tillämpningar av modellen som har gett en överfokusering på publikens kulturella strukturering av mening. Hon menar att studier för ofta har handlat om vem som läser tecken och tillämpar koder och för lite om hur texten strukturerar läsningen (2007; se också 1998/2008). På ett annat ställe understryker hon att mediestudier bör fortsätta att balansera mellan meddelandets styrning och åskådarens tolkning för att inte tappa bort sig i en snabbt växande interdisciplinär kulturteori (2000/2007).

Den diskussion som förs bl.a. av Livingstone handlar om olika sätt att differentiera begreppet avkodning (se också Morley 1992; Condit 1989;

Lewis 1991; Corner 1995). Livingstone lyfter fram distinktionen mellan avkodningens förståelsedimension [comprehension] och tolkning [interpretation] som särskilt viktig för att bevara balansen mellan textstyrning och publikens tolkningsfrihet.

Även om jag sympatiserar med Livingstones påpekanden, är det i avhandlingen utvecklade perspektivet inte menat som ett bidrag till diskussionen om reception som tolkning av tecken i sociala kontexter. Jag menar att vissa aspekter av reception tenderar att döljas när vi utgår från koder, tecken och kulturella skillnader. Avhandlingens perspektiv betonar åskådarnas grundläggande kommunikativa kompetenser och en mer universell kommunikativ rationalitet, snarare än socialt strukturerade tolkningskontexter (jfr Habermas 1986/1998). Perspektivet är främst lämpligt för studier av tv-journalistik och samförståndsinriktade tv-diskurser där relationsbyggandet har identifierats som en central aspekt (jfr Ekström 1996). Den jämförelse med encoding/decoding som nu följer syftar till att tydliggöra det nya genom att ställa det mot en välkänd fond. Inledningsvis återger jag kort de för jämförelsen väsentliga aspekterna av encoding/decoding-modellen.

På ett globalt plan ser Hall (1973/1999) masskommunikation som flera moment – produktion, cirkulation, användning (som han kallar distribution och konsumtion), samt reproduktion – vilka sker i flera sociala kontexter där olika koder och diskursiva praktiker fyller olika funktioner. För den jämförelse jag företar är det framför allt användningsmomentet som blir relevant, men även i viss mån produktionen.

Grundläggande för Halls förståelse av reception är att åskådaren avkodar tv-innehållets ”tecken” med hjälp av kulturellt etablerade ”koder” – övergripande meningsstrukturer.[35] En särskild ställning har här de *dominerande koder* som återspeglar de maktförhållanden som

[35] Hall beskriver koder på följande sätt: ” They refer signs to the 'maps of meaning' into which any culture is classified; and those 'maps of social reality' have the whole range of social meanings, practices, and usages, power and interest 'written in' to them.” (citerat i During 1999:513)

gäller i samhället. Enskilda tecken bär alltså inte på någon ”inneboende” standardinnebörd utan får sin mening beroende på hur de applicerade koderna knyter dem till åskådarens sociala kontext. Samtidigt begränsas åskådaren av att vissa kopplingar mellan tecken och kod är mycket invanda. Dessutom styr tv-innehållets struktur vilka koder som förefaller relevanta. Med avseende på denna senare aspekt av meddelandets styrning har åskådaren större möjlighet att bruka sin tolkningsfrihet. Åskådaren kan här i större utsträckning opponera sig mot de kopplingar som meddelandets struktur föreskriver.

Hall föreslår tre hypotetiska tolkningspositioner för hur åskådare applicerar koder till meddelanden – han knyter dessa positioner till sociala skillnader i samhället. När åskådaren använder de koder som är föreskrivna av meddelandet gör han/hon en *gynnad* läsning. En *förhandlande* position innebär att åskådaren i stort förstår vilka koder som är föreskrivna men balanserar dessa mot andra möjliga koder. De maktförhållanden som finns inbäddade i den dominerande koden och som förklarar världen på ett globalt plan, balanseras här mot koder som exempelvis hämtas från mottagarens privata livssituation. Den förhandlande positionen är enligt Hall fylld av motsägelser. Slutligen innebär en *oppositionell* position att åskådaren förstår vilka koder som är inskrivna i meddelandet. I kraft av sin sociala situation har han/hon dock tillgång till oppositionella koder som används för att avkoda tecknet på ett annorlunda sätt än de dominerande koderna anger. Exempelvis kan ett meddelande, som kodar löneökningar som inflationsdrivande, i en oppositionell position tolkas som ett uttryck för klassförtryck och ett sätt att förmå löntagarna att dra tillbaka sina krav på höjda löner.

I stället för den semiotiska strukturen och dess associationer betonar avhandlingens perspektiv åskådarens relation till kompositören. Perspektivet söker inte heller omfatta hela kommunikationsprocessens olika moment. Perspektivet söker belysa vad som kognitivt är möjligt för åskådaren att komma fram till angående kompositören och de olika talarna, och hur kompositionen inverkar på detta.

Följande figur ger en översikt över skillnaderna mellan avhandlingens perspektiv och encoding/decoding-perspektivets användningsmoment

Figur 10.1: Jämförelse mellan encoding/decoding och reception som relation

	Encoding/decoding	**Reception som relation**
Tv-flödet	En meddelandestruktur som kontextualiserar tecken och gör tillämpning av vissa koder mer relevant.	En komposition av meningsbärande element som kontextualiserar talarnas framträdanden, uttrycker kompositörens världsbild och avsikter
Tv-flödets kontextuella påverkan	Tecknen ges en kontext som gör den dominerande tolkningspositionen relevant. På så sätt befästes vissa maktstrukturer som är knutna till de koder som föreskrivs av medieinstitutionerna.	Talarnas framträdanden ges en kontext som kan förändra innebörden av vad som sägs, och göra vissa värderingspositioner mer relevanta. På så sätt skapas en offentlig exponering av samhällsaktörer som missgynnar deras intressen utifrån journalistikens ideologi och behov av legitimering.
Åskådarens motstånd	Åskådaren kan försöka använda andra koder än de som är föreskrivna av meddelandets struktur.	Åskådaren kan försöka granska kompositionen och utkräva ansvar för påverkansförsöken.
Kommunikativ etik	Avsändaren bör underlätta tillämpningen av alternativa koder så att mottagaren lättare kan inta negotierande och oppositionella positioner till samhällets dominerande koder. På detta sätt kan journalistiken söka upplösa invanda mönster och förtryckande maktstrukturer.	Kompositionen bör underlätta åskådarens möjligheter till förståelse av talarnas giltighetsanspråk och värdering av talhandlingen. Kompositören bör inte maskera sin inställning till talaren och hans/hennes giltighetsanspråk. På detta sätt kan journalistiken uppfylla sitt informations- och granskningsuppdrag, samtidigt som den underlättar publikens granskning av sina förehavanden.

Tecken och talakter i tv-flödets kontext

Televisionens kontextuella påverkan synliggörs av encoding/decoding som meddelandets strukturering av tecknen. Det som analyseras är då hur sammanställningen av tecken kan påverka associationer och tolkningar. De eventuella aktörer som bär fram dessa tecken i tv-

programmen genom att tala är dock inte i fokus genom detta perspektiv.

Avhandlingens perspektiv intresserar sig för sammanställning av meningsbärande element men attribuerar, till skillnad från Hall, dessa till aktörer. Man kan säga att tecknen här är knutna till talakter, och talakterna i sin tur till aktörer. På så sätt är perspektivet anpassat för att studera en intern logik, inte bara mellan tecknen, utan även mellan talakterna och aktörerna. Ett sådant synsätt synliggör tv-flöden som en ”plats” för aktörer att framträda på för att ”marknadsföra” sina versioner av verkligheten.

Ett perspektiv som synliggör aktörer i medierapporteringen snarare än tecken i medierapporteringen är bättre lämpat för att separera olika intressen som är i konflikt inom meddelandet. Diskussionen om ”mediebudskapet” blir då en diskussion om villkoren för olika aktörer att göra sig förstådda och vilken värdering av det sagda som kontexten uppmuntrar. Det som studeras i detta avseende är hur kontextualisering av talet kan påverka talarnas budskap, förstärka budskapets amplitud, eller utsläcka dess betydelser.

Fördelen med Halls perspektiv är inriktningen av analysen på de genom meddelandet aktiverade semiotiska strukturerna och deras associativa innebörder i olika sociala kontexter, vilket är en aspekt som inte beaktas i föreliggande studie. Så långt kan man kanske säga att encoding/decoding är bättre på att synliggöra konflikten mellan avsändaren och mottagarens förståelse och tolkning, medan avhandlingen i sin tur synliggör konflikten mellan meddelandets aktörer.

Tv-program har ett semiotiskt innehåll som tolkas, men om man även beaktar aktörerna kan det konstateras att de utför talhandlingar som signalerar varför de kommunicerar. Talarna säger inte endast något om världen, de uttrycker varför vi som åskådare ska tro på dem och ingå kommunikativa relationer med dem (jfr Habermas 1976; Searle 1979). Avhandlingens perspektiv ser kompositionens kontextualisering som

ett verktyg för att även påverka dessa aspekter av åskådarens reception. Det handlar alltså om en kontextualisering av åskådarens försök att använda sin kommunikativa kompetens för att värdera giltighetsanspråken och talarens avsikter med kommunikationen. På så sätt synliggörs en aspekt av kontextuell påverkan som inte alls är knuten till meddelandets semiotiska strukturer och som därför tenderar att falla bort när man fokuserar på tecken och koder. Avhandlingens analyser exemplifierar olika möjligheter att uppmuntra åskådarens föreställningar om aktörernas inre landskap, att positionera talarna i konstruerade samtal (vilket påverkar värderingen av deras kommunikativa insatser), samt gynna och motarbeta värderingen av giltighetsanspråken med ackompanjerande bilder (se översikt nedan).

Likheten mellan Halls perspektiv och avhandlingens kan återfinnas i båda perspektiven betraktar tv-flödet/meddelandet som en produkt av en övergripande avsändare. Utifrån Halls perspektiv finns det en sändare som konstruerar meddelandet och sätter tecknet i en kontext. Utifrån avhandlingens perspektiv återfinns en kompositör som komponerar ”platsen” för talakterna och positionerar aktörernas framträdanden. I båda fallen finns det alltså en aktör utanför meddelandet som skapar en övergripande mening genom att kontextualisera något. Till skillnad från Hall betraktar jag även själva konstruktionen av meddelandet – kompositionen – som en uppsättning av handlingar som värderas och som söker att etablera en kommunikativ relation. Avsiktsmodellen synliggör hur sammanfogning av bilder och talsekvenser fungerar både som ett påverkansmedel och som en signalering av kommunikativa avsikter.

Åskådarens motstånd och avsändarens skydd

Genom begreppen förhandlande och oppositionell position synliggör Hall åskådarens *motstånd* som något som grundar sig på en rik eller avvikande bas av erfarenheter om världen samt av ideologiska preferenser. Halls tolkning är dessutom att brett delade koder är ett

effektivt medel för påverkan eftersom de tas för givna och är lätta att reproducera – de är svåra att ersätta med motståndets koder. Avhandlingens perspektiv skjuter in sig på något annat, nämligen själva den brett delade förmågan att kognitivt hantera avsändaraktörens diskursiva spel (kommunikativa kompetenser), och de ramar inom vilka detta sker (kommunikativa relationer).

Inom en sådan inriktning kan man söka förklara varför det är möjligt att opponera sig på basis av avsändarens sätt att kommunicera, snarare än utifrån det tematiska innehållet i kommunikationen. Med avseende på kompositörens relation till åskådaren är analysen inriktad på åskådarens möjlighet till slutsatser angående vad kompositören vill med kontextualiseringen, och vad kompositören är beredd att stå för. Det som studeras är alltså villkoren för åskådarens ansvarsutkrävande och hur kompositören kan skydda sig själv och exempelvis reportern från att bli kritiserade.

Jag har exemplifierat flera skyddande innebörder av komposition. De viktigaste bland dessa är kanske förstärkningen av avsiktsambivalens, samt positionering av reportern i konstruerade diskursiva situationer (se nedan för en full översikt).

De olika innebörderna av motstånd som synliggörs genom de två perspektiven indikerar också olika normativa utgångspunkter för medieforskningens kritik av tv-journalistiken. Halls perspektiv uppmärksammar oss på att tv-flöden starkt kan bidra till att reproducera rådande maktstrukturer, men också bidra till att minska deras grepp. Tv-journalistiken kan göra oppositionella och negotierande positioner mer relevanta. Exempelvis kan man tänka sig att medier kan bidra till en ”omkodning” av relationen mellan män och kvinnor i samhället, eller en minskning av rasfördomar, genom medveten rollbesättning och val av intervjupersoner i sina program.

Enligt mitt förmenade har forskningen också en angelägen uppgift i att synliggöra villkoren för offentlig debatt och journalistikens strategier för styrning av publikens förståelse, värdering av giltighetsanspråk och

tillämpning av kommunikativ kompetens. Dessutom kan den i avhandlingen beskrivna kommunikativa rationaliteten ses som en normativ grund för publikens ansvarsutkrävande från tv-journalistiken (jfr Ekström 1996; Habermas 1976/1998). Forskningen bör därför bidra till att synliggöra villkoren för detta åskådarens ansvarsutkrävande och verka för att öka medvetenheten om kognitiva värderingsprocesser avseende journalistisk tv-kommunikation.

Avhandlingens bidrag till ett sådant projekt är ett explicitgörande av hur kompositionen av tv-flöden etablerar en kommunikativ relation till publiken. Jag identifierar också konkreta strategier av påverkan och skydd som skapas genom komposition. Längre ner ska detta bidrag kompletteras med ett förslag till en tänkbar skiljelinje mellan mer eller mindre manipulativ komposition.

Komposition som påverkan, skydd och manipulation

I detta avsnitt görs inledningsvis en översikt över de strategier för påverkan och skydd som lyfts fram i avhandlingen. Därefter diskuteras i vilken utsträckning dessa strategier kan ses som manipulativa utifrån ett formalpragmatiskt perspektiv.

Komposition som påverkan

Med påverkan menar jag inte faktisk effekt utan hur kompositören tillhandahåller en kontext som uppmuntrar åskådaren till en speciell tolkning av talakter i tv-flödet. Figuren är indelad efter de nivåer i receptionen som avser talakten – talförståelse, talvärdering, samt talavsikt. I figuren anges också de avsnitt i avhandlingen där dessa strategier har diskuterats mer utförligt.

Figur 10.2: Strategier av påverkan på talakter

Påverkan på talförståelse

- Förändring av betydelser
  - genom förförståelse av temat (7.1.1)
  - genom diskursiv logik (7.1.2)
- Dramatisering av uttalanden (7.1.3)
- Utsläckning av betydelser (7.1.4)

Påverkan på talvärdering (7.2)

- Bevisande, motbevisande, illustrerande och konkurrerande (infogning av bilder)
- Förtydligande, stödjande, alternativgivande, tillbakavisande (sammanfogning av tal)

Påverkan på talavsikt (förståelse av det inre landskapet)

- Prisande respektive kritiserande (infogning av bilder eller sammanfogning av tal) (8.1.5)
- Verbal skildring av inre landskap (7.3.1)
- Subjektivt fokus genom närbilder på kroppen (7.3.2)
- Subjektiv utsikt genom "subjektiv kamera" eller bildmanipulation (7.3.3)

Påverkan på talförståelse

Tre strategier för påverkan har beskrivits på förståelsenivån – förändring av betydelse (genom förförståelse eller diskursiv logik), dramatisering, samt utsläckning av betydelser.

Förändring av betydelse innebär att talet sätts i en kontext som gagnar visa innebördsgivande associationer och projektioner. Påverkan kan ske genom att man inför en kontext som etablerar en förförståelse (7.1.1) av talarens behov och situation, som tenderar att stänga vissa tolkningar som skulle kunna vara relevanta utan denna kontext. En annan strategi är att redigeringen skapar en diskursiv logik (7.1.2) mellan sammanfogade talakter, och på så sätt främjar en tillskrivning av ett visst innehåll till ett av uttalandena. Detta sker exempelvis då den andra av två sammanförda talakter ifrågasätter ett

giltighetsanspråk. Ett intryck skapas då av att den första talakten uttryckte just det som ifrågasätts, trots att fler tolkningsmöjligheter hade varit relevanta.

Dramatisering av uttalanden (7.1.3) åstadkoms när något som berättas på ett lågmält och vardagligt sätt sammanställs med starka uttrycksmedel (bildmetaforer, musik, ljud) och därigenom får en stor känslomässig amplitud. En annan variant är att tillhandahålla en kommentar som framhåller det sagda som stort och viktigt.

Utsläckning av betydelser (7.1.4) är en strategi som drar nytta av att tv-mediet kan verka genom både tal och bilder samtidig. Vissa av talets teman kan släckas ut genom att de bilder som visas enbart relaterar till ett specifikt tema.

Påverkan på talvärdering

Strategier för hur talvärderingen påverkas definieras i avsiktsmodellen. Modellens begrepp identifierar små element av påverkan som sker genom infogning av bilder och sammanfogning av talakter, men som tillsammans formar större mönster. Exempelvis kan konkurrerande, illustrerande och tillbakavisande verka tillsammans i en sekvens med två sammanförda talakter. På så sätt skapas ett större mönster av missgynnande av en viss talare.

Påverkan på avsiktsvärdering

Att förstå en persons inre landskap och avsikter är självfallet viktigt för att förstå och värdera hennes handlingar. Påverkan på en sådan förståelse har här knutits till tre övergripande strategier. Den kanske mest uppenbara är verbal skildring (7.3.1), alltså att någon uttalar sig om vad en viss person tänker och känner. Dessa uttalanden styr därefter åskådarens förståelse av den beskrivna personen.

Subjektivt fokus (7. 3. 2) är ett mer sofistikerat medel för att åstadkomma något liknande. Även tal som *inte* explicit tematiserar vad som pågår i en annan persons huvud, kan ändå uppfattas handla om just detta genom att det sammanställs med bilder som anspelar på

tankeliv och känslor (närbilder på ansikten, kroppsställning, bilder på händer, etc.).

Bilder kan också skapa en subjektiv utsikt (7.3.3), dvs. en effekt av att man befinner sig i en persons huvud och betraktar världen ur hennes perspektiv. En sådan effekt kan skapas med olika kamera- och bildredigeringstekniker.

Till sist kan en talare både prisas och kritiseras (8.1.5) genom att bilder infogas eller talsekvenser förs in så att fokus förskjuts mot talaren själv snarare än mot vad han/hon säger.

Komposition som skydd av kompositören och talarna

I avhandlingen har begreppet skydd använts för att belysa hur kompositionen kan verka för att kompositören, reportern eller en talare som uttalar sig i linje med den övergripande fabulan, ska framstå i god dager.

Figur 10.3: Strategier av skydd

Kompositionens skydd av talaren

Positionering av talaren i ett samtal	Skapande av bemötande (8.2.1)
	Inbäddning av kritiska påståenden (8. 2. 2)
	Konfrontation utan samtidig närvaro (8.2.3)
Bilddrivet tal	Bildspelsprat (8.4.1)
	Parallella kommentarer (8.4.2)

Kompositionens skydd av kompositören

Förstärkning av avsiktsambivalens	genom aktionssekvens (8.1. 1)
	genom sammanvävning av tematiska trådar (8. 1. 2)
	genom flertydiga bilder (8. 1. 3 - 8.1. 5)
Dialogisering av framställningen	i förhållande till förövare (8. 3. 1)
	i förhållande till talare (8. 3. 2)

Skydd av talaren

Kompositionens skydd av talaren handlar om skapandet av fördelar i åskådarens granskning av talakten. Talsekvenserna kan positioneras i förhållande till varandra och skapa en ny diskursiv logik. Talet kan också sättas i relation till bildflöden så att ett bilddrivet tal uppstår.

En positioneringsstrategi strategi utgörs av att två konfliktfyllda uttalanden ställs samman på ett sätt som påminner om ett meningsutbyte. Det andra av de två uttalandena framstår då som ett bemötande (8.2.1) – ett uttalande som ger ”svar på tal”.

En annan positioneringsstrategi är inbäddning av kritiska påståenden (8.2.2). Den kan användas för att minska åskådarens negativa upplevelse av hårda anklagelser eller problematiska giltighetsanspråk. Effekten vinns genom att det problematiska uttalandet placeras i relation till ett annat uttalande och på så sätt inte utgör ett nytt utspel som påkallar behov av stöd eller prövning. Exempelvis kan offrets kritik av förövaren placeras som stöd för reporterns påstående att offret är illa berört av förövarens agerande.

Konfrontation utan samtidig närvaro (8.2.3) är en strategi som går ut på att få reportern att framstå som en sanningssökande ansvarsutkrävare utan att utsätta honom/henne för den anklagades bemötande av ett kritiskt påstående. Till exempel kan centrala komponenter av kritik levereras monologiskt utan att den anklagade får tillfälle att bemöta dessa i de intervjuklipp som visas. Reportern skyddas på så sätt från intervjupersonens ifrågasättande av beskrivningen, och även från att framstå som konfrontativ och aggressiv.

Bildspelsprat (8. 4. 1) betraktas här som en underkategori av det bilddrivna talet. Bildflödet simulerar ett diabildsspel som motiverar talarens sammankoppling av personer och skeenden på basis av bildernas innehåll och växlingar. Talarens sammankopplingar och summariska beskrivningar av komplicerade skeenden kan, genom bildspelets konstruerade kontext, framstå som mer gångbara.

Parallell kommentar (8. 4. 2) är en annan strategi inom det bilddrivna talet. Kompositören och reportern ingår här ett samspel som ökar möjligheten till positivt mottagande av reporterns tolkning och analyser. Detta uppnås genom att tolkande uttalanden presenteras parallellt med bildflöden med metaforisk potential. Åskådaren tycks då se det som beskrivs, vilket simulerar en situation där beskrivningen av enkla fakta kan relateras till bildbevisning. Exempelvis kan påståenden om att LO-gräsrötterna blev arga på Sahlin relateras till ett foto- och ljudmontage där åskan tycks gå på en presskonferens (blixtliknande effekter och dunder). Även tv-grafik som ritas upp

framför åskådaren (t.ex. diagram) kan fungera som ett sådant visualiserande underlag som får tolkningen att likna en beskrivning av någonting synligt.

Skydd av kompositören

Strategier för att skydda kompositören själv har i analyserna knutits till två huvudkategorier: förstärkning av avsiktsambivalens och dialogisering av framställningen.

Avsiktsambivalens ingår i kompositionen som kommunikationsform, men är samtidigt något som kan förstärkas genom olika kompositionsval. Reportagens aktionssekvenser (8.1.1) ökar ambivalensen eftersom de tillför ytterligare en tänkbar avsikt till tolkningen av kompositionen. De scener som de innehåller kan tolkas som ett mellanspel mellan två teman – en global strukturering av framställningen – men de kan också göras meningsfulla i relation till de talsekvenser som de är satta att separera. Aktionssekvenser kan även skapa en egen tematisk tråd som återkommer på olika ställen i reportaget, vilket ytterligare förstärker avsikten av strukturerande (8.1.2).

Användning av mångtydiga bilder utgör den kanske viktigaste källan till avsiktsambivalens, särskilt i de fall de fungerar som de ligger över skiften mellan talakter (8.1.3-5). Genom dessa val kan en positiv eller negativ värderingskontext för ett uttalande framstå mer som given av slumpen än av kompositören.

Dialogisering är en strategi för att framhäva tv-diskursen som balanserad och prövande. Genom att väva in omtalanden som gynnar den aktör som kritiseras kan framställningen få en dialogisk prägel (8.3.1). En liknande strategi kan också tillämpas mer lokalt, i relation till enskilda talare (8.3.2). Infogade bilder kan då omväxlande gynna och missgynna talet.

Vad tillför avhandlingens analys av kontextualisering?

Jag gör inte anspråk på att alla de enskilda strategier för kontextuell påverkan som jag skildrar utgör nya upptäckter. Flera av dem torde ha motsvarigheter i andra teoretiska perspektiv där meningsskapande och textproduktion studeras. Exempelvis liknar strategin ”Subjektiv utsikt” filmforskningens begrepp som ”subjektiv kamera” och ”point of view shot” (t.ex. Branigan 1984). Bidraget består främst av en koppling av kontextuella mekanismer och strategier till talarens och åskådarens relationsbyggande. Mitt perspektiv ordnar och grupperar basala kognitiva mekanismer kring de nivåer av kognitiv bearbetning som impliceras av formalpragmatiken.

Diskussionen om skyddsstrategier är måhända ett mer substantiellt och konkret nytt bidrag. Den avsiktsmodell som utvecklas möjliggör en fördjupad diskussion kring ambivalens – tv-mediets ”obestämdhet” [indeterminacy of meaning](t.ex. Ellis 2002:195) – samt villkoren för att öka och minska denna.

Något liknande kan också sägas om signalerande av avsikter. Bondebjerg (1994) är en av dem som har pekat på att framställningen är ett medel för att upprätta ett dokumentärt kontrakt med publiken. Såvitt jag känner till har tidigare forskning inte fördjupat sig i hur avsikter signaleras och döljs med hjälp av bilder och redigering. I detta avseende bidrar avsiktsmodellen med analytiska verktyg som kan identifiera vilka avsikter som uttrycks, och kanske ännu viktigare: hur kompositören genom infoganden och sammanfogningar kan ”säga” sin mening utan att själv tala.

***

Kartläggningen av strategier leder också till vissa metodologiska slutsatser. Förståelsen av kontextuell påverkan har här knutits till formalpragmatiken. Jag har alltså jobbat utifrån antaganden om de nivåer på vilka kontext kan påverka åskådarens informationsbearbetning – hur den påverkar förståelsen av talet, värderingen av giltighetsanspråk, liksom förståelsen av talarens inre

landskap. Detta arbetssätt, med utgångspunkt i en generell kommunikationsteori, skiljer sig från de perspektiv med empirisk utgångspunkt som har dominerat forskningen om kontextualisering i journalistiken.

Med utgångspunkt i begreppet ”frame” föreslår exempelvis Entman att kontextualisering i nyheter bör studeras genom att identifiera särskilda frames – nyckelord, standarduttryck, stereotypa bilder och källor – som påverkar hur faktainnehåll uppfattas och värderas (Entman 1993:52). Tankard (2001) utvecklar i sin tur elva fokalpunkter för att identifiera och mäta framing. Hit hör exempelvis rubrik, underrubrik, foto och fotovinkel. Dessa författare studerar ett annat medium. Den för jämförelsen viktiga skillnaden är dock att deras utgångspunkt är textens egenskaper, snarare än antaganden om kontextens olika funktioner.

Perspektiv som Entmans och Tankards kan belysa förändringar och skillnader i sättet att skapa mediegestaltningar och påverkan. De kan också användas för att kvantitativt mäta effekterna av olika textuella attribut. Problemet med sådana angreppssätt är dock att de kontextualiserande funktionerna är statiskt definierade på förhand. Entman och Tankard tar inte hänsyn till att samma textelement kan fylla olika kontextualiserande funktioner beroende på sitt lokala sammanhang (jfr t.ex. Ellis 2002). Mitt perspektiv hanterar detta genom att betrakta kontext som en föränderlig uppsättning mentala modeller (jfr van Dijk 1997). Kontextens verkan fastställs i det lokala sammanhanget och på olika nivåer utpekade av teorin. En sådan analysstrategi är lämplig för att studera enskilda tv-program och deras specifika utnyttjande av kontextualisering. Perspektivet öppnar också för en fortsatt fördjupad diskussion om kontextualiseringens möjliga funktioner och mål, samt identifiering av nya sätt att nå dem.

När blir komposition till manipulation?

Enligt formalpragmatiken ska en mottagare inte hindras från att uppfatta avsändarens avsikter och förslag till förståelse av världen.

Avsändaren ska inte heller parasitera på de förväntningar som skapas genom de avsikter som uttrycks.

Kommunikation genom tv-flöden kan knappast uppfylla ovan formulerade normer i en mer sträng bemärkelse. Ett mer rimligt förhållningssätt är att betrakta formalpragmatikens etik som ett riktmärke inom ramen för en kommunikationsform som på flera avgörande sätt skiljer sig från samtal.

Kompositören uttrycker sin mening genom att kontextualisera talarna – genom att kontextuellt gynna och motarbeta uttryckta giltighetsanspråk. En sådan påverkan kan samtidigt vara mer och mindre avsiktsambivalent. Åskådaren kan alltså ha lättare eller svårare att knyta den etablerade kontexten till kompositörens avsiktliga handlande. En avsiktstydlig kontextuell påverkan på värdering av talet uppfattas här som den mest riktiga formen av komposition. Kompositören låter talaren tala och visar genom bilder och sammanfogningar sitt förhållande till talarens giltighetsanspråk. Ett gynnande och missgynnande av talakter under skydd av ambivalens är motpolen till detta. I det fallet är talaren motarbetad (eller gynnad), men åskådaren har svårt att entydigt tillskriva kompositören ansvaret. Kontextens påverkan framstår mer som en frukt av slumpen eller åskådarens egna associationer.

Avsiktstydlighet uppnås genom att infogade bilder relateras till en enskild talakt, alltså då bilden inte ligger över talskiften. Bilden bör då också vara vald så att den i så liten utsträckning som möjligt ger upphov till alternativa innebörder i förhållande till talakten. Det är svårt att dra skarpa gränser här, men man kan säga att ett tydligt missgynnande är en form av opposition som skulle kunna göras explicit och försvaras i den missgynnades närvaro. Kompositionen bör alltså inte, under förespegling av ett pliktskyldigt illustrerande, missgynna talaren eller hans/hennes giltighetsanspråk och därmed etablera en mening som kompositören inte tar ansvar för.

Avsiktstydligheten förbättras också genom att tv-flödets teman är åtskilda med taltystnad eller genom att reportern förklarar relationen mellan påföljande teman.

Kompositionen påverkar inte endast åskådarens relation till kompositören, den placerar också talarna i konstruerade diskursiva situationer. Åskådaren får därmed ett intryck av talarens insatser som kan vara ett annat än vad som hade varit fallet i intervjuns kontext. Den komposition som inte ger möjlighet att uppfatta vad talaren ville säga och vilken fråga som föranledde ett viktigt svar är självfallet manipulativ. Till ett sådant utnyttjande av kompositionen hör förändring av betydelse, utsläckning av betydelse, dramatisering, och olika former av positionering av talaren i ett samtal. Möjligen kan man i detta sammanhang säga att dramatisering är den strategi som åskådaren enklast värderar innebörden av. Därför kan den kanske betraktas som ett mindre allvarligt manipulationsförsök.

Det bilddrivna talet kan i vissa situationer betraktas som ett hinder för åskådarens värdering av talarens (ofta reporterns) beteende. Men då det samtidigt kan genomskådas utan omfattande kontrafaktisk bearbetning betraktar jag dessa strategier som mindre manipulativa.

Till en speciell form av påverkan hör subjektivt fokus – inklipp av ledtrådar till en aktörs inre landskap (t.ex. närbilder på kroppsställning och ansikten). Även om åskådaren är medveten om greppet kan det vara svårt att värja sig mot denna typ av påverkan. Här uppmuntras åskådaren att avläsa kroppssignaler i situationer som konstrueras genom sammanställning av tal och bild. Jag betraktar detta som en särskilt manipulativ form av komposition.

I framtida publikstudier skulle det vara intressant att intervjua publikgrupper om deras tolkning av tv-flöden för att relatera de här identifierade strategierna av påverkan och skydd till andra mekanismer i faktisk reception. En möjlighet är då att göra experiment med olika versioner av komposition som skiljer sig åt med avseende på avsiktstydlighet och skydd. Strategier för påverkan och skydd skulle

också kunna studeras i en kontext av medieskolning [media literacy] och hur den inverkar på publikers medvetenhet om och motståndskraft mot manipulativa framställningar (se t.ex. Babad m.fl. 2012; jfr Messaris 1994; Hobbs 1996; 2006).

Skuldattribueringens kognitiva mekanismer

Så här långt i kapitlet har granskande tv-reportage primärt diskuterats som en form av kommunikation – komponerade tv-flöden. I detta avsnitt övergår jag till att diskutera den skuldmodell som utgör avhandlingens andra huvudsakliga bidrag.

Skuldupplevelsen uppstår genom tv-flödets innehåll men också genom att åskådaren fyller i och associerar informationselement. Modellen är en beskrivning av just denna process av kognitiv bearbetning av skuldattribuerande kommunikation.

Skuldmodellens system av associationer och projektioner kommer nu att sammanfattas utifrån begreppen inre landskap, missgärning och karaktärsskuld. Avslutningsvis diskuterar jag hur skuldmodellen kan bidra till forskningen om journalistiskt ansvarsutkrävande och medieskandaler.

Konstruktion av det inre landskapet

Även om inre landskap inte är observerbara, tycks vi kontinuerligt göra antaganden om dem, vilket i sin tur påverkar vår uppfattning om de handlingar som vi kan se. Gestaltningen av aktörers inre landskap är därför viktig för den ansvarsutkrävande tv-journalistiken.

Figuren nedan sammanfattar de i avhandlingen identifierade fem huvudsakliga strategier som kan användas för att uppmuntra åskådaren att konstruera ett inre landskap.

Figur 10.4: Konstruktion av det inre landskapet

Till strategier av ”direkt” skildring hör framför allt verbala beskrivningar. Reportern eller vittnen kan dela med sig av sina antaganden om hur personen är, hur hon resonerar, vad som motiverar, skrämmer, eller driver personen till handling. Denna väg till förståelse av inre landskap, genom andra personers tolkning av intryck, är naturligtvis något djupt mänskligt. Som ett led i ett kritiskt förhållningssätt kan man samtidigt fråga sig vem journalistiken bör släppa fram för att göra dessa tolkningar. Vem är tillförlitlig, och vem har ett tillräckligt tolkningsunderlag för att forma åskådarnas förståelse av de anklagades subjektiva domän? Tv-mediet tillåter också illusionslika upplevelser av insyn i det inre landskapet. Användningen av ”inre röst” till ”subjektiv kamera” är knappast ett långsiktigt hållbart alternativ för tv-journalistiken. Tv-mediet tillåter dock även mer subtila medel, ett sådant är det jag refererar till som subjektivt fokus. Här handlar det om att göra intervjupersoner till ofrivilliga karaktärsvittnen genom att låta dem tala över bilder på förövaren. Denna typ av sammanställning ger intrycket av en allvetande position, en ”Voice of God” (t.ex. Wolfe 1997), som det är svårt att värja sig mot. Även beskrivningar av faktaförhållanden och skeenden tenderar här att uppfattas stå i stark relation till den avbildade personens tankeliv och motiv.

Vid konstruktionen av ett inre landskap är framställningen av förövarens handlingar central. Enskilda skildrade handlingar indikerar personens avsikter, men det är främst när de sätts i relation till varandra som de blir kraftfulla verktyg för att skapa inre landskap.

Konsistent handling syftar då på en komposition som framställer aktörens handlande vid olika tillfällen som likartat. En skildring av konsistens kan skapa intrycket att personen handlar avsiktligt, eller alternativt att hon är oförmögen att göra något annat. Särskiljande handling syftar istället på avvikelser i sättet att hantera snarlika situationer. Framhävande av särskiljande handling kan ofta hänvisa till brott mot normer. Det kan exempelvis handla om en diskriminerande attityd mot någon grupp av människor, godtycklighet i ämbetsutövning eller gagnande av egna intressen.

Förståelsen av vad en person tänker, vad hon vill, och vilka hennes behov är, är ibland knutna till liknande föreställningar om andra personer i samma grupp. Dessa utbyten av egenskaper mellan aktörer infångas genom fabulans kategorinav. Kategorinavets associationer kan användas på flera sätt i skuldattribueringen. Att uppfatta offer och förövare som kategorier kan vara nödvändigt för att åskådaren ska kunna göra reportagets sammanställning av personer meningsfull. Kategorier av offer och förövare är också ett sätt att plocka ut ”godbitarna” ur olika människoöden och skapa tydliga offer och tydliga förövare med flera enskilda aktörers egenskaper. Kategoriassociationer används också för att underlätta framförandet av vissa anklagelser. Det är exempelvis mindre förpliktande att låta ett vittne säga ”Vi har en rasism i Sverige som man inte kan acceptera” än att explicit anklaga olika representanter för svenska myndigheter för rasism (se figur 9.8). Självfallet är ett sådant skapande av ”guilt by association” problematiskt. Skuldattribueringen tycks här utnyttja de hopklumpningsmekanismer som minnesforskare menar är centrala för vår minneshushållning (jfr Eysenck 2005).

Missgärning och karaktärsskuld

Konstruktionen av förövarens inre landskap kan vara slutmålet för en skuldattribuering – en karaktärsskuld har då etablerats. Personens egenskaper, drivkrafter, karaktärsegenskaper och ideologi är då det som kontrasterar aktiverade normer. Reportaget *”Tjejen som får*

sossarna att se rött" etablerar denna typ av skuld med avseende på Mona Sahlin. Reportaget kan egentligen inte knyta henne till några allvarliga normåsidosättande handlingar, eller definiera ett tydligt offer för hennes handlingar. Sahlin görs skyldig genom konsistensen i små misstag – hon tycks inte ha klarat av att bättra sig efter "Toblerone-skandalen". Hon framställs också av vittnen som en ideologiskt svag person – "ingen stor teoretiker" (se figur 9.4). Hon beskrivs också som en som inte förankrar beslut och en som känner sig ensam i den inflytelserika gruppen i partiet. Vissa av dessa beskrivningar sker till bilder på henne i en trotsig pose och andra där hon har en närmast apatisk stirrande blick (jfr figur 7.12 och figur 8.10, bild 1-4). Sahlin kontrasteras också mot framgångsexemplen Göran Persson och framför allt Olof Palme.

Det inre landskapet kan också vara ett verktyg för att etablera den andra formen av skuld, dvs. det jag kallar för missgärning. Missgärning uppstår genom att en handling uppfattas som starkt normkontrasterande. Det inre landskapets roll kan här vara att göra endera av två konkurrerande avsikter mer plausibel. När Svenska tobaksbolaget väljer tobaksblad med mer nikotin och mindre tjära uppfattas det som "nikotinhöjning". Den alternativa handlingen "tjärsänkning" är mindre aktuell eftersom åskådaren har etablerade föreställningar om tobaksindustrin. Det är en aktör som lever av rökarnas nikotinberoende, och är känd för att vara skrupellös. När det är nödvändigt kan missgärningen accentueras genom att tv-flödet etablerar en konsensusposition som kontrasterar handlingen.

Missgärning och karaktärsskuld betecknar normkontrasterande handling respektive normkontrasterande person. Svåra missgärningar, exempelvis brottsliga handlingar, är förstås tungt graverande för offentliga personer, men karaktärsskuld, även konstruerad av små misstag, kan ha nog så allvarliga konsekvenser för bilden av personen. Det är självfallet ett svårt slag mot en offentlig karriär att bli medialt anklagad för dåliga karaktärsegenskaper eller inkompetens (jfr t.ex. Waldahl 2009). Journalistikens "påvisande" av karaktärsskuld innebär

ett angrepp på själva den grund som publiken förknippar med mänskligt handlande, drivkraften till enskilda handlingar och förmågan att utföra dem. På så sätt torde det vara svårare för den som blivit tillskriven karaktärsskuld att reparera bilden.

Vad tillför skuldmodellen?

Forskningen om medieskandaler och journalistiskt ansvarsutkrävande har på senare år i stor utsträckning intresserat sig för skandalers övergripande dynamik (t.ex. Pollack 2009; Hammarlin och Jarlbro 2012). Man har också klassificerat de normbrott som politiker kan anklagas för (jfr t.ex. J. B. Thompson 2000; Ekström och Johansson 2008), och intresserat sig för mediebevakningens konsekvenser för de anklagade (Johansson 2006; Bjerke 2012). Ett annat centralt tema är beskrivningen av skandalen som ett sammanbrott av skiljelinjen mellan det privata och det offentliga i den intensiva bevakningen av enskilda personer (t.ex. J. B. Thompson 2000; Allern och Pollack m.fl. 2012).

Skuldmodellen erbjuder en delvis annan utgångspunkt för förståelsen av ansvarsutkrävande och medieskandaler. Här är det den kognitiva dynamiken i upplevelsen av skuld som relateras till det journalistiska innehållet. Det handlar inte om informationens vandring från ”backstage” till ”frontstage”, utan om hur det komponerade medieinnehållet mobiliserar kognitiva mekanismer som sammanlänkar normerna med en objektiv och subjektiv domän. Det handlar inte heller om en tematisk kategorisering av normbrotten utan om en relation av normbrotten till person och handling, samt den kognitiva dynamiken som omger dessa två typer av skuld.

Detta perspektiv kan bidra till forskningen om ansvarsutkrävande i redigerade programformer. Skuldmodellen erbjuder en förståelse av dynamiken i åskådarens skuldupplevelse och utgör därmed en form av ”fast” förhållningspunkt när skuldattribuering inte längre kan beskrivas med utgångspunkt i reporterns frågor och agerande (då samtalets kontext är upplöst genom redigering).

Genom att knyta förståelsen av ansvarsutkrävande till produktionen av en kognitiv dynamik belyser skuldmodellen också vissa aspekter av den så kallade demonstrerande mekanismen – dvs. att det journalistiska ansvarsutkrävandet utvidgas till nya områden och nya typer av normöverträdelser i samhället (se Ekström 2006). Skuldmodellen begreppsliggör hur normer kan aktiveras i relation till skildrade handlingar och inre landskap. Även situationer som inte uppenbart kontrasterar brett delade normer, eller som är normativt otydliga, kan genom en intensiv diskursiv bearbetning av den i modellen beskrivna dynamiken fungera som skandalstoff och skapa en upplevelse av skuld.

Beskrivningen av skuldupplevelsens dynamik bär också med sig ett bidrag till en journalistikkritik baserad på ontologisk och epistemologisk grund (jfr Ettema och Glasser 1998; Ekström och Nohrstedt 1996; Ekström 2002; se också Kovach och Rosenstiel 2001). De kritiska frågor som här uppstår rör den subjektiva domänen och journalistikens ansvar för publikens intryck: Vad motiverar valet av de diskursiva strategier som uppmuntrar publikens antaganden om aktörernas subjektiva domän? När är det rimligt att söka påvisa karaktärsskuld och när bör man avstå? För att diskutera dessa aspekter av journalistiskt ansvarsutkrävande bör vi kunna relatera till skuld i termer av publikens kognitiva dynamik och hur föreställningar om porträtterade aktörers inre landskap konstrueras genom tv-mediets förmedlan. Min förhoppning är att denna avhandling i någon mån kan bidra till en sådan diskussion.

Summary

Background and purpose

In the past decade, media scholars have intensified the study of media's role in public accountability. On a micro level of analysis, the main attention has been directed towards the journalistic interview and its use to promote the impression of guilt and journalistic neutrality. Strategies of pressing interviewees to unfavorable responses or refusal to answer, and the use of hidden camera to stage dramatic confrontations have been described (e.g. Ekström & Eriksson 1998; Svensson Limsjö 2006; Andén-Papadopoulos 2003). The position of the interview as a cherished subject of analysis is due to its fundamental value for journalism. The interview gives access to self-produced information and thus gives journalism independence from other institutions' descriptions of reality.

Something that still has not been studied extensively is the role of editing and visual strategies in public accountability and guilt attribution. In an even broader sense, the dimension of editing in TV-journalism has only been studied sporadically (Krona 2009), and in those cases (e.g. Krona 2009; Eriksson 2006a; Nylund 2006), focusing on the verbal strategies and not on editing as a communicative practice in its own right.

Extensive editing in a journalistic TV program transforms the interview from one form of communication – showing speech interaction to the public – into a tool for creating another form of communication: *composed TV-flows* consisting of speech sequences, pictures, and sounds. Thus, editing creates a confusing object of study where the interview is still present, but mainly as a means of gathering speech sequences for composition of TV-flows. The study of composed TV-flows demands a shift of focus from speech interaction in front of the camera to that of how compositions impact the minds of viewers. This is a shift that historically has been much more difficult for media and journalism

studies than for film studies and more aesthetically oriented disciplines.

Drawing on the tradition of poetics in film analysis and Jürgen Habermas' theory of communicative action, the aim of this thesis is to develop an approach to the composition of TV-flows and its role in journalistic guilt attribution. The purpose is also to test this perspective and develop knowledge of compositional strategies in investigative TV-reporting.

Meta-theory and methodology

The meta-theory of this thesis consists of an adaptation of Roy Bhaskar's theory of science (Danermark et al 2003). The main contention of critical realism is that reality is independent of our understanding of it. However, we can never access reality directly, but only through theory-guided experience. Furthermore, critical realists believe in an ontological depth of reality. The empirical and factual levels of reality, which can be experienced, are believed to be manifestations of the workings of underlying mechanisms of the real. According to Bhaskar, the role of science and philosophy is not primarily to describe the empirical surface of reality, but to provide theoretical accounts of the underlying mechanisms that govern what we experience. Critical realists argue for a shift from prediction to explanation, the use of abstraction, and relying on interpretive forms of investigation. Furthermore, different and sometimes competing theoretical concepts are expected to be necessary in order to describe the complexity of reality and its mechanisms on different levels.

Abstraction is the central tool for development of knowledge according to critical realists. It is trough abstraction and retroduction that theoretical perspectives are developed. Abstraction is also the key to discrimination of the constitutional aspects of a phenomenon from the more temporary aspects. Abstraction is also central to the example based methodology of this thesis and to argumentation about reception. It is by co-abstraction that the analyst and the reader can reach intersubjectivity and co-experience *some aspects* of the cognitive impact of TV-flows (e.g. Bordwell 2008).

Three models of reception and guilt

The thesis develops three theoretical models that guide the understanding of how TV-flows can promote the impression of guilt and journalistic neutrality. The first model divides reception into six levels of cognitive processing of the information of TV-flows. The two additional models, – the intent-model and the guilt-model – are used to further conceptualize this perspective.

A model of levels of TV-flow reception

The division of the viewer's reception into different levels is based on the Habermasian concept of communicative rationality (Habermas 1981/1998; 1986/1998). Habermas conceives understanding-oriented communication as cooperation within the framework of a relation. The listener seeks not only to understand and evaluate the validity claims of the speaker, but also to evaluate his/her communicative action, in order to make assumptions about the speaker's intentions. Drawing on such understanding, the first three levels of reception of journalistic TV-flows are the following: the level of *speech understanding*, the level of *speech evaluation*, and the level of *speech intent*.

However, the TV-flow should not be reduced to its speech content. The composition of speech sequences and the inclusion of pictures also express meaning and validity claims. The viewer's reception could thus be understood as something taking place within a framework of two types of relations – relations to different speakers included in the TV-flow and to the composer of the TV-flow. If the Habermasian line of thinking is adapted for the composer relation, we could describe three additional levels of reception. In the taxonomy proposed here, these are the *fabula*level, the *fabula evaluation* level, and the *compositional intent* level (fabula stands for an overall mental representation of the theme promoted by the TV-flow).

The division of reception into levels is an analytical tool for relating context information to different communicative functions outlined by formal pragmatics. It could also be seen as a way to refine the notion of framing in TV-journalism by applying a general theory of communication.

Drawing on Teun A. van Dijk's theory of context models (1997; 2006), context is understood as a temporal, now-relevant, mental representation, activated by the unveiling TV-flow. From this perspective, the analysis of reception is about identifying and explaining different ways that the activated context can influence further meaning-making and evaluation, and how the TV-flow activates the required context.

The intent-model

The intet-model is a list of intents that can be intercepted by the viewer following the inclusions of pictures over speech, and merging of one speech sequence with another. At the same time, it is a list of the composer's possibilities to influence the evaluation of the speech act by creation of its context. The different inclusions and mergings represent different forms of promotion of, and interference with, positive evaluation of the speaker and his/her validity claims.

By merging of speech sequences, the composer reproduces the logic by which people usually relate developing discourse: claim-support, claim-counter claim, support-rebutting, etc.

Merging intents (speech sequences)

Explicating: The subsequent speech is an alternative take on the content of preceding speech

Supporting: The subsequent speech supplies facts that support
the expressed validity claim

Providing alternative: The subsequent speech expresses an alternative validity claim

Repelling: The subsequent speech supplies facts that contradict the expressed validity claim

Praising respectively *criticizing:* The subsequent speech is associated with
the speaker rather than the speech

Answer seeking: Two merged speech sequences express the question – answer relation

Structuring: The subsequent speech is not associated in the context of unfolding conversation, but rather as a more global development of the TV-discourse

When it comes to inclusion of pictures, the nearest speech act often gives the necessary context to understanding the meaning of the inclusion. However, at least four other contextual areas could also be relevant: the perception of the speaker (the picture gives information to elaborate the theory of mind of the speaker); the global themes of the fabula established earlier (the picture represents a global theme); the physical location of the speaker and the process of journalistic investigation (e.g. the picture gives orientation in the room); and a conception of the developing TV-discourse – its narrative structure, rhythm, and stylistic properties (e.g. the picture is a part in a pattern whose creation gives meaning to the inclusion).

Furthermore, in relation to the nearest speech, the intent also depends on how directly the picture content is associated with what is said. Pictures can be intended as evidence or "merely" as illustrations. In order to discriminate between those differences, this thesis uses the notion of different types of association. What are here called *script associations* and *frame associations* are more direct forms of association than *category association* and *metaphor association*. The frame and script associations are present when pictures refer to the described facts and situations. Category associations are present when the picture content stands for an instance of what is said and not the particular situation that is described. The metaphorical association comes forth when the content of the picture must be reduced to only same aspects or properties that resemble the content in the speech.

Inclusion intents (pictures)

Proofing and *rebutting:* The picture content relates directly to the speech content by script or frame association

Illustrating and *competing:* The picture content relates less directly to the speech content. Category association and/or metaphor association is necessary

Praising and *criticizing:* The picture content is associated with
the speaker rather than the speech

Globalizing: The picture content is associated with the fabula rather
than the nearest speech

Informing on infrastructure: The picture is associated with the location of the interview or the process of journalistic investigation

The merging of speech sequences (structuring excluded) and the inclusion of pictures (proofing, rebutting, illustrating, competing, praising, and criticizing) are here conceived of as tools to influence the viewer's evaluation of speech acts, and at the same time to express the composer's view on the portrayed subject. In short, the intent-model is a theoretical account of how it is possible to express complex validity claims by editing, without use of own speech.

The different intents that the composer demonstrates are not necessarily good for the relation to the viewer (the composition intent level of reception). All of them are not commensurable with the journalistic virtues of objectivity and impartiality or – from the Habermasian viewpoint – with the intent of truth-seeking that underlies understanding-oriented communication. A pattern of criticizing, competing, and repelling in relation to one person or party in a conflict could of course contradict the intent of truth-seeking and just representation of the portrayed matter.

Composition leaves a lot of space open for uncertainty about the intentionality of the perceived meaningfulness, and also ambivalence on deciding which of several possible intents should be attributed to the composer. The ambivalence is not constant; it can be increased by certain compositional choices, and then function as a shelter from the viewer's critique of the composer's contextual influence on speech acts. The above proposed discrimination of different intents serves as a starting point for analysis that not only investigates the promotion of meaning and evaluation, but also the compositional promotion of ambivalence. If intent clarity is considered as a compositional virtue in

journalistic discourse, the analysis has also entered the realm of communicative ethics.

The guilt-model

Within the framework of this thesis, the formalist notion of fabula is used to refer to an overreaching mental representation constructed by the viewer during the interaction with a TV-flow. Different programs and TV-shows that demand responsibility from social actors of course promote fabulas of different themes, with different actors, norms, and circumstances. At a more abstract level, one could nevertheless argue that they all have something in common; that they all are instances of the meta-theme of guilt.

This contention is here followed by development of a model – the guilt-model. The model conceptualizes some key aspects of the cognitive dynamics of the impression of guilt, and by doing that, it proposes a view on the cognitive goal of different communicative actions in the area of guilt attribution.

The model is based on the Habermasian division of the world in an objective, subjective, and normative domain, and a supposition that the viewer cognitively bridges the ontologically separated domains by means of association. In a story of guilt, we encounter ontologically separated elements such as deeds, norms, and motives. However, we do not, usually, relate to the portrayed matters as three separated worlds but rather as one. This cognitive work of association is central to the model.

The *main chain* of guilt is the core of the guilt-model. It stands for the viewer's theory of the perpetrators mind (e. g. his feelings, knowledge, desires, and intents) and the connection of this, trough deeds and their effects, to the victim's discomfort. The mind of the perpetrator and the course of action belong to different ontological domains, but the viewer applies elementary and well-established knowledge structures to bridge the gap between intents and actions. In another words, the viewer possess strong cognitive schemas that can be used to make projections of the other domain (the knowledge of a deed is usually a good ground to make assumptions on intent, and the other way around; the known intent is a good ground to understand what has been done).

The projection possibilities represented in the main chain could be seen as a system of implication. For example, the TV-flow can establish properties of the perpetrators mind (e. g. someone describes the perpetrators overreaching motives) and by doing so promote projection of particular intents of this person, which in turn can be used to project what this person has done, and also give the actions their required significance.

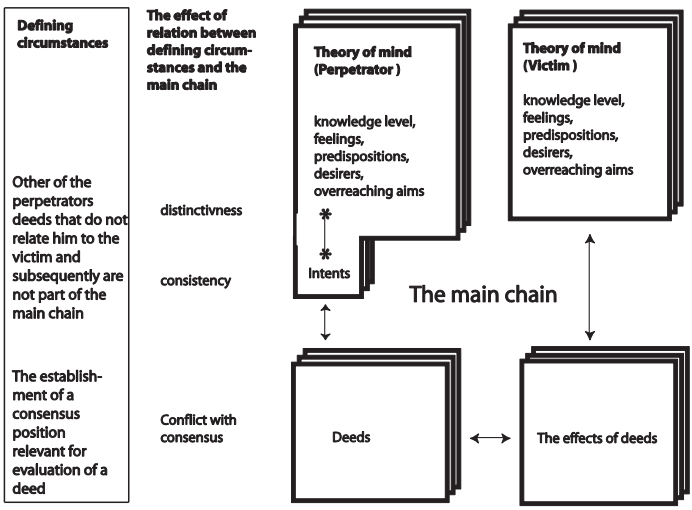

A journalistic story of guilt often relates categories of persons rather than individuals. In those cases, the viewer associates individuals with other individuals and merges them into categories. The model conceptualizes this line of associating by the category hub of the fabula (the stacked fields in the figure). This line of association means that persons with certain properties can be used to imply properties of the whole category. The associations of the category hub could be, for example, used to create a story of a large group of victims and at the same time give the group properties of some extreme cases. This type of association is also the vehicle for accusations of individuals by speaking of their categories – which is less obligating for the accuser.

An act of accusation seeks not only to establish the main chain and the category hub; a conflict between an established main chain and activated norms is also promoted. The contrasting norms can be promoted trough the form of presentation of the key elements of the

story – as a "bi-product" of the establishment of the main chain. This occurs, for instance, when a person says: "Someone pinched my coffee cream from the refrigerator". By describing the deed, he/she subsequently establishes that the person who took the cream was not entitled to do so and thus there is a conflict between the deed and norm. Choice of a dramatic form of portrayal of the deed could be considered as a key tool for such a strategy.

The conflict between norms and the main chain could also be promoted outside the main chain, by adding *defining circumstances* to the story. Drawing on Harold Kelly's (1973) contention, the defining circumstances are here divided in three groups: establishment of a conflict with *consensus*, establishment of the impression of *distinctiveness* of perpetrators action, and establishment of the impression of the *consistency* of his/her actions.

Establishment of consensus works in relation to the deed. It is a promotion of another set of norms than those established by the deed, and subsequently a conflict is created. Both the establishment of distinctiveness and consistency of action work in relation to the viewer's theory of mind of the perpetrator. Distinctiveness could be used to imply racism and double standards against different persons, hypocrisy, and lack of character. Consistency on the other hand, works to establish underlying drives, properties of the character, or pathological patterns. It can also work to establish that the deed was intended.

One of the contributions of the proposed model is a distinction between two general kinds of guilt. Guilt due to contrast between norm and deed – a *misdeed*. And guilt due to contrast between norm and the perceived structures of mind – the *character guilt*. The promotion of the impression of a character guilt strikes at the fundamental make-up of a person and her drives to action. As such, it is here considered as a more severe form of accusation and also something more difficult to recover from on the public arena.

The contribution of the thesis

The developed models have been applied to analyze three investigative TV-reportages. This material is foremost meant as a way of illustrating the mechanisms conceptualized by the models. However, the analysis

has also led to further development of the input description, by identification of several compositional strategies and ways to employ cognitive mechanisms in the process of guilt attribution.

On the level of speech understanding, the analysis identified that composition can influence the speech act in three ways; it can try to change the intended meaning of speech, hinder viewers from focus on certain themes of what is said (by parallel exposition of pictures that gives one of several themes prominence), and heighten the emotional impact of what is said. One of the findings is that expectations created by simulation of discursive logic can be employed to alter the meaning of what is said. For example: if the second speech sequence of two has the function of a refutation of a claim (i.e. repelling), the viewer is inclined to construct that the first speech sequence included what is being refuted. The merging closes the different other interpretations of the first speech act that could be possible outside the created context.

On the level of evaluation of speech acts, the intent-model has been used. The analyzed TV-flows have illustrated the interplay between merging of sequences and inclusion of images in ways that assist and thwart the validity claims of the speakers.

On the level of speech intent, the analysis have illustrated how commentary and zoomed-in pictures of bodily and facial expressions can be used to promote illusory insight in the minds of portrayed actors and speakers. Also, strategies of insight in the subjective domains, depending on subjective camera and distorted images, have been described.

On the level of fabula, the guilt-model has been employed to relate TV-flows information to the cognitive dynamics of guilt attribution. The analysis has illustrated the role of association and projection in the construction of intents, deeds, and signification of deeds. The notion of category hub has been used to analyze transferring of individual properties of persons to groups of victims. Furthermore, the work of different defining circumstances has been illustrated in the process of norm activation.

On the level of compositional intent, the analysis has explored different ways to promote and shelter the journalistic institution – the composer, the reporter, and their witness. The intent model was employed as a

starting point for identification of different ways to hinder the viewer from attributing intentionality to the composer for the contextual influence on speech. The study has also identified how the impression of impartiality can be enhanced by patterns of alternation between support and disadvantage for sides in a portrayed conflict. Also, strategies of positioning of speaker in a constructed verbal exchange have been described. Such positioning can, for example, give one speech the role of an opening assertion, which the second speech comments on by a contradictory assertion (this makes the second speaker appear as someone who has analyzed the former claim and has something better to offer). Furthermore, strategies that put the accusing reporter in a created verbal exchange, which shelters him/her from the accused direct response, have been identified (the accusing description can, for example, be inserted as a lead-in to an interview that itself does not contain such direct description of the problem). Also strategies that give the reporter's speech the impression of description rather than commentary, by making him/her comment on pictures of the TV-flow, have been described. The reporter's speech in those cases is image-driven (the pictures in the TV-flow and tempo of shifts seem to be excusing the reporter's assertive way of talking or abrupt claims).

The analyses are primarily considered as an illustration and a "usability-test" for the developed perspective and its models, and not as a complete exploration of what the perspective can help us to understand. The main contribution of the thesis is thus an example of what analysis can be conveyed if the study of TV-journalism is taken into the realm of form analysis dedicated to the viewer's reception and composition, combined with a notion of communicative rationality. In sum, by its focus on editing as a communicative practice in the process of demanding accountability, this thesis makes an effort to expand available approaches on TV-journalism and media scandals.

The guilt-model contributes to an alternative starting point in the study of the process of demanding accountability and media scandals. The model opens a new way to understand different institutional practices – research, programming, data selection, interviewing, and editing – from the perspective of cognitive dynamics of guilt.

Additionally, the guilt-model could also be used to understand some aspects of how journalistic discourse can sustain factual orientation

(focus on the objective domain) but at the same time "do the moral work" of journalism. The model explains this by the work of different defining circumstances that promote theories of mind of the perpetrators and establish a condemning backdrop of activated norms.

Finally, this thesis contributes to a view of reception as something complex consisting of many consociated mechanisms that need several methodological and theoretical approaches to be fruitfully studied. The method of this thesis illustrates how example-based methodology could be used in the process of untangling some parts of this complexity considering TV-journalism. In the meta-theoretical context of critical realism, where the work of abstraction is highlighted as a way to isolate working mechanisms, such methodology must be seen as a companion to other methods (e.g. interview-based reception analysis and experiments) in search of explanation rather than prediction of reception.

Referenser

Allern, S., Kantola, A., Pollack, E. & Blach-Østern, M. (2012) "Increased Scandalization. Nordic Political Scandals 1980-2010" i Allern & Pollack (red.), *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom

Andén-Papadopoulos, K. (2003) *Dold kamera: i sanningens tjänst?* Stockholm: Institutet för mediestudier

Ang, I. (1985) *Watching "Dallas"*. London: Methuen

Austin, J. L. (1976) *How to do things with words*. Norwich: Eletcher & Son Ltd

Axelson, T. (2008) *Film och mening, En receptionsstudie om spelfilm, filmpublik och existentiella frågor*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

Babad, E., Peer, E. & Hobbs, R. (2012) "Media literacy and media bias: Are media literacy students less susceptible to nonverbal judgment biases?" i *Psychology of Popular Media Culture*, Vol 1(2), Apr 2012, s. 97-107

Baron-Cohen, S. (1991) "Precursors to a theory of mind: Understanding attention in others" i Whiten, A. (red.), *Natural theories of mind: Evolution, development, and simulation of everyday mindreading* (233-251). Cambridge, MA: Basil Blackwell

Barsalou, L.W. (1983) "Ad hoc categories" i *Memory & Cognition*, 11, s. 211-227

Barsalou, L.W. (1989) "Intraconcept similarity and its implications for interconcept similarity" i Vosniadou, S. & Ortony, A. (red.), *Similarity and analogical reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barthes, R. (1964/1977) "The Rhetoric of the Image" i Heath, S. (red.), *Image/Music/Text*. New York: Hill and Wang

Bergman, M. (2008) "The New Wave of Pragmatism in Communication Studies" i *Nordicom Review* 2/2008

Bhaskar, R. (1978) *A realist theory of science*. Sussex: Harvester Press

Bhaskar, R. (1989) *Reclaiming reality*. London: Verso

Bhaskar, R. (1998) *The possibility of naturalism* (3:e uppl.). London: Routledge

Bickerton, D. (2007) "Language evolution: a brief guide for linguists" i *Lingua* 117, s. 510-26.

Bjerke, P. (2012) "Media Victims and Media Morals" i Allern & Pollack (red.), *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom

Boesch, Ch. (2005) “Joint cooperative hunting among wild chimpanzees: Taking natural observations seriously” i *Behavioral and Brain Sciences* 28 (5) s. 692-693.

Bondebjerg, I. (1994) “Narratives of Reality. Documentary Film and Television in a Cognitive and Pragmatic Perspective” i *Nordicom Review* 1, s. 65-85.

Booth, W. C. (1961) *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: U of Chicago Press

Bordwell, D. (1985) *Narration in the Fiction Film*. Madison: University of Wisconsin Press

Bordwell, D. (2008) *Poetics of Cinema.* New York: Routledge

Bordwell, D. & Thompson, K. (2008) *Film Art – An Introduction* (8:e uppl.). New York: McGraw Hill

Bower, G. H. & Morrow, D. G. (1990) “Mental Models in Narrative Comprehension” i *Science*, 247(4938), s. 44-48.

Branigan, E. (1984) *Point of view in the cinema: a theory of narration and subjectivity in classical film.* Berlin : Mouton

Bromander, T. (2012) *Politiska skandaler! : Behandlas kvinnor och män olika i massmedia?* Växjö, Kalmar: Linnaeus University Press

Bruner, J. (1981) “Intention in the structure of action and interaction” i Lipsitt, L. P. & Rovee-Collier C. K. (red.), *Advances in infancy research,* vol. 1, s. 41-56. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.

Bruner, J. (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge MA, London: Harvard University Press

Burke, K. (1945) *The Grammar of Motives.* New York: Prentice-Hall

Campbell, R. (1991) *60 minutes and the News.* Champaign IL: University of Illinois Press

Carroll, N. (1996) “From Real to Reel: Entangled in Nonfiction Film” i *Theorizing the Moving Image*. Cambridge University Press

Carroll, N. (2003) *Engaging the Moving Image*. New Haven & London: Yale University Press

Chatman, S. (1990) *Coming to Terms: The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film.* Ithaca: Cornell University Press

Clayman, S. (1988) “Displaying neutrality in television news interviews” i *Social Problems*, 35(4), s.474-92.

Clayman, S. (1992) “Footing in the Achievement of Neutrality: The Case of News-interview Discourse” i Drew, P. & Heritage, J. (red), *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge UP

Clayman, S. & Heritage, J. (2002) *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air*. Cambridge: Cambridge University Press

Collier, A. (1994) *Critical Realism: An Introduction to Roy Bhaskar's Philosophy*. London: Verso

Condit, C. (1989) “The rhetorical limits of polysemy” i *Critical Studies in Mass Communications, 6*(2)

Corner, J. (1995) *Television form and public address*. London: Edward Arnold.

Corner, J. (2000) “Visibility as Truth and Spectacle in TV Documentary Journalism” i Bondebjerg, I. (red.), *Moving Images, Culture and the Mind*. Luton: Univ. of Luton Press,

Corner, J. (2002) “Documentary Values” i Jerslev, A. (red), *Realism and ’Reality’ in Film and Media*. Köpenhamn: Museum Tusculanum Press

Corner, J. & Pels, D. (2003) (red), Media and the restyling of politics: Consumerism, celebrity and cynicism. London: Sage.

Danermark B., Ekström M., Jakobsen, L. & Karlsson, J. Ch. (1997) Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur

Danermark B., Ekström M., Jakobsen, L. & Karlsson, J. Ch. (2003) Att förklara samhället. Lund: Studentlitteratur

Davies, M. & Humphreys G. W. (red.) (1993). *Consciousness: Psychological and philosophical essays* (Readings in Mind and Language, 2). Oxford: Basil Blackwell.

van Dijk, T. A. (1976) “Narrative macrostructures. Cognitive and logical foundations” i *PTL* 1, 1976, s. 547-568.

van Dijk, T. A. (1977) “Context and cognition. Knowledge frames and speech act comprehension” i *Journal of Pragmatics* 1, 1977, s. 211-232.

van Dijk, T. A. & Kintsch, W. (1983) *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic.

van Dijk, T. A. (1997) “Cognitive context models and discourse” i Stamenow, M. (Ed.), *Language Structure, Discourse and the Access to Consciousness* . Amsterdam: Benjamins.

van Dijk, T. A. (2004) *From text grammar to critical discourse analysis.* Academic autobiography. Version 2.0. Unpublished, August 2004.

van Dijk, T. A. (2006) "Discourse, context and cognition" i *Discourse Studies,* 2006; 8; 159.

van Dijk, T. A. (2009) "Critical Discourse Studies; A Sociocognitive Approach" i Ruth, W. & Meyer, M. (red.), *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

Djerf-Pierre, M. & Weibull, L. (2001) *Spegla, granska, tolka. Aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet*. Stockholm: Prisma.

During, S. (1999) (red.) *The cultural studies reader*. London/ New York: Routledge.

Economou, K. & Svensson Limsjö, Ch. (2006) "Hidden Camera Speaks Louder than Words" i Ekström, M., Kroon, Å. & Nylund, M. (red.), *News from the Interview Society*. Göteborg: Nordicom.

Eitzen, D. (2005) "Documentary's Peculiar Appeals" i Anderson, J. D. & Anderson, B. (red.), *Moving Image Theory: Ecological Considerations.* Carbondale: Southern Illinois University Press.

Ekström, M. & Nohrstedt, S. A. (1996) *Journalistikens Etiska Problem*. Stockholm: Raben Prisma.

Ekström, M. (1996) "The Validity of TV Journalism: Theoretical Starting points for a Critical Journalism Research." i *Nordicom Review* nr 1/1996.

Ekström, M. och Eriksson, G. (1998) *Avslöjande journalistik och underhållande dramatik. En fallstudie av programmet Striptease; Rapport 3 från projektet TV-journalistikens giltighet*. Högskolan i Örebro 1998.

Ekström, M. (2001) "Politicians Interviewed on Television News" i *Discourse and Society*, 2001, vol. 12(5).

Ekström, M. (2002) "Epistemologies of TV-Journalism. A Theoretical Framework" i *Journalism: Theory Practice and Criticism*, 3(3), s. 259-282.

Ekström, M. (2006a) "Politiskt ansvarsutkrävande i mediesamhället" i Ekström m.fl. (red) *Om demokratins villkor*. Örebro: Örebro universitet.

Ekström, M (2006b) *Politiken i mediesamhället,* Malmö: Liber

Ekström, M., Johansson, B. & Larsson, L. Å. (2006) "Mot en allt mer oberoende kommunal journalistik?" i *Nordicom Information* 2006:4.

Ekström, M. & Johansson, B. (2008) "Talk Scandals" i *Media, Culture and Society* 30(1), s. 61-81.

Entman, R. B. (1993) "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm" i *Journal of Communication*, 43, s. 51–58.

Ellis, J. (2002) “A Minister is About to Resign: On the Interpretation of Television Footage” i Jerslev, A. (red), *Realism and 'Reality' in Film and Media*. Köpenhamn: Museum Tusculanum Press.

Ettema J. & Glasser T. (1998) *Custodians of Conscience – Investigative Journalism and Public Virtue*. New York: Columbia University Press.

Ericsson, K. & Simon, H. (1980) "Verbal reports as data" i *Psychological Review* 87 (3), s. 215–251.

Ericsson, K. & Simon, H. (1987) "Verbal reports on thinking" i Faerch, C. & Kasper, G. (eds.) *Introspection in Second Language Research*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

Ericsson, K. & Simon, H. (1993) *Protocol Analysis: Verbal Reports as Data* (2:a utg.) Boston: MIT Press.

Eriksson, G. (1999) ”Om publikforskningens 'kris': Kritisk realism som publikforskningens tredje väg” i *Nordicom Information,*1999:1-2.

Eriksson, G. (2006a) “Framing of Politicians' Answers and the Mediazation of Politics” i Ekström, M., Kroon, Å. & Nylund, M. (red.), *News from the Interview Society*. Göteborg: Nordicom.

Eriksson, G. (2006b) ”Politiker i bild. Visualisering av politikers yttranden i nyhetsinslag” i *Nordicom Information*, 2006:4, s. 55-66.

Eriksson, G. (2006c) “Rethinking the Rethinking - The Problem of Generality in Qualitative Media Audience Research” i *Nordicom Review,* 1/2006, s. 31-44.

Eysenck, M. W. & Keane, M. T. (2005) *Cognitive Psychology: A Student's Handbook*. Florence, KY: Psychology Press.

Eysenck, M. W. & Keane, M. T. (2010) *Cognitive Psychology: A Student's Handbook* (6:e utg.) Florence, KY: Psychology Press.

Femo Nielsen, M. (2001) *Replik til journalistikken. Microanalyse af Medieinterviewet*. Köpenhamn: Akademiskt Förlag.

Fernyhough, C. (2004) “More than a context for learning? The epistemic triangle and the dialogic mind” i *Behavioral and Brain Sciences* 27(1), s.104–105.

Fernyhough, C. (2005) “What is internalised? Dialogic cognitive representations and the mediated mind (Commentary on Tomasello et al.)” i *Behavioral and Brain Sciences,* 28, s. 698-699.

Gailey J. A. & Lee M.T. (2005) “An Integrated Model of Attribution of Responsibility for Wrongdoing in Organizations” i *Social Psychology Quarterly*, Vol. 68 No. 4, s. 338-358.

Garnham, A. (1987) *Mental Models as Representations of Discourse and Text*. Chichester: Ellis Horwood.

Goffman, E. (1974) *Frame analysis: An essay on the organization of experience.* New York: Harper & Row.

Gombrich, E. (1972) "The Visual Image" i *Scientific American* 227, 3 (Sept. 72), s. 86-87.

Goldman, A. (2004) "Epistemology and the evidential status of introspective reports" i *Journal of Consciousness Studies,* 11 (7-8), s. 1-16.

Greimas, A. J. & Courté, J. (1976) "The Cognitive Dimension of Narrative Discourse" i *New Literary History* 7.3 (1976), s. 433-447.

Grodal, T. (1997) *Moving Pictures - A New Theory of Film Genres, Feelings, and Cognition*. Oxford University Press.

Habermas, J. (1976/1998) "What is universal pragmatics" i Cooke, M. (red.), *On the Pragmatics of Communication*. Cambridge, MA: MIT Press.

Habermas, J. (1981/1998) "Social Action, Purposive Activity, and Communication" i Cooke, M. (red.), *On the Pragmatics Of Communication*. Cambridge, MA: MIT Press.

Habermas, J. (1986/1998) "Communicative Rationality and the Theories of Meaning and Action" i Cooke, M. (red.), *On the Pragmatics Of Communication*. Cambridge, MA: MIT Press.

Hagen, I. (1998) "Creation of Socio-Cultural Meaning: Media Reception Research and Cognitive Psychology" i Höijer, B. & Werner, A. (red.), *Cultural Cognition, New perspectives in audience theory*. Göteborg: Nordicom.

Hall, E. T. (1969) *The Hidden Dimension.* New York: Anchor Books.

Hall, S. (1973) *Encoding and Decoding in the Television Discourse*. Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies.

Hall, S (1980) "Encoding/Decoding" i Hobson, D., Lowe, A., Willis, P. och Hall, S. (red), *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson.

Hallin, D. (1992) "Sound Bite News: Television Coverage of Elections, 1968-1988" i *Journal of Communication*, 42:2, s. 5-24.

Hammarlin, M. och Jarlbro, G. (2012) "From Tiara to Toblerone. The Rise and Fall of Mona Sahlin" i Allern & Pollack (red.), *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries.* Göteborg: Nordicom.

Hannu, K. & Pallab, P. (2000) "A comparison of concurrent and retrospective verbal protocol analysis" i *American Journal of Psychology* (University of Illinois Press) 113 (3) s. 387–404.

Harley, T. A. (2008) *The Psychology of Language: From data to theory* (3:e utg.) Hove: Psychology Press.

Held, D (1995) *Demokratimodeller. Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi.* Göteborg: Daidalos.

Heritage, J. *(*1988) "Explanations as Accounts: A Conversation Analytic Perspective" i Antaki, C. (red.), *Analysing Everyday Explanation: A Casebook of Methods.* London: SAGE Publications.

Heritage, J. & Greatbach, D. (1991) "On the institutional character of institutional talk: The case of news interviews" i Boden, D. & Zimmerman, D. H. (red.), *Talk and Social Structure.* Cambridge: Polity Press.

Hjarvard, S. (2002) "The Simulation of Interpersonal Communication in Electronic Media" i *Realism and "Reality" in Film and Media.* Köpenhamn: Museum Tusculanum Press.

Hobbs, R. (1996) "Expanding the concept of literacy" i Kubey, R. (red.), *Media literacy in the information age.* New York: Transaction Press.

Hobbs, R. (2006) "Multiple visions of multimedia literacy: Emerging areas of synthesis" i McKenna, M., Labbo, L. Kieffer, R. and Reinking, D (red.), *Handbook of literacy and technology, Volume II. International Reading Association.* Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Hobson, D. (1982) *Crossroads.* London: Methuen.

Høyer, S. & Nonseid, J. (2005) "The half-hearted modernization of Norwegian journalism 1908-1940" i Høyer, S. & Pöttker, H. (red.), *Diffusion of the News Paradigm 1850-2000.* Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (1989) "Television-Evoked Thoughts and Their Relation to Comprehension" i *Communication Research.* Vol 16. No 2. London: SAGE Publications.

Höijer, B. (1994) "Från kunskapsförvärvande och begriplighet till upplevelser och reception" i Carlsson, U. m. fl. (red.) *Kommunikationens korsningar. Möten mellan olika traditioner och perspektiv i medieforskningen*. Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (1998a) "Cognitive and Psycho-Dynamic Perspectives on Reception of Television Narration." I Höijer, B. & Werner, A. (red.), *Cultural Cognition*. Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (1998b) "Social Psychological Perspectives in Reception Analysis." i Dickinsson, R., Linné, O. & Harindranath, R. (red.), *Approaches to Audiences*. London: Edward Arnold.

Höijer, B. (2000) "Cultural-Cognitive Perspectives on Communication" i *Nordicom Review* 21(2). Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (2007) ”A Socio-Cognitive Perspective on Ideological Horizons in Meaning-Making.” i Höijer, B. (red.), *Ideological Horizons In Media and Citizen Discourses. Theoretical and Methodological Approaches*. Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (2000) “Cultural-Cognitive Perspectives on Communication” i *Nordicom Review* 21(2). Göteborg: Nordicom.

Höijer, B. (2011) “Social Representations Theory, A New Theory for Media Research” i *Nordicom Review* 32 (2011) 2, s. 3-16.

Iyengar, S. & Kinder, D. R. (1987) *News that matters: Television and American opinion*. Chicago: University of Chicago Press.

Jansson, B. G. (2002) *Världen i berättelsen: Narratologi och berättarkonst i mediaåldern*. Högskolan Dalarna campus Falun.

Johnson-Laird, P. N. (1983) *Mental models: Towards a cognitive science of language, inference, and consciousness.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Johansson, B. (2006) *Efter valstugorna. Skandalstrategier och mediemakt*. Göteborg: Göteborgs universitet, JMG.

Johansson, I. (1984) ”Är *Newtons* mekanik ännu inte filosofiskt förstådd?” i Wellin, S. (red.), *Att förstå världen. Vetenskapsteoretiska essäer*. Lund: Doxa.

Jonsson, U. (2009) *Habermas, påven och tron: Jürgen Habermas och Joseph Ratzinger om religion och sanning i ett postsekulärt samhälle*. Skellefteå: Artos & Norma.

Kelly, H. H. (1973) “The Process of Causal Attribution” i *American Psychologist* 28, s. 107-128.

Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2001) *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. New York: Three Rivers Press.

Krona, M. (2009) *Från orsak till verkan. Berättelsestrategier i Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsförmedling 1978-2005*. Lund: Lunds universitet.

Kruschke, J. K. (1992) *ALCOVE: An Exemplar-Based Connectionist Model of Category Learning*. Bloomington: Indiana University Press.

Kumlin, S. (2003) ”Finns det någon ansvarig?” i Gilljam, M. & Hermansson, J. (red.), *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Layder, D. (1993) *New strategies in social research*. Cambridge: Polity Press.

Layder, D. (1998) *Sociological practice: linking theory and social research.* London: Sage.

Leslie, A. M. (1991) "Theory of mind impairment in autism" i Whiten, A. (red.), *Natural theories of mind: Evolution, development, and simulation of everyday mindreading.* Cambridge, MA: Basil Blackwell.

Lewis, C. H. (1982) "Using the 'Thinking Aloud' Method In Cognitive Interface Design" i *Technical Report* IBM RC-9265.

Lewis, J. (1991). *The Ideological Octopus: An Exploration of Television and Its Audience*. London: Routledge.

Livingstone, S. (1998/2008) "Relationships between media and audiences: prospects for audience reception studies" i Liebes, T. & Curran, J. *Media, ritual and identity: essays in honor of Elihu Katz.* London: Routledge. 1998, s. 237-255. (denna version tillgänglig från oktober 2008 på: http://eprints.lse.ac.uk/1005/)

Livingstone, S. (2007) "Audiences and interpretations" i *e-Compos*, 10 . s. 1-22.

Livingstone, S. (2000/2007) "Television and the active audience" i *Formations: 21 century media studies*. Manchester: Manchester University Press, s. 175-195 (Denna version tillgänglig från December 2007 på: http://eprints.lse.ac.uk/1004)

Ljung, P. E. & Mortensen, A. (1988) *Texter i poetik: från Platon till Nietzsche.* Lund: Studentlitteratur.

Locke, E. A. (2009) "It's Time We Brought Introspection Out of the Closet" i *Perspectives on Psychological Science*, (4)1, s. 24-25.

Mack, A. & Rock, I. (1998) *Inattentional Blindness*, Cambridge, MA: MIT Press.

Marner, A. (1999) *Burkkänslan. Surrealism i Christer Strömholms fotografi: En undersökning med semiotisk metod.* Umeå: NRA.

Marsh, E. J. (2007) Retelling is not the same as recalling: Implications for memory. Current Directions in Psychological Science, 16, s. 16-20.

Mayer, R. E. (1992) *Thinking*, *problem solving*, *cognition* (2:nd ed.). New York: W. H. Freeman and Company.

McCarthy, T. (1984) *The Critical Theory of Jürgen Habermas.* Cambridge, MA: MIT Press.

McCloskey, M. E. & Glucksberg, S. (1978) "Natural Categories: Well defined or Fuzzy Sets?" i *Memory and Cognition* 6, s. 462-472.

McCombs, M. E. (2004) *Setting the agenda: The mass media and public opinion.* Malden, MA: Blackwell.

McLuhan, M. (1964/2001) *Understanding Media: The Extensions of Man* (5th ed.) Cambridge MA: The MIT Press.

Messaris, P. (1994) *Visual literacy*: *Image*, *mind* and *reality*. Boulder, CO: Westview Press.

Miller, T. (red.) (2005) *A Companion to Cultural Studies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Mink, L. O. (1978) "Narrative Form as a Cognitive Instrument" i Canary, R. H. & Kozicki, H. (red.) *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press.

Minsky, M. (1975) "A Framework for Representing Knowledge," i Winston, P (red.), *The Psychology of Computer Vision*. New York: McGraw-Hill. s. 211-77.

Morrow, D. G., Greenspan, S. L. & Bower, G. H. (1989) "Updating Situation Models During Narrative Comprehension" i *Journal of Memory and Language* 28, s. 292-312.

Morrow, D.G. (1994) "Spatial Models Created from Text" i van Oostendorp, H. & Zwaan, R. A. (red.), *Naturalistic Text Comprehension*. Norwood, NJ: Ablex.

Morley, D. (1980) *The Nationwide Audience*. London: British Film Institute.

Morley, D. (1992). *Television, Audiences and Cultural Studies*. London: Routledge.

Mårtenson, B. (2003) *Den Televiserade Ekonomin – Nyheter om Statsbudgeten 1980-1995*. Stockholm: JMK.

Nosofsky, R. M. (1991) "Tests of an exemplar model for relating perceptual classification and recognition memory" i *Journal of Experimental Psychology: Human Perception & Performance,* 17(1), s. 3-27.

Novitz, D. (1977) *Pictures and their Use in Communication.* The Hague: Martinus Nijhoff.

Nylund, M. (2000) *Iscensatt interaktion – Strukturer och strategier i politiska mediesamtal*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Nylund, M. (2003) "Asking Questions, Making Sound-bites: Research Reports, Interviews and Television News Stories" i *Discourse Studies* 5(4), s.517-533.

Nylund, M. (2006) "Control and Collaboration, Interviewing and Editing in Television News Production" i Ekström, M., Kroon, Å. & Nylund, M. (red.), *News from the Interview Society*. Göteborg: Nordicom.

Olausson, U. (2005) *Medborgarskap och globalisering. Den diskursiva konstruktionen av politiska identiteter*. Örebro University: Örebro Studies in Media and Communication, No. 3.

van Oostendorp, H. & Zwaan, R. A. (red.) (1994) *Naturalistic Text Comprehension*. Norwood, NJ: Ablex.

O´Regan, J. K., Rensink, R. A. & Clark, J. J. (1999), "Change-blindness as a result of 'mud-splashes'" i *Nature* 398. p. 34

Pihlblad, A. (2010) *Drevet Går. Om mediernas hetsjakt*. Stockholm: Natur och Kultur.

Plantinga, C. R. (1997) *Rhetoric and Representation in Nonfiction Film.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pollack, E. (2009) "Extra extra. Hon sågas – Hon avgår" i Allern, S. & Pollack, E. (red), *Skandalenes markedsplass. Politikk, moral og mediedrev*. Bergen: Fagbokforlaget.

Price, V., & Tewksbury, D. (1997) "News values and public opinion: A theoretical account of media priming and framing" i Barett, G. A. & Boster, F. J. (red.), *Progress in communication sciences: Advances in persuasion,* Vol. 13, s. 173–212. Greenwich, CT: Ablex.

Ponech, T. (1997) "What is Non-Fiction Cinema?" i Allen R. & Smith M. (red.), *Film Theory and Philosophy.* Oxford: Clarendon Press.

Propp, V. (1927/1968) Morphology of the Folktale. (Scott, L., övers.). Austin: University of Texas Press.

Protess, D., Lomax Cook, F., Doppelt, J., Ettema, J., Gordon, M.T., Leff, D. R. & Miller, P. (1991) *The Journalism of Outrage: Investigative Reporting and Agenda Building in America.* New York, London: The Guildford Press.

Przeworski, A., Stokes, S. & Manin, B. (1999) *Democracy, Accountability and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Radway, J. (1984) *Reading the Romance.* Chapel Hill, North Carolina: University of North Carolina Press.

Rasmussen, D. (1990) *Reading Habermas*. Cambridge MA: Basil Blackwell 1995

Rensink, R.A., O´Regan, J. K. & Clark, J. J. (1997) "To see or not to see: the need for attention to perceive changes in scenes" i *Psychological Science* 8(5), s. 368-373.

Rivera-Perez, L. (1996) "Rethinking ideology: polysemy, pleasure and hegemony in television culture" i *Journal of Communication* 20(2), s. 37-56.

Runsiö, F. & Nilsson, K.-O. (2005) *Mediedrev: så överlever du*. Stockholm: Blue Publishing.

Russill, Ch. (2006) "For a Pragmatist Perspective on Publics: Advancing Carey's Cultural Studies through John Dewey … and Michel Foucault?' i Packer, J. & Robertson, C. (red.), *Thinking with James Carey: Essays on Communication, Transportation, History*. New York: Peter Lang.

Russill, Ch. (2007) "Communication Problems in a Pragmatist Perspective" i *Communication Monographs,* 74:1, s. 125-130.

Ryle, G. (1949) *The Concept of Mind.* Chicago: University of Chicago Press.

Schank, R. & Abelson, R. (1977) *Scripts, plans, goals, and understanding: An inquiry into human knowledge structure.* Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Sayer, R. A. (1984/1992) *Method in Social Science: a realist approach*, (2:a utg.). London and New York: Routledge.

Sayer, R. A. (2000) *Realism and social science.* London: SAGE Publications.

Scheufele, D. A. & Tewksbury, D. (2007) "Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models" i *Journal of Communication* [Internet], 2007:57, s. 9-20.

Schudson, M. (1995) "Question Authority: The History of the News Interview" i Schudson, M. (red.), *The Power of News.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Searle, J. R. (1979) *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts.* Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

Selden, R. (1989) *Practising theory and reading literature: an introduction*. Kentucky: University Press of Kentucky.

Shore, B. (1998) "Models Theory as a Framework for Media Studies" i Höijer B. & Werner A. (red.) *Cultural Cognition, New perspectives in audience theory*. Göteborg: Nordicom.

Sigrell, A. (2001) *Att övertyga mellan raderna: En retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation* (2:a utg.). Åstorp: Rhetor förlag.

Sigrell, A. (2012) "Whenever I put on a black jacket, I get dandruff. On metonymy as a device for constructive argumentation analysis" i Education Inquiry, Volume 3, No. 4, s. 535-550.

Smith, M. (2000) "Aesthetics and the Rhetorical Power of Narrative" i Bondebjerg, I. (red.) *Moving Images, Culture and the Mind.* Luton: Univ. of Luton Press

Sonesson, G. (1992) *Bildbetydelser. Inledning till bildsemiotiken som vetenskap.* Lund: Studentlitteratur .

Sonesson, G. (2010) *Rhetoric from the standpoint of the Lifeworld*. Nouveaux Actes Sémiotiques

Stam, R., Burgoyne, R. & Flitterman-Lewis, S. (1992) *New Vocabularies in Film Semiotics, Structuralism, Post-structuralism and beyond.* London/New York: Routledge.

Strand Hornnes, E. (2012) "When Women Have to Apologize. Female Apologia and Political Scandals" *i* Allern & Pollack (red.), *Scandalous!, The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Göteborg: Nordicom.

Svensson, Ch. (2001) *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Linköping: Tema kommunikation, Linköpings universitet.

Tan, E. S. (2005) "Three Views of Facial Expression and Its Understanding in the Cinema" i Anderson, J. D. & Anderson, B. (red.), *Moving Image Theory: Ecological Considerations.* Carbondale: Southern Illinois University Press.

Tankard, J. W. (2001) "The empirical approach to the study of media framing" i Reese, S. D., Gandy, O. H. & Grant, A. E. (red.), *Framing public life.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Thompson, J. B. (1982) "Universal Pragmatics", i Thompson, J. B. & Held, D. (red.), *Habermas Critical Debates*. London: The Macmillan Press.

Thompson, J. B. (2000) *Political scandal: power and visibility in the media age.* Cambridge: Polity.

Thompson, K. (1988) *Breaking the Glass Armor*. Princeton Univ Press.

Tomasello, M. & Rakoczy, H. (2003) "What makes human cognition unique? From individual to shared to collective intentionality" i *Mind and Language,* 18, s.121– 47.

Tomasello, M., Carpenter, M., Call, J., Behne, T., & Moll, H. (2005) "Understanding and sharing intentions: The origins of cultural cognition" i *Behavioral and Brain Sciences*, 28, s. 675–735.

Tumber, H. (2004) "Scandal and media in the United Kingdom" i *American Behavioral Scientist,* 47(8), s. 1122-1137.

Urniaz, P. (2012) "Åskådningsanalys och publikstudier, två komplementära vägar till förståelse av receptionsfenomenen" i Nilsson B. och Lundgren S. (red.), *Mitt i metoden, kulturvetenskapliga reflektioner*, Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper

Waldahl, R. (2009) "Ordfører, hedersmann - og skattesnyter" i Allen, S. & Pollack, E. (red.), *Skandalens markedsplass: politikk, moral og mediedrev.* Bergen: Fagbokforlaget.

White, H. (1978) *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

White, H. (1987) *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Wolfe, Ch. (1997) "Historicising the 'Voice of God': The Place of Vocal Narration in Classical Documentary" i *Film History*, Vol. 9, No. 2, Non-Fiction Film, s. 149-167.

Wollheim, R. (1987) *Painting as an Art*. London: Thames and Hudson.

Refererade tv-reportage

”Estonia och gravfriden" (Uppdrag Granskning 15.10.2008)

”Ett ovärdigt boende”(Uppdrag Granskning 15.10.2008)

”Kyliga vindar i stugvärmen” (Uppdrag Granskning 10.09.2002)

”Mannen som dödade Sabina” (Dokument inifrån 01.12.2004)

”Rökning” (Striptease 12.02.1997)

”Så styr Christer Björkman festivalen” (Uppdrag Granskning 07.03.2012)

”Tjejen som får sossarna att se rött” (Kalla Fakta 01.03.2009)